

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Institutiones Canonicae

Schnorrenberg, Anno

Coloniae, 1740

Liber Tertius De Judiciis Ecclesiasticis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62040](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62040)

LIBER III. INSTITUTIONUM CANONICARUM.

DE JUDICIIS.

IN Libro primo institutionum de Personis Ecclesiasticis: In secundo de rebus Ecclesiasticis actum fuit: in præfenti, sive tertio de Judiciis Ecclesiasticis ad interesse, vel commodum privatum, seu ad satisfaciendum parti tendentibus agetur:

TITULUS I.

DE *Judiciis.*

§. Primus.

Quid, & quotuplex Judicium.

Quæres primò. Quotupliciter sumitur judicium?

R. Cum Glossa in Regulam primariam presentis materia: In judiciis non est per-

sonarum acceptio habenda. 12. de Regul. Juris in 6. Quatuor modis judicium sumitur. 1. mō. Pro iis, quæ antecedunt sententiam condemnatoriam Judicis, sive

sive pro discussione causæ: & tali modo in præfenti accipitur. 2dò. Pro ipsa sententia Judicis: & hoc modo sumit *Doctor Angel.* 2. 2. q. 63. a. 4. Dum dicit, quod judicium sit actus justitiæ, quo Judex ad æqualitatem justitiæ reducit ea, quæ inæqualitatem oppositam facere possunt. 3tò. Pro discretionem sive arbitrio prudentis & discreti viri. 4tò. Pro ultima voluntate.

Quæres secundò. Quibus nominibus, & quare judicium appellatur?

R. Cum *Ilidoro* relato in *cap. forus.* 10. de *Verb. signif.* 1mò. Vocatur judicium, quasi jurisdictionis, & justitiæ quasi juris status. 2dò. Judicium prius inquisitio vocabatur: unde & Authores judiciorum, præpositos, quæstos, vel quæstos appellamus. 3tò. Vocatur etiam negotium, quod multa significat: modò actum alicujus rei, cuius contrarium est otium: modò actionem causæ, quod est jurgium litis, & dictum est negotium, id est sine otio. Negotium autem in causis, negotiatio in commerciis dicitur, ubi aliquid datur, ut majora lucrentur. 4tò. Judicium etiam dicitur jurgium, quasi juris garrum: eò quod hi, qui causam dicunt, jure disceptent. 5tò. Demum judicium nuncupatur lis, quæ nomen sumit à contentione limitis, de qua *Virgilius*:

Limes erat positus, litem ut discerneret agris?

Quæres tertio. Quid est judicium?

R. Judicium ita describi potest: Est discussio causæ, quæ ritè fit in foro coram iudice. §. *restit.* 1. *institur. Canon.*

Dicitur 1mò. *Discussio causæ*; causa à casu, quo venit, dicitur: est enim materia & origo negotii, vel litis discussionis examine patefacta, quæ dum proponitur causa est, dum discutitur judicium, dum finitur justitia. *Cit. cap. forus.* 2dò in *foro.* Forus est exercendarum litium locus, à fando dictus, sive à *Foroneo Rege*, qui primus Græcis legem dedit. Constat autem forus causâ, lege, & judicio, hoc est, ut inquit *Gloss. in cit. cap. forus.* Forum ornat causa, lex, & judicium: Causa, quæ proponitur, lex, juxta quam discutitur, & deciditur, & judicium, quo discutitur, & deciditur.

Quæres quarto. Quæ personæ pertinent ad judicium?

R. Iterum ex *cit. cap. forus.* In omni negotio hæ personæ quærentur: Judex, accusator, reus, tres vel duo testes. 1mò. Judex, dictus quasi jus dicens populo, sive quod jure disceptet: jure autem disceptare est justè judicare. Non est ergo Judex, si non est in eo justitia. 2dò. Accusator, sive actor vocatus est, quasi causator, qui ad causam vocat eum, quem appellat. 3tò. Reus à re, quæ petitur, nuncupatur: quia quamvis conscius sceleris non sit, reus tamen dicitur, quamdiu in judicio pro re aliqua petitur. 4tò. Testes antiquitè superstites dicebantur, eò quod super causæ statu proferebantur: nunc, parte ablatâ nominis, testes vocantur.

Quæres quinto. An in omni judicio personæ illæ distinctæ esse debeant?

R. Affirmativè cum *Fabiano Papa* in *Can.*

Can. nullus. 1. caus. 4. q. 4. Nullus unquam præsumat accusator simul esse & Judex, vel testis; quoniam in omni judicio quatuor personas necesse est semper adesse: id est: Judices electos, accusatores idoneos, defensores congruos, atque testes legitimos. Judices autem debent uti æquitate, testes veritate, accusatores intentione ad amplificandam causam, defensores extenuatione ad minuendam causam.

Quæres sextò. Quæ de jure natura ad ordinem judicarium requiruntur?

ꝛ. Jure naturali ad judicium hæ partes requiruntur: Citatio rei, actoris petitio, & probatio, exceptio & defensio, Judicis sententia & executio, colligitur ex *Clement. Pastoralis. de Sentent. & re judicat.* Ita, ut nequidem supremus Princeps, qui quoad partes jure humano & positivo inventas ad Ordinem judicarium servandum non astringitur, reum non citatum legitime, & non auditum condemnare non possit. Ratio est; quia postquam crimen grave ad Judicem delatum est, facultas defensionis adimi nequit, eò quod hæc sit juris naturalis: condemnare autem reum non citatum, nec auditum, est ipsi necessariæ defensionis arma præripere, quibus vel negando crimen, si illud occultum, vel non semiplenè probatum, vel excusando delictum, eo quo licet modo, se se defendere potest. Eodem modo Princeps supremus reum ex sola scientia privata absque alia probatione condemnare nequit. *Can. nos. 1. & seq. Can. Deus omnipotens. 20. caus. 2. q. 1. Can. nullum. 10. Can. judicantem. 11.*

c. 30. q. 5. Fiunt exceptiones sequentes: *1ma.* Quando periculum rebellionis vel alterius gravis mali in Republica timetur, si juridicè procedatur: tunc enim Princeps sententiam contra non citatum ferre potest; dum tamen causa privatim discutiatur, si omninò evidens non sit. *2da.* Si delictum notorium, ut nullà tergiversatione celari possit, reus sine ulla probatione condemnari potest: eò quod factum notorium & publicum vicem accusationis & testium habeat, nec reo justam aliquam defensionem relinquat, cum notoreitas delicti publicam scientiam faciat, ad actum publicum justitiæ exercendum. *Can. manifesta. 15. & seq. c. 2. q. 1. cap. ad nostram. 21. de jurejur. cap. evidentia. 9. de accusation. cap. de hoc. 11. de Simon. 3tia.* Quando non de puniendo delicto, sed de amovendo impo-sterum malo Reipublicæ impendente agitur, si alià viâ malum averti nequeat, Princeps mandare potest, ut ille, à quo malum imminet, occidatur, licet id privatâ scientiâ sciatur: in tali enim casu non ut Judex ex autoritate publica, sed tanquam privatus Rempublicam sibi commissam defendendo procedit.

Quæres septimò. Quæ jure positivo tela judiciaria, vel quis ordo in judiciis servandus?

ꝛ. *1mò.* Actor Judicem adit, oblatoque libello, quem supplicam vocamus, summarie Judicem de causa litis informat, rogatque, ut processum admittat.

2dò. Decernitur à Judice citatio, & per

per publicum juratumque Ministrum juberetur reus ad certam diem comparere juris experiendi causâ.

3to. Citatio ab Actore in judicio reproductur, & reo comparenti ab actore libellus offertur.

4to. Libello edito reo dilationes de liberatoriâ dantur, hoc est induciâ deliberandi, num velit contendere, vel potius liti cedere, satisfaciendo petitioni actoris.

5to. Si reus elapso termino contendendum putet, proponit primo loco, si quas habet exceptiones fori declinatorias, vel judicii dilatorias, aut etiam mutuam petitionem, vel reconventionem instituit.

6to. His deficientibus reus ad libellum actoris responderet, quo factò lis dicitur contestata.

7^{imo}. Ante vel etiam post liti contestationem ab utraq; parte juramentum calumniæ præstatur: deinde fiunt positiones, id est articuli, super quibus pars adversa examinatur, ut veritate sic compertâ ad alias probationes procedere necessè non sit. Antequam tamen actor articulos exhibeat, juramentum dandorum emittit, quo se obstringit, quod nullos articulos dare velit, quos non sciat, vel non credat esse veros: econtra reus antequam respondeat, juramentum respondendorum emittit, se nihil negaturum, quod non sciat, vel credat esse falsum.

8^{avo}. Si actor & reus in articulis propositis discrepent, testes aliaque probationes inducuntur, quibus altera pars exceptiones opponit, quas actor

R. D. Schnorrenberg Instir. J. Can.

replicatione diluit, hanc reus duplicatione elidit, & sic deinceps.

9no. Post deductas probationes, exceptiones, replicationes, duplicationes, &c. partes concludunt in causa, & submitunt, id est, Judici causam, ut eam suâ sententiâ finiat, submitunt.

10no. Demum à Judice sententiâ profertur, à qua nisi intra decem dies appellatum, aut si appellatum, nisi appellatio intra certum tempus sit introducta, lapsis fatalibus causa, vel appellatio deserta censetur, & sententiâ transit in rem judicatam, ac absque ulteriori auditione condemnati mandatur executioni, ut judicium finem suum & effectum sortiatur. Hæ sunt solemnitates, & actus præcipui processûs judiciarii, qui tamen ex stylo cujusque Curia sæpius variantur.

Quæres 11^{avo}. Quæ personæ in judicio stare possunt?

R. Actor & reus legitimam personam standi in judicio habere debent; alioquin judicium cum illis agitatum est nullum; probatur ex pluribus legibus. *Cod. tit. qui legitimam personam standi in judic. &c.* Omnes autem in judicio stare possunt, qui nullo jure prohibentur; nam ipsa æquitas dicat, quemvis jus suum privatum vel publicum Reipublic. tueri posse, aut sub persona Actoris petendo, quod vel suum vel Reipubl. est, aut sub persona rei injurias ab Actore intentatas repellendo. Prohibentur autem 1mo. Servus, qui in judicio nec agere, nec conveniri potest, nisi causa statum aut

K k k

uti

utilitatem Reipubl. concernat, L. 6. & 7. Cod. de judic. Hæc autem de servis propriè dictis intelligenda sunt.

2dò. Pupillus. Hic si infans, vel absens sit, nomine ejus judicium suscipit tutor, L. 1. §. sufficit. ff. de administrat. & pericul. tutor. Si verò infante major, & præsens, tunc vel ipse tutor nomine pupilli, vel pupillus tutore authore agit, L. 1. & 2. C. qui legit. person. standi in judic.

3tò. Minor viginti quinque annis, nisi assistente Curatore, in judicio stare non potest, quo si careat, etiam invito datur Curator ad litem, quamvis ad actus extrajudiciales minori invito Curator non detur, nisi esset rerum suarum dissipator, §. 2. institut. de Curator.

4tò. Prodigus, cui bonorum suorum administratio interdicta est, in judicio stare non potest; nam hic quoad alienandum, & conditionem suam deteriorandam æquiparatur furioso & infanti, L. 6. ff. de V. O. In cæteris similis est pupillo, qui sibi prodesse, sed obesse non potest. Princip. institut. de Authorit. tutoris.

5tò. Filius familiæ sub Patria potestate constitutus, licet major 25. annis de peculio profectitio & adventitio sine consensu Patris in judicio agere non potest; in reliquis tamen causis, ut peculio castrensi vel quasi castrensi, & aliis, tam actionem intentare quàm excipere potest. Item de Jure Canonico in causis beneficialibus, spiritualibus, & annexis in judicio agere potest; ad has enim causas Patria pote-

tas se non extendit. Cap. fin. de judic. in 6. Item alieno nomine sine consensu Patris tanquam Procurator in judicio stare potest. Cap. qui generaliter. §. §. necdum de Procurat. in 6.

6tò. Religiosus nec per se nec per alium judicium sine licentia sui Superioris suscipere potest; ab ejus enim voluntate per votum obedientiæ ita dependet, ut secundum se neque velle, neque nolle habeat. Can. non dicatis. 11. caus. 12. q. 1.

7tò. Mulier in causis criminalibus agere, seu accusare nequit. De crimine, quod publicorum fuerit judiciorum, mulieri accusare non permittitur, nisi certis ex causis, id est, si suam suorumque persequatur injuriam. L. 12. C. de his, qui accusare non possunt. In causis civilibus quidem agere potest, sed à Judice cogi nequit, ut personaliter compareat, nisi ex causa valde urgenti & necessaria. Cap. mulieres. 2. de judic. in 6.

8tò. Quilibet excommunicatus excommunicatione majori etiam non denunciatus, licet in judicio conveniri possit, nequit tamen alium per se, vel per alium, aut Procuratorem convenire, aut reconvenire; sed Judex etiam non oppositâ exceptione excommunicationis excommunicatum à judicio repellere potest. Cap. intelleximus. 7. de judic. cap. cum inter. §. de exceptionib. Huc pertinent etiam deportati, Ban-niti, &c.

Quæres nondò. In quibus casibus minor sine autoritate Curatoris in judicio stare potest?

R. In sequentibus: 1mò. Si veniam ætatis

ætatis impetraverit, quæ masculis anno 20. fœminis 18vo dari solet. 2^{dd}. Si suam injuriam, vel vitam propinquorum defendat. 3^{tid}. Si minor intentet judicium possessorium, *L. fin. cod. qui legitim. person. standi in judic.* 4to. Si minor pubes sive Clericus sive Laicus super re Spirituali vel eidem annexa contendat, *Cap. fin. de judic. in 6.*

Quæres decimò. In quibus casibus Religiosus in judicio stare potest?

1°. In sequentibus. 1mo. Si Religiosus habeat beneficium, quamvis manuale, & ad nutum revocabile, cui annexa aliqua administratio, super juribus illius agere & conveniri in judicio potest, *Cap. cum deputati. 16. de judic.* 2do. Si Religiosus de licentia sui Prælati extra Monasterium in Studiis vel Parochia degens injuriatus, vel Spoliatus sit, agere & se defendere potest; eo ipso enim, quod talem licentiam habeat, censetur habere facultatem faciendi ea, sine quibus ibi commodè esse non potest. 3^{tid}. Religiosus suum Prælaturam de crimine accusare potest. *Cap. ex parte. 11. de accusat.* 4to. Religiosus in judicio agere potest, si electus ad Prælaturam vel dignitatem: item si agatur, an valida illius professio? an justè ejectus? si ei alimenta denegentur. 5to. Religiosus ad judicium admittitur, si pro defensione sui Prælati incarcerati, vel pro rebus sui Monasterii malè alienatis agere velit, expensæ autem judiciales in his & similibus casibus de rebus Ecclesiæ vel Monasterii subministrari debent, *Cit. cap. ex parte.*

Quæres undecimò. Quotuplex judicium?

1°. 1mo. Dividitur judicium ex diversitate personæ judicantis in Ordinarium & extraordinarium. Ordinarium est, quod coram Judice ordinario in reum jurisdictionem ordinariam habente peragitur: extraordinarium est, quod coram Judice delegato perficitur, *Cap. quoniam. 11. de probationib. junct. Gloss.*

2do. In judicium Ecclesiasticum & Sæculare. Ecclesiasticum est, quod coram Judice Ecclesiastico agitur: si videlicet lis sit vel de rebus Spiritualibus inter litigantes sæculares, vel de rebus temporalibus, si aut duo Clerici se mutuo conveniant, aut Laicus actor contra reum Clericum agit. Sæculare est, quod coram Judice Laico non solum inter Laicos, sed etiam inter Clericum Actorem ex una parte, & Laicum reum ex altera parte instituitur: in tali namque casu Clericus Actor forum rei sequi debet.

3^{tid}. Ex diversitate materiæ judicium in petitorium & possessorium dividitur. Petitorium est, in quo directè de Dominio & proprietate rei alicujus extra possessionem quæritur, ut si res vindicetur, hæreditas petatur, &c. Possessorium est, in quo de sola possessione vel quasi possessione sive adipiscenda, sive retinenda, sive recuperanda disceptatur: veluti si Actor solum petat, ut adipiscatur possessionem, quam antea nunquam habuit, vel ut retineat quietam rei possessionem, vel ut amissam recuperet.

4to. Ratione formæ in judicium

Kkk 2

ple-

plenarium sive solemne, & in Summariario dividitur. Plenarium & solemne vocatur, in quo solemniter servato juris ordine proceditur. Summariarium est, in quo absque solemnitatibus ordinis judicarii simpliciter & de plano absque strepitu & figura judicii solâ rei veritate inspectâ proceditur.

Demum ratione finis judicium dividitur in civile & criminale. Civile est, quando ad commodum privatum principaliter agitur, sive actio ex delicto vel crimine aliquo, sive ex contractu descendat. Criminale est, quando ex delicto ad commodum vel vindictam publicam principaliter agitur. Pater in exemplo furri. Ex furto quis contra furem agere potest, vel ut illud, quod furto ablatum, sibi restituat, & tunc actio civilis est, vel ut pœnam Reipublicæ debitam exsolvat, & tunc actio criminalis est.

Quæres *duodecimò*. In quibus casibus summariè procedendum?

R. Licet certæ causæ de jure sint expressæ, in quibus judicio Summario locus est, ut causæ electionum, postulationum, beneficiorum, decimarum, usurarum, causis Matrimonialibus. *Clement. dispendiosam. 2. de judiciis. cap. quoniam. §. ut lite non contestata.* Attamen in aliis etiam causis tam Ecclesiasticis quàm Sæcularibus summariè procedi potest, si vel ita à Principe vel Papa committantur, vel modici sint præjudicii, aut celerem expeditionem exi-

gant: ut causæ miserabilium personarum, pupillorum, viduarum, studiorum, mercatorum, tributorum, &c. imò jam passim usus in foro obtinuit, ut etiam absque commissione Principis in quibûsvis causis summariè procedere liceat: adeò, ut in arbitrio partium sit, utrum summario an ordinario judicio contendere malint. Et supposito quod elegerint contendere summariè, adhuc sine appellatione finito summario judicium ordinarium coram eodem Judice incipere possunt.

Quæres *ultimo*. Quæ in judicio Summario prætermitti possunt?

R. Id explicatur in *Clement. sepe. 2. de V. S.* Quando causa commissa est, & de plano sine strepitu & figura judicii procedi mandatum, libellus non exigitur, litis contestatio non postulatur, tempore feriarum ob necessitatem hominum indultarum à jure sunt actus judiciales, amputatur dilationum materialis, quantum fieri potest, fit brevior, exceptionibus, appellationibus dilatoriis & frustratoriis rejectis, partium, Advocatorum, & Procuratorum contentionibus & jurgiis, testiûmque superflua multitudo refrænatis. Non tamen sic Judices litem abbrevient, quin probationes necessarias & defensiones legitimas admittant. Citatio etiam & præstatio de calumnia vel malitia sive de veritate dicenda, ne veritas occultetur, non intelligitur exclusa.

* * * * *
* * * * *
* *
*

§. Secundus.

D E

Judicio Ecclesiastico.

Judicium Ecclesiasticum; quod coram Judice Ecclesiastico fit, est vel ratione personæ, vel rei, aut causæ, de qua disceptatur.

Quæres primò. Quando ratione personæ judicium est ecclesiasticum?

ꝛ. Clericus non nisi coram Judice ecclesiastico, Episcopo scilicet, qui totius Diœcesis ordinarius Judex est, conveniri potest. *can. si quis. 45. can. si Clericus. 46. caus. 11. q. 1.* & refertur in *cap. si quis. 4. de foro competent.* unusquisque enim coram suo Judice conveniendus est, ex regula generali, ut actor forum rei sequatur, *cap. cum sit. 2. de foro compet.* Ideo si quis Clericus vel Laicus adversus Clericum negotium habeat, prius proprium Clerici Episcopum, qui est Judex ordinarius suæ Diœcesis Clericorum, *cap. 1. de offic. Ordin. cap. cum Episcopus. 7. eod. in 6.* adire debet, ut aut ipse cognoscat, aut certè ab eo Judices delegati deputentur, vel consilio ejusdem apud alium vel alios, quos utraque pars voluerit, judicium obtineant. *cit. cap. 1. de officio Ordin. can. pervenit. 39. caus. 11. q. 1.* Et hoc generale est, sive causa personalis, sive realis, sive criminalis, sive sit in possessorio, sive in petitorio judicio, non obstante qualibet consuetudine,

cap. Clerici. 8. de judic. junct. gloss. vel etiam Episcopi consensu; cum Laicus nec ex delegatione, vel consensu Episcopi Clericum judicare possit. cap. significasti. 18. de foro competent.

Quæres secundò. Quam pœnam Laicus Clericum judicando incurrit?

ꝛ. Quia talis Judex sic sese immittendo in personam Ecclesiasticam injuriam Ecclesiæ irrogat, *cap. Ecclesia. de constitut.* Ideo tamdiu per excommunicationem separatus ab Ecclesia declaratur, quousque reatum suum cognoscat, & emendet. *cap. nullus. 2. de foro competent.* Quamvis coram tali Judice propriæ Clerici literæ, in quibus suo chyrographo vel sigillo authentico munitis debita confiteretur, vel aliæ probationes producerentur. *cap. sacculares. de foro compet. in 6.*

Quæres tertio. Qui casus speciales, in quibus Clericus coram Judice seculari conveniri potest?

ꝛ. Sequentes: Primus in causis feudalibus, in quibus Dominus feudi jurisdictionem ordinariam quoad alios Judices privativè habet. *cap. ex transmissa. 6. cap. verum. 7. de foro competent. cap. ceterum. 5. de judiciis. 2dus.* Si bona immobilia à principio Clericis vel Ecclesiæ eâ conditione data sunt; sic

Kkk 3 Præ-

Prælati in Germania, qui Principes Imperii, ratione Regalium, privilegiorum, bonorum feudalium, quæ ab Imperio habent, subduntur Camera Imperiali. *Tertius.* Si agatur contra Laicum ad evincendam rem, quam à Clerico emit, tunc Clericus venditor ad defendendum emptorem coram Judice laico assistere debet. *L. Venditor. ff. de judic.* *Quartus.* Si Clericus ratione officii alieno nomine tanquam tutor, Curator, vel Procurator laici convenitur, tunc enim non Clerici, sed ejus, cujus nomine convenitur, persona attenditur.

Quæres quartò. Quæ personæ velut ecclesiasticæ privilegio fori gaudent?

1. primò. Nullus primâ tonsurâ initiatus, aut etiam in minoribus Ordinibus constitutus fori privilegio gaudet, nisi beneficium ecclesiasticum habeat, aut clericalem habitum & tonsuram deferens, alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi deserviat, vel in Seminario Clericorum, aut in aliqua Schola vel Universitate de licentia Episcopi quasi in via ad majores Ordines suscipiendos versetur. *Trident. sess. 23. de reform. cap. 6.*

Secundò. Clerici conjugati non bigami alicujus Ecclesiæ servitio seu ministerio ab Episcopo deputati, si habitum & tonsuram deferant, super criminibus nec criminaliter nec civiliter coram Judice laico conveniri possunt. *cap. unic. de Cleric conjug. in 6.*

Tertio. Regulares omnes utriusque sexûs, etiam laici, seu conversi, & Novitii privilegio fori ecclesiastici gaudent.

can. de person. 38. caus. 11 q. 1. cap. Clericis. 3. de immunit. Eccles. in 6.

Quæres quintò. In quibus casibus privilegium fori Clericus amittit?

1. In sequentibus primò. Si Clericus beneficiatus habitum & tonsuram nunquam deferat, & ab Episcopo ter monitus incorrigibilem se ostendat, privilegium fori amittit. *cap. in audientia. 25. cap. contingit. 45. de sentent. excomm.*

Secundò. Clericus in Sacris constitutus postquam propter delictum depositus est, & propter incorrigibilitatem postmodum excommunicatus, privilegium fori amittit. *cap. cum non in homine. 10. de judiciis.*

Tertio. Si Clericus dimisso habitu clericali enormitatibus se immisceat, hoc est: plura enormia delicta committat, privilegio fori privatur, ut etiam in aliis casibus, de quibus in *cap. unic. de vita & honest. Clericor. in 6. Clement. 1. eod. cap. 1. de homicid. in 6. cap. 2. de panis. in 6. cap. fin. de vita & honest. Clericor.*

Quartò. Non obstante privilegio fori Clericus à potestate laica capi potest, imprimis si Clericus in delicto comprehensus sit de fuga suspectus, à Judice sæculari capitur, Judici ecclesiastico remittendus. *2. do.* Quando delictum timetur committendum. Ita Clericus de homicidio committendo suspectus, per Judicem laicum detineri potest, ut delictum impediatur, & Judici ecclesiastico puniendus extradatur. Demum quando Clericus per Judicem sæcularem ex mandato Judicis ecclesiastici capitur. *cap. ut fama. 35. de sentent. excomm.*

Quod

Quod si reus captus à Judice sæculari se Clericum esse excipiat, judicare, an sit Clericus, ad Judicem Ecclesiasticum pertinet, juxta modum præscriptum in *cap. si Judex. 12. de sentent. excom. in 6.*

Quæres sextò. An Clericus privilegio fori renuntiare possit?

R. Clerici nec inviti, seu coacti, nec volentes privilegio fori renuntiare possunt; cum non sit beneficium hoc personale, cui renuntiare valeat, sed potius toti Collegio ecclesiastico sit publicè indultum, cui privatorum pacto derogari non potest: nec juramentum, quo se coram Judice laico responsuros obstrinxerunt, servari potest; ed quod contra canonica Statuta illicitis pactio- nibus informetur. *cap. si diligenti. 12. de foro compe. Actor trahens Clericum ad Judicem sæcularem & causam, si illa est civilis perdit, & à communione efficitur extraneus. can. inolita. 42. can. placuit. 43. caus. 11. q. 1. Clericus coram Judice laico conventus si respondeat, perdit, quod evicit, vel obtinuit, si causa civilis sit, si causa criminalis est, locum suum amittit, seu ab officio & beneficio deponitur. cit. can. placuit.*

Quæres septimò. Quæ causæ ad Judicium pertinent ecclesiasticum?

R. Judex laicus causam merè spiritualem nec proprià autoritate, nec ex commissione seu delegatione cognoscere potest, nisi sit commissio à Papa. *cap. decernimus. 2. de re judic. sed causæ spirituales ad solum Judicem ecclesiasticum pertinent. Idem est de illis, quæ rei spirituali annexæ sunt, quale est jus patronatûs. cap. quando. 3. de re judic.*

jus sepulturæ, jus decimarum &c. Quod verum est, quamvis Judex ecclesiasticus in administranda justitia in his causis negligens foret. *cap. qualiter. 17. de judic. Ac ita notanda est disparitas inter Judicem ecclesiasticum & laicum; Judex ecclesiasticus negligentiam Judicis laici in administranda justitia in causis temporalibus supplet: cap. ex transmissa. 6. cap. licet. 10. de foro com- petenti. Judex tamen sæcularis defectum ecclesiastici supplere nequit: Judex enim minor defectum Judicis majoris supplere non debet; ratione autem finis, cui jurisdictio sæcularis est subordinata, Judex sæcularis Judice ecclesiastico minor esse dignoscitur. cap. sollicita. 6. de majorit. & obedient. Extrav. 1. eod. tit. inter comm. Contrarii Canones, can. si quis. 25. caus. 11. q. 1. can. Principes. 20. caus. 23. q. 5. can. filius. 31. caus. 16. q. 7. vel explicantur, quod in casu denegatæ vel neglectæ justitiæ à Judice ecclesiastico ad Judicem laicum per modum simplicis querelæ recursus haberi possit, ut ille ecclesiasticum moneat: vel per cit. cap. qualiter. abrogati sunt.*

Quæres octavò. In quibus casibus Judex Ecclesiasticus de re merè civili & temporali inter laicos controversâ judicare potest?

R. Quamvis Judex Ecclesiasticus in causa merè temporali inter laicos sese absque injustitia intromittere non possit, *cap. novit. 13. de judic. ideoque rescriptum à Papa impetratum in causa temporali inter laicos nullum est, cap. licet. 10. cap. ex tenore. 11. de foro com- petenti.*

petenti. attamen ad Judicem ecclesiasticum pertinet per viam evangelicæ denuntiationis de quovis peccato mortali etiam laici sibi in spiritualibus subditi, ac maximè de perjurio ac fractâ pace cognoscere, reum corrigere, ac per censuras ecclesiasticas ad emendationem astringere. Notabile exemplum est in *cit. cap. novit. 13. de judic.* ubi Innocent. II, ostendit, qualiter in causa feudi controversâ inter Regem Philippum Augustum Galliæ, & Regem Angliæ Joannem competens Judex: ubi notanda hæc verba; Nullus, qui sit sanæ mentis, ignorat, quin ad officium nostrum spectet de quocunque mortali peccato corripere quemlibet Christianum: & si correctionem contempserit, per distractionem ecclesiasticam coercere.

Quæres nond. In quibus casibus Clericus laicum coram Judice ecclesiastico convenire potest?

R. primò. Si Clericus contra laicum agit, & petit rem, quam laicus possidet: & tunc vel laicus rem Ecclesiæ esse non negat, aut rem Ecclesiæ esse constat; & conveniri potest coram Judice ecclesiastico: aut Ecclesiæ esse non constat, vel Ecclesiæ esse reus negat? & tunc laicus coram judice laico convenitur. Est notabilis textus in *cap. si Clericus. 5. de foro compet.*

2dò. Laicus coram judice ecclesiastico conveniri potest, si qualitas jurisdictionem fori ecclesiastici fundans causæ principali insit, vel adhæreat, ut si Clericus laicum convenit, quod rem Ecclesiæ furatus sit, quamvis id reus neget, qualitas sacrilegii facit

rem mixti fori controversam. *cap. cum sit. 8. de foro compet.*

3tò. Viduæ, pupilli, orphani, alique miserabiles personæ vi oppressæ vel possessione tuâ spoliatae ad possessionem recuperandam coram judice ecclesiastico agere, & laicum convenire possunt. *cap. ex parte 15. de foro compet.*

4tò. Quando juramentum contractui adjectum, laicus coram judice ecclesiastico ratione juramenti conveniri potest, ut juramentum servet. *cap. si. de foro compet. in 6.*

5tò. Qui Ecclesias bonis & juribus spoliant, aut in earum possessionibus turbant, tanquam sacrilegi à Rectoribus Ecclesiarum coram judice ecclesiastico conveniri possunt. *cit. cap. cum sit. 8. cap. conquestus. 16. de foro compet.*

Quæres decimò. Quæ crimina ad judicem ecclesiasticum pertinent?

R. Crimina alia sunt merè ecclesiastica, quæ circa materiam propriè spirituales versantur: & horum cognitionem ad judicem ecclesiasticum pertinere de se patet, aut sunt fori ecclesiastici privativè, ut crimen hæresis, simoniæ: alia merè civilia, quæ circa materiam civilem seu politicam versantur? horum cognitio inter laicos ad judicem laicum privativè pertinet, ut furtum rei profanæ: demum alia sunt crimina mixta, quæ utroque jure positivo tam civili quàm canonico prohibita, quia non solum regimini politico, sed etiam supernaturali fini, Reipubl. Christianæ, Fidei vel Religioni

gioni adversantur, de quibus uterque Judex, & laicus & ecclesiasticus cognoscere potest; ideoque præventioni locus datur, & ad forum ecclesiasticum cumulativè pertinent. Talia sunt adulteria, usura, blasphemia, perjurium, sortilegium, divinatio seu magia, sodomia &c.

Quæres undecimò. Si Clericus laicum coram Iudice laico conveniat, secundùm quas leges lis est dirimenda?

R. Secundùm Leges civiles; quia in quolibet foro secundùm Leges & consuetudinem illius fori causa discutienda & terminanda est. Obstare videtur textus in *cap. quod Clerici, 9. de foro competenti*. Verùm ille explicandus, quòd loquatur in casu, quo inter duos Clericos coram Iudice ecclesiastico lis est de re temporali.

Quæres duodecimò. An possessorium rei spiritualis coram Iudice laico discuti possit?

R. Id videtur colligi ex *cap. fin. de*

judic. quamvis textus ille explicari possit, quòd lis agitata fuerit super jure eligendi Rectorem politicum in aliquo castro inter Monasterium quoddam Actorem ex una parte, & communitatem reum conventum ex altera parte coram potestate laica, quod jus eligendi cum in possessorio contra communitatem laicam per sententiam potestatis laicæ Monasterium evicisset, & communitas contra Monasterium petitorium incipere vellet, illud non fuit discutiendum coram potestate sæculari Iudice possessorii, ex regula generali, quod qui cognoscit de possessione, etiam de proprietate cognoscere debeat; sed, ut deciditur in *cit. cap. fin.* petitorium coram Iudice ecclesiastico incipiendum fuit, eò quod Actor forum rei sequi debeat: Monasterium autem, quod in possessorio fuit Actor, evicto possessorio reus est in petitorio.

* * *

§. Tertius.

D E

De Judicio delegato.

Quæres primò. Quis est Judex delegatus?

1. Judex delegatus, seu, ut vulgò dicitur, Commissarius, est, qui non ex proprio munere & officio, sed ex commissione sive juris sive Judicis ordinari per jurisdictionem im- vel mediatè in se derivatam à committente vice alterius judicat. Colligitur ex L. 1. ff. de officio ejus, cui mand. jurisdic.

Dicitur primò, Qui non ex proprio munere. Quibus Judex delegatus ab Ordinario ex proprio officio vel munere jurisdictionem exercente distinguitur. 2dò. Ex commissione vel juris. Quia sæpe ipsum jus Judicem delegat, qualiter Episcopi per Tridentinum constituuntur à jure delegati, quando tanquam Sedis Apostolicæ delegati contra privilegiatos & alios à jurisdictione ordinaria exemptos procedere jubentur. Ut confirmant exempla in cap. irrefragabili. 13. de offic. Ordinar. & Clement. un. de suppl. neglig. Prælat. 3tò. Vel Judicis ordinari. Ut excludatur arbiter, qui potestatem judicandi non à Judice ordinario, sed à partibus compromittentibus, lege ita approbante, accipit. 4tò. Per jurisdictionem me- vel immediatè. Ut comprehendatur subdelegatus, qui mediatè à

Judice ordinario jurisdictionem habet, sicut. Derivatam: Adeoque distinctam à jurisdictione ordinaria; per quod Judex delegatus differt à Vicario Generali Episcopi, qui non diversam, sed eandem jurisdictionem cum jurisdictione committentis exercet Et demum. Judicatur. Quà excluditur executor, cui solum nudum ministerium, sive executio sine causæ cognitione committitur, & potius executor quàm Judex delegatus appellatur.

Quæres secundò. Quotuplex Judex delegatus?

1. primò. Alius universalis est, alius specialis. Universalis dicitur, cni causatum universitas committitur, nempe non pro una aut pluribus particularibus, sed pro omnibus saltem in aliquo genere, ut in causis decimarum, matrimonialium: quamvis ad certum tempus, locum, familiam &c. fiat restrictio. Judex specialis est, quando una ut causa matrimonii inter Cajam & Titium, vel plures causæ determinatæ cognoscendæ committuntur.

2dò. Alii ratione dignitatis, quam obtinent, delegati sunt, ut si fiat delegatio Episcopo vel Abbati certi loci, sine expressione nominis, vel personæ: alii

alii ratione suæ personæ & non dignitatis delegati sunt, quibus expresso nomine proprio personæ fit delegatio.

3to. Alius delegatus à Principe supremo, vel spirituali vel politico: alius delegatus ab inferiori Magistratu.

4to. Demum alius ad totam causam, alius ad partem causæ est delegatus: vel enim totum negotium uni vel pluribus committitur, idque vel simpliciter fiat: vel in solidum: si uni simpliciter fiat, tunc ille solus cognoscit, & iudicat: *cap. si pro debilitate. 3. de offic. Judicis deleg.* Si pluribus simpliciter facta commissio, omnes simul ad cognitionem & iudicium concurrere debent, & impediti, si subdelegandi habeant potestatem, vel ipsis condelegatis, vel aliis vices suas subdelegare debent: alioquin cæteri nihil agunt, & reus, si quid agere velit, impunè non parer. *cap. quamvis. 3. cap. causam matrimonii. 6. de officio delegati.* vel pluribus in solidum commissio data, sub hac clausula: quod, si omnes interesse nequiverint, reliqui nihilominus procedant; quo casu singuli in defectum aliorum vel non valentium, vel non volentium interesse, juxta *cap. prudentiam. §. adjuvamus. 21. de offic. deleg.* procedere possunt; aut sub hac clausula: ut vel omnes simul iudicent, aut duo, aut unus ex ipsis: quo casu singuli jurisdictionem habere intelliguntur, ita ut etiam unus solus, qui præoccupavit, exequi commissionem debeat, vel possit, eoque negotium inchoante cæteri se intromittere nequeunt, nisi ille infirmitate vel aliâ causâ impeditus sit, aut

cæptum negotium prosequi nolit. *cap. cum plures. 8. de offic. deleg. in 6.*

Quæres tertio. An Laicus in iudicio ecclesiastico delegatus esse possit?

3°. Causæ ecclesiasticæ & spirituales, ut decimarum, juris patronatûs &c. non Laicis, sed Clericis tantum delegari possunt; quia Laici negotia ecclesiastica tractare non debent. *cap. decernimus. 2. de iudiciis.* & si in rebus spiritualibus in personam laicam compromitti non potest, *cap. contingit. 8. de arbitris.* multò minus causæ spirituales Laico delegari vel subdelegari poterunt; cum major Judicis delegati quam arbitri sit potestas. Imò juxta plures laico delegari nequit causa temporalis, quæ inter Clericos, vel laicum actorem & Clericum reum versatur: si enim Clerico non licet consentire in Judicem non suum, etiam accedente Episcopi sui consensu, nisi persona ecclesiastica fuerit, per textum in *cap. significasti. 18. de foro competentis.* etiam Episcopo in præjudicium Ordinis Clericalis non licet causam temporalem, quæ inter Clericos versatur, personæ laicæ delegare.

Quæres quarto. Quæ requiruntur conditiones, ut quis delegatus sit?

1°. primò. Debet subesse jurisdictioni delegantis; quamvis enim delegatio non subdito facta mero jure subsistat, invitus tamen delegationem suscipere non cogitur, nisi subsit jurisdictioni delegantis. *cap. pastoralis. 11. de offic. Ordinar. cap. pastoralis. 28. de offic. deleg.*

2do. Delegatio personis discretis & idoneis fieri debet. *cap. si pro debilitate. 3. de offic. delegat.*

3^oid. Delegatus Sedis Apostolicæ vel ejus Legatus nullus esse potest, nisi in Ecclesiastica dignitate vel personatu constitutus sit, aut Ecclesiæ Cathedralis, sive Regularis, sive Sæcularis, Canonicus. *Cap. Statutum. 11. de Rescript. in 6.* Idem est de subdelegato. Fit exceptio: in causis extrajudicialibus, quando mera executio absque causæ cognitione committitur, etiam aliæ personæ idoneæ Summi Pontificis delegati aut ejus Legati esse possunt; quia de jure antiquo delegatio ab his fieri poterat. *Cap. cum in veteri. 52. de Election. Ergo ab eo non est recedendum in causis extrajudicialibus, cum correctio Juris antiqui in dubio non præsumatur. Cap. cum expediat. 29. de Elect. in 6.*

Quæres quintò. Quis Judicem delegare potest?

R. Omnis Judex Ordinarius. *Cap. cum Episcopus. de offic. Ordinar. in 6.* Quia quid quis facere per se ipsum potest, potest etiam per alium, juxta *Regul. 68. de Reg. Juris in 6.* Sicut ergo per seipsum, ita quoque per delegatum judicare potest: totam tamen jurisdictionem suam in alium transferre nequit, si Judex inferior sit; hoc enim esset se se abdicare suo officio Ordinario, quod sine consensu superioris facere non potest.

Quæres sextò. Quando delegatus subdelegare potest?

R. 1^oid. Delegatus à Summo Pontifice, vel in temporalibus à supremo Principe superiorem non agnoscente subdelegare & vices suas alteri committe-

re potest. *Cap. si pro debilitate. 3. de offic. delegat. cap. cum causam. 62. de appellat.* Id enim ex speciali Privilegio ab ipso jure propter eminentiam supremæ potestatis in Principe, cujus vices delegatus repræsentat, concessum est. Fit exceptio: Nisi in delegatione Principis delegati industria electa fuisset; tunc enim ipse delegatus causas expedire debet, nec alteri vices suas, nisi partes consentiant, committere potest. *Cap. fin. de Offic. delegat. cap. is cui. 12. eod. in 6.* Quando autem Princeps specialiter industriam delegati elegerit, ex verbis, circumstantiis, gravitate causæ æstimandum est. Porro sicut Delegatus supremi Principis totam causam, ita etiam partem vel articulum aliquem causæ, ut citationem, alteri subdelegare potest.

2^oid. Delegatus ad universitatem causarum subdelegare potest; is enim velut Ordinarius censetur: ideoque unam vel plures causas in particulari licite subdelegat.

3^oid. Delegatus subdelegare potest, si id sibi ab Ordinario delegante concessum; is enim ipsius delegantis nomine commissam sibi jurisdictionem alteri committere potest. *Gloss. in cit. cap. is cui.* Quo casu subdelegatus jurisdictionem non à delegato, sed à primo delegante Ordinario accipit, ad quem etiam à subdelegato, & non ad delegatum appellandum est.

4^oid. Condelegatus in casu, quo pluribus delegatio facta est, vices suas vel alteri condelegato, vel aliis condelegatis committere potest. Patet ex *cap.*

quam-

quamvis. 6. de Offic. deleg. Fit exceptio : nisi causa pluribus sub hac clausula delegata esset : Si omnes interesse requirerint, reliqui nihilominus procedant ; quia tunc, si constet, quod aliqui non possint, vel interesse nolint, reliquis tota jurisdictio accrescit. *Cap. prudentiam. 21. de Offic. Judic. delegati.*

5to. Quamvis generaliter delegatus ab Ordinario inferiori extra calus exceptos subdelegare nequeat ; *Cap. cum causam. 62. de appellat.* Nam mandataris plus juris non habet, quam ipsi sit concessum ; est autem ipsi solum concessa jurisdictio, non ut alteri eam committat ; alteri tamen articulum non jurisdictionalem, qualis est, qui sine cognitione judiciali nudum ministerium, vel executionem continet demandare potest. *Gloss. fin. in Clement. unic. de Officio deleg.* Et colligitur ex *cap. super questionem. 27. de Offic. delegat.* Quamvis ille, cui Ministerium nudum vel à delegato vel ab Ordinario Supremo committitur, illud alteri demandare non possit, nisi peculiariter à lege vel à Principe ejusmodi quoque subdelegatio concessa sit : quemadmodum in universum Legato Sedis Apostolicæ ob singularem ejus auctoritatem conceditur. *Cit. cap. super questionum. cap. fin. de Offic. delegat.*

Quæres septimò, Quæ causæ delegari possunt ?

R. Quæ à Jure non sunt specialiter reservata, nec specialem qualitatem & industriam personæ delegatæ respiciunt, delegari possunt ; tunc enim juxta vulgatam Regulam potest quis per

alium, quod per se ipsum facere potest. *Reg. 68. de Regul. Juris in 6.* Omnia delegari & mandari possunt, quæ jure ordinario Magistratûs, hoc est ex natura sui officii, & generali Magistratûs auctoritate alicui competunt : non verò ea, quæ aliquo speciali & extraordinario, ut Privilegio, sunt concessa, quia non in illis, benè tamen in his industria personæ electa censetur. Hinc de Jure Civili causæ meri imperii, hoc est, quæ criminalem cognitionem & coercionem concernunt, extra casum absentia aut gravis infirmitatis delegari nequeunt : cum ea quæ ad merum imperium pertinent, speciali Privilegio & lege sint concessa. *Per textum & Doctores in L. solent. 6. ff. de Officio Proconsul.*

Quæres octavò, Quæ Judicis delegati potestas ?

R. Potestas Judicis delegati à potestate delegantis, à qua derivatur, metiendâ est ; ita ut delegatus à Judice supremo Summo Pontifice in causa delegata suo proprio Episcopo Ordinario major sit, imò etiam proprium Ordinarium judicare possit, *Cap. sanè. 11. de Offic. Jud. deleg.* Nam ut ibi Alexand. III. inquit, Judex à nobis delegatus, vices nostras gerit, unde in causa illa superior & major est illis, quorum causam susceperit terminandam : ideòque si Episcopus vel alia persona, quæ non est de jurisdictione illius in causa, quam ei delegamus, rebellis aut contumax fuerit, secundùm qualitatem facti poterit vel interdicti vel suspensionis sententiâ à Judice delegato compelli.

Exercitium autem jurisdictionis delegatæ post præsentatum delegationis rescriptum sumit suum principium ; ut sumitur ex *cap. super eo. 12. in fine. de appellat.* Quod rescriptum delegatus in forma authentica exhibere debet , ut fides ipsi adhibeatur : alioquin illi parendum non est. *Cap. cum in jure. 31. de offic. deleg.* Factâ literarum præsentatione delegatus potest sequentia :

1mo. Si in causa delegata delegato quis se se opponat, potest contra eum delegatus secundum qualitatem facti & personæ per sententiam suspensionis & interdicti procedere. *Cir. cap. sanè. 11. de offic. delegati.* Quod non tantum tenet respectu partium litigantium , sed etiam aliorum quorumcunque, qui jurisdictionem delegati , seu processum in causa impedire vel turbare volunt. *Cap. cum non. 1. de offic. deleg.*

2do. Partes citare , contumaces punire , & excommunicare potest, juxta delicti qualitatem , licet id in literis commissoriis non sit expressum, *Cap. praterea. 5. cap. ex literis. 29. cap. tam literis. 33. de testib.* Cujus ratio est ; quamvis jurisdictione delegati stricti juris sit , nec ultra causas & personas in rescripto delegationis expressas sit extendenda : *Cap. cum olim. 32. de offic. deleg.* Attamen quando delegatus ea præstat , quæ ad causam expediendam necessario requiruntur , mandati fines non excedit. *Gloss. fin. in cir. cap. praterea.* Dum enim causa principalis committitur , etiam accessorium commissum censetur , & illa omnia , quæ ad causæ expeditionem necessaria sunt, *Cap.*

prudenciam. 21. de offic. delegat. cap. suspensionis. 39. eod. tit.

3to. Judex delegatus cognoscere & judicare potest , an sua sit jurisdictio , an literæ delegationis validè sint datæ , &c. *Cap. ex parte. 13. de offic. delegat.*

4to. Judex delegatus à Principe non solum cognoscendi & decidendi causam sibi commissam , sed etiam executionem alteri committendi , eosque qui executionem impediant , coercendi & puniendi potestatem habet. Constat ex *cap. significasti. 7. de offic. delegat.* Ordinario etiam executionem demandare potest , qui sententiam delegati exequi debet , etiam si eam injustam esse cognoscat. *Cap. Pastoralis. 28. de offic. delegat.*

5to. Delegatus à supremo Principe ex autoritate superioris delegantis subdelegatum ad subdelegationem suscipiendam cogere potest. *Cir. cap. Pastoralis. 28.* Reservare quoque sibi potest , ut subdelegatus sine consilio delegantis , quod tamen tunc sequi non tenetur , sententiam ferre non possit. *Cap. si pro debilitate. 3. de offic. deleg.*

6to. Si delegatus Summi Pontificis aliter sententiam suam exequi non possit , brachium sæculare invocare potest ; Episcopo enim vel Judici Ordinario brachium sæculare implorandi competit facultas. *Can. Administratores. 26. caus. 23. q. 5.* Ergo etiam delegato Papæ , qui quolibet Ordinario majorem in causa commissa potestatem habet , Attamen ad hoc extraordinarium medium brachii sæcularis deveniendum

non

non est, nisi in casu necessitatis, quo ordinarium remedium contumaces per censuras coercendi non sufficit. *Arg. cap. unic. de Stat. Monach. in 6.*

7mo. Delegatus Papæ ad exequentiam sententiam à se latam integrum annum habet; constat ex *cap. quarenti. 26. de Offic. delegat.*

8vo. Demum si certa forma delegationis à delegante præscripta, vel certus modus procedendi ordinatus, ea rescripti forma diligenter observanda; alioquin processus totus & secuta sententia nulla est, si delegatus plus vel minus, quam sibi commissum, contra formam & tenorem mandati fecerit; cum delegatus, nisi quæ in delegatione commissa, nullam faciendi potestatem habeat. *Cap. cum dilecta. 22. de rescript. cap. cum olim. 32. cap. Venerabili. 37. de offic. deleg.* Ita tamen observanda hac mandati forma, ut non tam ad verba, quam ad intentionem mandantis reflexio fiat: ideoque rescriptam Principis delegantis intelligendum; ut alteri præjudicium non inferatur; quia Princeps juri alterius velle præjudicare non censetur, nisi id exprimat. *Cap. super eo. 15. de Offic. deleg.* Nec rationabiles & legitimas excusationes & exceptiones velle excludere præsumitur. *Cap. ex parte. 13. ibid.*

Quares non^o. An Judex delegatus recusari potest?

ꝛ. Tam Jure Canonico quam Civili delegatus suspectus recusari potest, si probabilis suspicio, vel causa recusandi fuerit. *Cap. suspitionis. 39. de Of-*

fic. delegati. In recusatione autem observanda sunt sequentia:

1mo. Si delegatus Summi Pontificis velut suspectus recusetur, tunc ex consensu partium arbitri eligendi sunt, qui partibus ad probationes suas producendas terminum statuunt, ac de tota causa suspicionis cognoscant, potestate illis à jure concessa per *cit. cap. suspitionis.* Si arbitri de causa suspicionis judicare tarent, delegatus recusatus illis terminum præfigit, quo evoluta in causa principali procedit. *Cap. legitima. 2. de Appellat. in 6.* Forma, quæ arbitri in causa recusationis eligendi, & qualiter non probatâ causâ recusationis Judex recusatus in causa principali procedere possit, præscribitur in *Cap. cum speciali. 61. de Appellat.*

2do. Si duobus causa sit delegata, cum clausulâ, ut si ambo non possint, alter in causa procedat, uno eorum recusato, causa ipsa suspicionis coram non recusato conjudice, ad quem vi prædictæ clausulæ ipsius causæ cognitio pertinet, probari, & ab eo expediri debet. *Cap. si contra 4. de Offic. deleg. in 6.* Subsistente recusationis causâ ille solus in negotio principali procedere potest; quia per legitimam recusationem consolidata est in altero, tota jurisdictio. *Cap. cum super. 23. de Offic. deleg.* Quod si tamen causa recusationis subsistat, & nihilominus alter non recusatus cum recusato in causa procedere velit, totus processus est nullus, ex communi axiomate: Si quis, quod potest, agere nolit, & quod

quod vult, agere non possit, actus non valet eo modo, quo potest valere; quia quod voluit, non potuit, & quod potuit, noluit. *Gloss. in cit. cap. cum super.*

3to. Si recusetur delegatus Judex ab Episcopo, vel ipse Vicarius Episcopi, vel alius ab inferiore Principe delegatus, ipse Ordinarius delegans de causa reculationis cognoscit. *Cap. si contra. 4. de Offic. deleg. in 6.*

4to. Si Judex à Principe delegatus antequam recusetur: causam alteri committat, in totum recusari non potest; secus, si postquam est recusatus, subdeleget, aut si alteri causam, sed non in totum commiserit. *Cap. Judex. 5. de Offic. deleg. in 6.* Ubi notanda est differentia inter Judicem Ordinarium suspectum, & delegatum suspectum, quod Ordinarius etiam probatus suspectus delegare possit. *Cap. si quis contra. 4. de foro competent.* Delegatus verò suspectus ante pronuntiationem in causa suspicionis de assensu partium delegare possit: at pronuntiatum suspectus nequidem partibus consentientibus subdelegare potest. *Cit. cap. Judex. 5. de Offic. deleg.*

5to. Demum non solum ipsæ partes litigantes, sed etiam terrius interveniens Judicem delegatum ut suspectum recusare potest: quin & ipse locus recusari potest, si pars citata ad eum tutè accedere non potest. *Cap. cum R. Canonicus. 35. de Offic. delegat.* Si recusatio non admittatur, pars recusans appellare potest; quamvis de-

legato cum hac clausula: *Appellatione remota.* Commissio data sit. *Cap. ex parte. 47. de Appellat.* Si Judex Ordinarius, ut Episcopus, recusetur, arbitri quoque eliguntur. *Cap. cum speciali. 61. de Appellat.* Si Vicarius Episcopi recusetur, arbitri non eliguntur, sed Episcopus de causa suspicionis cognoscit; & ita quamvis à Vicario ad Episcopum non appelletur, in causa tamen suspicionis ad Episcopum fit recursus. *Cap. si contra. 4. de Offic. deleg. in 6.*

Quæres decimò. Quæ causæ sufficientes suspicionis ad recusandum Judicem delegatum?

3°. Causæ Judicem delegatum recusandi sunt sequentes: 1ma. Si Judex delegatus Adversarii Dominus sit, cum quo litigare debes. *Cap. causam qua. 17. cap. insinuante. 25. de Offic. delegat.* Nomine Domini quilibet superior vel Paterfamilias intelligitur; quia hic suos Domesticos specialiter diligere & defendere velle censetur. Quatuor enim judicium pervertere solent. *Can. quatuor. 78. caus. 11. q. 3. de quibus Gloss. in cit. cap. causam.* Hos Verus habet:

Quatuor ista: timor, odium, dilectio, census,

Sæpe solent hominum rectos pervertere sensus.

Fit exceptio: Nisi delegatus utriusque partis tam Actoris quam rei Superior esset: tunc enim recusari non potest; quia par causa affectionis excludit suspicionem fraudis. *Gloss. in Can.*

Canonici. 1. Verbor. parentes. caus. 3. quest. 5.

2da. Si unus litigantium post litem contestatam familiaris vel Domesticus Iudicis delegati factus sit. Cap. insinuante. 25. de Offic. deleg. Non nocet, si Advocatus partis adversæ Iudici familiaris sit.

3tia. Consanguineus literas delegationis impetrantis tanquam suspectus recusari potest; consanguineus enim propter sanguinis affectionem consanguineo magis affectus esse censetur.

4ta. Si impetrans literas delegationis in ista causa scilicet adversarii Advocatus fuit. Quia si fuit Advocatus, jam animum suum manifestavit, quo ad illam causam affectus est: ideoque recusari potest, licet causa commissa cum clausula: *Remotâ appellatio- ne. cap. postremo. 36. de Appellat.* Quia facilius Iudicis recusatio, quàm appellatio admittitur; cum ad recusandum iniquus Iudicis animus contra unam, vel ejus affectio erga aliam partem sufficiat: ad appellandum autem gravamen requiratur. Unde pulchrè *Gloss. in cap. si contra. 4. de Offic. delegat. in 6.* Recuso, et si non graver: tamen non appello, nisi graver: appello à Iudice, in quem consensu, quem tamen non recuso.

5ta. Canonicum in causa Canonici ejusdem Ecclesiæ quis recusare potest. *Cap. cum. 35. de Offic. delegat.* Propter præsumptionem singularis affectionis in confratrem; licet Canonicus in cau-

R. D. Schnorrenberg Instit. J. Can.

sa Canonici testis esse possit. Ratio disparitatis est; quia plures plerumque Iudices haberi possunt, quàm testes, & Iudex facilius injuriam inferre potest quàm testis; Iudex enim à nemine examinatur: testis autem à Iudice, an verum dicat, examinatur.

6ta. Recusari potest, qui litem vel controversiam cum parte judicialem habet. Nam ex litibus inimicitia oriri solent; unde is, qui cum aliquo in iudicio contendit, adversarius ipsius dicitur.

7ima. Recusari potest, qui signum benevolentia vel amicitia parti deneget, quod aliis ejusdem conditionis & Status exhibere solet: ex eo enim inimicitia præsumitur.

8va. Qui alicui minatus est, quod occasione oblatâ se vindicare velit, & nocumentum inferre, recusari potest: non enim tantum censetur inimicus, qui injuriam actu infert, sed etiam inferre conatur.

9na. Qui in alio iudicio ut privatus similem causam habet, vel habuit. *Cap. causam. 18. de Judiciis.* Nam quâ ratione, quod petit ut pars, putabit æquum, quod iudicat ut Iudex: cum conscientia in eodem facto diversa esse non possit.

10ma. Si unus est Iudex alterius, vel adversarius meus est Iudex nostri communis Iudicis in alia causa. Tunc enim timere habeo, juxta Hostiens. *In Summ. L. 1. de Recusat. Iudicis deleg.* ne dicatur: facias mihi bonam

Mmm

par-

paropfidem, & ego faciam tibi.

11ma. Qui est conterraneus Adversarii, quando duo compatriotæ sunt in Patria extranea; quia juxta eundem Hostiensem compatriotæ ejusdem regionis existentes in Patria aliena ut Fratres se se diligunt. Has & similes causas comprehendit. *Gloss. in cap. cum super. 23. de Offic. Judic. deleg.* Sequentibus Versibus:

Subjèctus, Dominus, & commensalis, amicus,

Incola, Canonicus, ac attingens, inimicus,

Si causam similem delegatus tueatur,

Vel si Patronus fuit olim, tunc moveatur.

Quæres undecimò. An à Judice delegato appellari possit?

8. Judice delegato partem litigantem gravante, ab eo appellari potest; nisi datus sit cum clausula: *Appellatione remota.* Qualiter Princeps Supremus delegare potest. Et tunc omnis appellatio prohibetur, quæ à jure expressè indulta non est. *Cap. Pastoralis. 53. de Appellat. cap. inter ceteras. 9. de Sentent. & re judicata.* Si tamen Papa scienter appellationem interpositam admittat, jurisdictio delegati interim suspensa est quoad executionem, donec appellationis merita sint plenius discussa. *Cap. Pastoralis. 28. §. praterè de Offic. deleg.* Ad quem autem à delegato sit appellandum, indicatur sequentibus:

imo. Si delegatus sit à Judice Ordinario inferiore, semper à delegato ad delegantem, vel ejus in officio successorem appellandum est: sive causa in totum, sive quoad partem delegata sit. Ratio est; quia etsi Ordinarius totam causam deleget; non tamen totam à se jurisdictionem abdicare potest: cum illam stabiliter habeat.

2do. Si delegatus Papæ causam in totum nullâ factâ reservatione alteri subdelegavit, à subdelegato non ad subdelegantem, sed ad primum delegantem, videlicet Papam, fit appellatio. *Cap. super questionum. 27. §. prò. de Officio delegati.* Ratio est: quia delegatus non propriam, sed commissam jurisdictionem habet, quam in totum alteri committendo à se abdicat: ideòque quamvis delegans Ordinarius jurisdictionem delegatam semper revocare possit, ipse tamen delegatus Principis, qui jurisdictionem commissam alteri subdelegavit, absolute illam revocare nequit, postquam subdelegatus illà uti cœpit; cum jam officio suo perfunctus sit.

3tio. Delegatus Papæ, si non totam causam, sed aliquam ejus partem alteri subdelegavit, vel si subdelegavit cum clausula: *Donec revocet;* tunc à subdelegato ad subdelegantem appellatur. *Cir. cap. super questionum. cap. cum te. 18. de Offic. deleg. cap. si delegatus. 7. eod. in 6.* Ratio est: quia tunc totam jurisdictionem per subdelegationem partialem à se abdicasse non censetur; quare non ad Papam, sed ad subdelegantem est appellandum, nisi

interea

interea excommunicationem incurris-
set, vel mortuus fuisset; tunc enim
ad Papam delegantem, ne causa nimi-
um proleteretur, appellatur. *Cap. si is
cui. 10. de Offic. deleg. in 6.*

4to. Si pars litigans appellet, eo
eo quod contra potestatem subdelegan-
tis excipiat, tunc ad Papam delegan-
tem, non autem ad subdelegantem
appellandum; alias enim ad subdele-
gantem jurisdictionem habere appel-
lando fateretur, quod tamen excipi-
endo negavit. *Cap. si à subdelegato. 14.
de Offic. deleg. in 6.*

5to. Si delegatus alteri articulum
non jurisdictionalem subdelegavit, à
tali mero executore non datur appel-
latio: attamen executor absque con-
sensu partium datus, ex legitima cau-
sa coram delegato probatà recusari po-
test, quæ recusatio si à delegato non
acceptetur, gravatus ad delegantem
appellat. Item si Executor limites suæ
commissionis excedat, ad delegatum,
& si hic appellationem acceptare recu-
set, ad delegantem appellatur. Si Ex-
ecutor nec recusetur, nec limites suæ
commissionis excedat, pars gravata
non ab Executore, qui quidquid faci-
cit, ex commissione facit, quam non
transgreditur, sed à subdelegante Ex-
ecutorem ad delegantem appellat. *Cit.
cap. super questionum.*

6to. Si unus ex duobus delegatis
cum clausula: *Appellatione remotâ.* Al-
teri Collegæ subdeleget, acceptans
subdelegationem appellatione remotâ
procedere non potest, nec causam alii

delegare: quamvis in commissione fa-
cta duobus contineatur expressum,
quod appellatione remotâ alter possit
procedere sine reliquo, si non possunt
ambo pariter interesse. Quia quod
potest solâ jurisdictione sibi à Principe
delegata, non potest cum jurisdic-
tione sibi à condelegato commissa. Un-
de si ab eo fuerit appellatum, ad pri-
mum duntaxat appellandum est dele-
gantem. *Cit. cap. super questionum. §.
si verò.* Ratio est: quia quando in
eadem persona jurisdic-
tio delegata cum
subdelegata concurrit, in effectu po-
tius jurisdic-
tio subdelegata quàm de-
legata esse censetur, ex illo Philoso-
phorum principio: Effectus sequitur
partem debiliorem. Econtrà si in di-
versis personis jurisdic-
tio delegata &
subdelegata concurrat, ut si causa
committitur tribus, quorum duo sub-
delegant, horum subdelegati cum uno
delegato sententiam ferunt, per quam
pars gravata non ad illos duos subde-
legantes, sed ad primum delegantem
Pontificem appellat: Jurisdic-
tio enim
dignior attendenda est, cum dignius
& potentius ad se minus dignum tra-
hat: est autem dignior delegata jurif-
dictio.

7to. Si appelletur ab arbitris, qui
secundum formam Juris eliguntur, ut
super causa suspicionis cognoscant, ad
prescriptum *Cap. suspicionis. 39. de Of-
fic. delegati. cap. si contra. 4. eod. in 6.*
Non ad delegatum, qui recusatur,
sed ad delegantem est appellandum.
Cap. ab arbitris. 11. de Offic. deleg. in 6.

M m m 2 Ratio

Ratio est : quia sicut Judex delegatus circa causam principalem , ita etiam circa punctum accessorium recusationis , in quo ab arbitris fit gravamen , suspectus est , & ideo appellatur.

Quæres duodecimò. Quomodo Judicis delegati cessat jurisdictio ?

1°. Cessat jurisdictio Judicis delegati diversis , ac potissimum modis sequentibus :

1mo. Revocatione delegantis , sive revocatio expressè , sive tacitè fiat. Per *l. iudicium. 58. ff. de Judiciis. cap. quamvis. 6. de Offic. delegat. in 6.* Tacitè fit revocatio , si delegans ad instantiam partis citet , vel alio modo in causa delegata procedat ; eo ipso enim ad se , si sit Ordinarius , eam retraxisse videtur.

2do. Finitur jurisdictio delegati morte delegantis , si res adhuc integra , sive antequam delegatus jurisdictione usus fuerit ; cum jurisdictio (ex quo ipsa usus non exitit) non censeatur in delegatum efficaciter transfivisse , ut dicitur in *cit. cap. quamvis. 6. de Offic. delegat. in 6.* Idem est , si delegatio proximè facta à persona , non autem si facta nomine dignitatis personæ : Ita si Papa nomine Sedis Apostolicæ committat , commissio per mortem Papæ non expirat ; tunc enim sicut dignitas non moritur , ita nec jurisdictio inde profecta expirat. *Arg. cap. si graciosè. 5. de Rescript. in 6.* Simili modo si res amplius integra non sit , sed delegatus jurisdictionem ex-

ercere inceperit , per mortem delegantis jurisdictio delegata non cessat. *Cap. relatum. 19. & cap. gratum. 20. de Offic. delegat.* Delegatus autem jurisdictionem incepisse censetur , postquam citationem legitimam partis vel rei decevit. *Cit. cap. gratum.* Citatio enim vel Decretum citationis est actus jurisdictionis ad substantiam judicii pertinens ; ergo citando partes delegatus jurisdictione utitur.

3ro. Jurisdictio morte delegati finitur , si delegatio sit personalis , & expresso proprio nomine facta , sive res sit integra , sive non , ita ut si causa pluribus absolutè commissa , uno mortuo cæterorum officium expiret. *Cap. licet. 30. cap. uno delegatorum. 42. de Offic. delegat.* Si autem causa delegata non immediatè personæ , sed dignitati , mortuo delegato jurisdictio ad Successorem transit , sive res sit integra , sive non. *Cap. quoniam. 14. de Offic. delegat.* Officium enim & dignitas non moritur , ut vidimus supra ex *Cap. si graciosè. 5. de Rescript. in 6.*

4to. Finitur jurisdictio delegata , si delegans re adhuc integrâ resignaverit , aut alio modo jurisdictionem amiserit : nam non minus amissione officii jurisdictio in delegante cessat , quàm morte ejus naturali. Eodem modo si delegatio realis immediatè dignitati & non personæ facta , ut : data est commissio Decano certi Collegii , si Decanus dignitatem amittat , delegatio ad Successorem transit.

5to. Fi-

5to. Finitur jurisdictio delegati lapsu termini præfixi : nisi partium consensu terminus prorogatus fuerit. *Cap. de Causis. 4. cap. consuluit. 24. de Offic. delegat.* Incipit autem terminus à die præsentationis literarum delegato factæ, nisi terminus ad certum diem vel mensem decretus esset.

6to. Finitur jurisdictio delegata per negligentiam vel non usum mandati delegationis intra annum, si interea aliud rescriptum ab Adversario impe-

tratur. *Cap. si autem. 9. cap. plerumque 23. de Rescript.*

7^{imo}. Demùm finitur jurisdictio delegatâ finitâ causâ, sive per transactionem, compositionem, pactum de non petendo, latam & in negotio executam sententiam, quia delegatus tunc semel est officio suo functus.

Cap. in literis. 9. de Offic. delegat.

* *
*

TITULUS II.

D E

Procuratoribus.

Quæres primò. Quid & quotuplex Procurator?

ꝛ. Procurator est, qui aliena negotia ex mandato Domini administrat. *L. 1. ff. de Procuratorib.* Per has ultimas particulas Procurator distinguitur à Tutore, Curatore &c. qui non mandato Domini, sed publicâ authoritate Legis vel Magistratûs, aut ex dispositione testatoris negotia pupilli, minoris, prodigi, Ecclesiæ &c. administrant. Dividitur Procurator

Primò, in judicalem & extrajudicalem. Hic est, qui extra iudicium ad negotia constituitur, & communiter mandatarius appellari solet: Judicialis est, qui negotia judicialia administrat, & vocatur Procurator ad lites; de quo maximè in præsentî.

Secundò. Dividitur in universalem, cui omnium rerum administratio est demandata: *L. Procurator. 63. ff. de Procuratorib.* & specialem, cui certæ litis, rei vel negotii causa est commissa, *cit. L. 1. ff. de Procuratorib.* Procurator universalis vel constituitur sub hac clausula: *cum libera.* & tunc plenam & liberam ea agendi, quæcunque ipse dominus agere vel facere posset, habet facultatem, *L. Procurator. 58. ff. de Pro-*

curatorib. ex quo etiam alienare potest; vel constituitur Procurator generalis simpliciter absque tali clausula; & hic non potest alienare, nisi fructus & res, quæ faciliè corrumpuntur. *cit. L. Procurator, 63. ff. de Procuratorib.*

Tertiò. Dividitur in eum, qui est in rem propriam, & in eum, qui est in rem alienam. Procurator in rem propriam, vel in rem suam dicitur, qui litem alienam in commodum proprium administrat: ut qui aliquam obligationem vel debitum emit, aut alio modo sibi comparavit, quod deinde in iudicio nomine quidem alieno, sed pro se exigit. Procurator in rem alienam vocatur, qui litem & negotium eâ intentione gerit, ut emolumentum ad mandantem redeat.

Quæres secundò. Quomodo Procurator à Syndico distinguitur?

ꝛ. Syndicus est Procurator, qui communi mandato causas & lites Universitatis prosequitur & administrat. *L. 1. ff. quod cujusque Universitatis nomine &c.* distinguitur à Procuratore in sequentibus:

Primò. Procurator in causis privatis à Domino privato, Syndicus autem ab Universitate, Collegio, vel alterius

Com-

Communitatis corpore, vel ejus administratore, ut Episcopo, Capitulo, Monasterii Prælato, & in causis publicis constituitur. Colligitur ex *cap. petitio. 9. de Procurat. 110.* Ex quo Syndici officium publicum est; ideoque etiam invito imponi potest. Officium Procuratoris privatum est, & invito non imponitur.

Secundò. Syndicus ab actore vel agente differt, quòd Syndicus generaliter ab Universitate ad tractandas omnes causas tam præsentis quàm futuras: actor verò specialiter ad unam causam tantum constituitur.

Tertiò. Syndicus ab administratore Universitatis distinguitur; quia hic pecuniæ præest, aliaque huc pertinentia curat: Syndicus verò causas judiciales tractat.

Quartò. Differt ab Oeconomo; hic enim Ecclesiæ dispensator est, cui administratio rerum ecclesiasticarum, spiritualium & temporalium committitur: ideoque laicus esse non potest. *arg. can. indicatum. 5. dist. 89. can. nova. 22. caus. 16. q. 7.* Syndicus autem etiam in spiritualibus laicus esse potest; quia propriè munus spirituale non exercet, *cap. 1. de Procurator. in 6.* Quamvis autem Religiosi in causis sui Monasterii Syndici esse possint, id tamen non expedit; consultius namque est, ut à forensibus judiciis abstineant, & extraneum aliquem Procuratorem generalem vel Syndicum constituent, cui assignato salario causas suas committant; ut enim loquitur S. Gregorius Magnus in

cap. unic. de Syndico. expedit pro parvo incommodo (id est salario) à strepitu causarum servos DEI esse quietos.

Quæres tertiò. Quis Procuratorem constituere potest?

ꝛ. Omnis, qui rerum suarum administrationem habet, nisi specialiter prohibeatur: ut constat ex sequentibus.

Primò. Excommunicatus denuntiatus sive non toleratus Procuratorem dare non potest. *cap. fin. de Procuratorib. quia sicut excommunicati per se ipsos in judicio agere non possunt, cap. discernimus. 8. de sentent. excomm. in 6. ita nec per alium juxta Regulam Juris 67. Quod alicui suo non licet nomine, nec a lieno licebit.* Si tamen in aliqua communitate plures essent excommunicati, ipsa universitas Procuratorem dare posset. *cit. cap. consulti.* Item ad defendendum se excommunicatus Procuratorem dare potest.

Secundò. Pupilli & minores habentes Curatorem cum autoritate Tutoris vel Curatoris Procuratorem dare possunt. Minor Curatorem non habens Procuratorem ad negotia sua extrajudicialia, non tamen judicialia constituere potest; cum enim ipsi legitimam personam in judicio standi non habeant, etiã alios legitimare non possunt.

Tertiò. Syndicus Universitatis, Tutor & Curator ante litem contestatam solum actorem: lite contestatã etiam Procuratorem dare permittuntur. *L. 11. C. de Procuratoribus.*

Quar-

Quarid. Rector Ecclesiæ seu Beneficiatus sicut pro juribus suæ Ecclesiæ sine Superioris consensu in iudicio agere potest, ita etiam Procuratorem constituere. Idem est de Prælato, nisi causa ardua foret, quæ statum Ecclesiæ concerneret, videlicet ejus libertatem, subjectionem, vel bonorum alienationem; tunc consensus Capituli vel Conventûs requiritur.

Quintid. Religiosus sine licentia sui Superioris Procuratorem constituere vel sibi substituere nequit. *Clement. Religiosus. de Procurator.* Exceptis iis casibus, in quibus absque licentia Superioris per se ipsum in iudicio stare potest: ut cum Prælatum suum accusat. *Juxta cap. ex parte. 11. cap. olim. 26. de accusat.*

Quæres quarid. In quibus causis Procurator constitui potest?

R. In omnibus causis & negotiis Procurator constitui potest, in quibus non prohibetur. Si tamen citatus ad iudicium justam causam non veniendi in persona habeat, in causa ardua pro se Procuratorem mittendi obligatio non est. *cap. querelam. 2. de Procurator.* Procurator igitur in causis temporalibus & spiritualibus dari potest. *cap. non indifcretè. 1. de Procurator in 6.* non solum ad lites præsentis, sed etiam ad futuras nondum inchoatas. *cap. non injuste. 14. de Procurator.* etiam in causa matrimoniali ad contrahendum nomine alterius matrimonium. *cap. fin. de Procurator. in 6.* dummodò mandatum sit speciale de contrahendo cum certa per-

sona, & ante matrimonium contractum mandatum non sit revocatum. *cit. cap. fin. de Procurator. in 6.* In causa criminali, dum non de multa pecuniaria, sed de pœna corporali infligenda agitur, Procurator non admittitur; sed partes, tam accusator, quam reus personaliter comparere debent. *cap. veniens. 15. de accusat. cap. tua. 5. de Procurator.* Ratio est: quia ubi de pœna capituli aliave corporali agitur, sententia iudicis illudoria reddi posset; non enim in Procuratorem executioni mandari valeret, & reus absens, qui non est in iudicis potestate, fugere posset. Idem est de accusatore, qui de jure communi se ad pœnam talionis in casum, quo in probando deficeret, subscribere deberet: at quia hodiè hæc pœna talionis per consuetudinem abrogata est, ideo ex parte accusantis criminaliter plerumque Procurator admittitur.

Quæres quintid. Quis Procurator esse potest?

R. Procuratores generaliter constitui possunt omnes, qui mandatum exequendi capacitatem habent, nisi specialiter prohibeantur. *cap. 1. de Procurator. in 6. junct. gl. ff.* In materia enim per se & communiter concessa, cujusmodi Procuratoris officium est, hoc ipso, quod persona à Jure non reperitur prohibita, censetur esse admissa: & hujusmodi edictum prohibitorium dicitur. Econtra quando materia per se & communiter est prohibita, sed in certis casibus permessa; in tali materia per

per se prohibita, hoc ipso, quod aliquid non reperitur in Jure permissum, censetur prohibitum; & hujusmodi edictum vocatur promissorium. Specialiter prohibentur in Judicio esse Procuratores,

Primò Fœmina, nisi vel in rem suam, vel in necessitate pro parentibus, liberis, vel marito agere velit. *L. 18. C. de Procurat. l. 41. ff. eod. tit.*

Secundò. Minores 25. annis de Jure Canonico in Judicio Procuratores esse non possunt. *cap. qui generaliter. 5. §. qui autem. de Procurat. in 6.*

Tertiò. Milites, nisi agant in rem suam, vel nomine cohortis. per *L. 7. & 9. C. de Procurat.*

Quartò. Notoriè infames, ut colligitur ex *can. fin. caus. 5. q. 3.*

Quintò. Excommunicati. *cap. intelleximus. 7. de judiciis. cap. post cessionem. 7. de probation. cap. Decernimus. 8. de sentent. excomm. in 6.*

Sextò. Denique omnes in Judicio Procuratores esse prohibentur, qui non habent personam standi in Judicio: ut servus per *Leg. 33. ff. de Procurat.* Religiosus sine licentia sui Superioris. *Clement. 3. de Procurat.*

Quæres sextò. Quæ conditiones ad constitutionem Procuratoris requiruntur?

Re. Ad constitutionem Procuratoris requiritur consensus tam Principalis constituentis, quàm Procuratoris constituti, isque vel expressus, ut per patrum, nuntium, literas, vel tacitus, ut cum Dominus principalis præsens

R. D. Schmorrenberg Instit. J. Can.

alteri causam suam agere permittit, vel instrumenta causæ Procuratori tradit. Si Procurator scienter mandatum constituentis recipiat, & non contradicat, tacitò consentire censetur. *Clement. 1. de Procurat.* Et quamvis Procurator ab absente constitutus ab initio contradicat, sufficit, si postea nondum mutatâ voluntate constituentis consentiat. *cap. licet. 7. de Procurat. in 6.* Procurator autem judicialis à Domino se constitutum esse docere debet, aliàs non erit admittendus. *cap. alia. 1. de Procurator.* si mandatum sit dubium, de ratihabitione cavere debet. *L. 1. C. de Procuratorib.*

Excipiuntur quædam personæ, quæ sine ullo mandato procuratorio alterius litem urgere possunt: ut *primò* Maritus pro uxore sine procuratorio in Judicio litigare potest, præstitâ tamen cautione de rato. *L. Maritus. 21. C. de Procurat.*

Secundò. Personæ conjunctæ, ut parentes, liberi, fratres consanguinei, usque ad quartum gradum absque mandato, cum cautione tamen de rato, pro se invicem agere possunt. *L. exigendi. 2. C. de Procurator. & L. 35. & 41. ff. eod. tit.*

Tertiò. Consortes ejusdem litis pro se invicem absque mandato in Judicio agere possunt. *L. 2. C. de consortibus ejusdem litis.*

Quartò. Clericus: quia respectu suæ Ecclesiæ persona conjuncta censetur; ideo absque mandato pro sua Ecclesia in Judicio agere potest. *Gloss. in cap. 1.*

N n n de

de Procurator. arg. can. non licet. 10. can. 12. q. 2. ubi omnibus Clericis datur potestas bona malè à Prælato alienata rescindi: quem textum aliqui ad solum casum malæ alienationis restringunt.

Quæres *septimò*. Quæ mandati procuratorii forma esse debet?

R. Nomen constituentis, Procuratoris constituti, illius contra quem, Judicis coram quo, & in qua causâ, ad quos actus, an ad agendum, an ad defendendum Procurator constituatur, continere & exprimere: præterea Principalis, quod ratum sit habiturus, quidquid Procurator gesserit, declarare, ac demum annum & diem constitutionis procuratoriæ inferere, vel subjungere debet.

Quæres *octavò*. Quam potestatem Procurator habet?

R. Potestas Procuratoris ex mandato desumenda est; nam ex eo apparet, quam potestatem Procurator habeat, & quos actus Procuratoris Principalis ratificet. Sunt autem aliqui particulares articuli, qui speciale mandatum requirunt: ut impetratio rescritti, causâ matrimonialis, petitio restitutionis in integrum, consensus in compromissum, petitio absolutionis ab excommunicatione, & plures alii, quos refert Gloss. in *cap. qui ad agendum. 4. de Procurator. in 6. Verb. pacisci*. Quamvis Procurator generalis constitutus sit cum hac clausula: ut omnia expedire possit, etiamsi speciale mandatum exigant: nihilominus ad aliquem articulum, qui

speciale mandatum exigit, admitti non debet, nisi in mandato unus vel plures articuli, qui speciale mandatum exigunt, sint specificati, adjectâ clausula generali; tunc enim vi talis mandati etiam ad casus non expressos Procurator admittitur, *cit. cap. qui ad agendum. 4. de Procurat. in 6.*

Quæres *nondò*. Qui susceptæ Procuratoris effectus?

R. Sequentes; *Primò*. Procurator, qui litem aut negotium demandatum suscepit, illud, nisi iusta interveniat causâ, absolvere & exequi tenetur.

Secundò. Procurator judicialis à sententia interlocutoria appellare, & appellationem prosequi debet; cum tunc nondum instantia sit finita; à sententia verò definitiva non appellare, sed vel appellare, vel Domino seu Principali ante elapsâ fatalia, hoc est: decem dies, sententiam latam denuntiare tenetur, appellationem quoque interpositam, nisi ad omnes causas tam præsentis quam futuras generaliter constitutus sit, prosequi non obligatur.

Tertiò. Procurator judicialis post litem contestationem litis sit Dominus, omniaque bonâ fide agere & gerere potest, quæ Dominus facere posset, *L. 22. C. de Procurator*. Unde ipse Procurator, non Dominus ad omnes actus judiciales vocari debet.

Quartò. Factum Procuratoris Domino prodest, vel nocet; quia quod à Procuratore gestum est, quamdiu mandati fines non excedit, quasi à Domino gestum esset, reputatur: secus si ultra man-

mandatum quidquam agere attentaverit.

Quæres decimò. Quæ Domino & Procuratori competunt actiones?

R. Ex obligationibus, quæ inter Principalem mandantem & Procuratorem ex dato & accepto sunt contractæ, oritur imprimis *Actio mandati directæ* Domino mandanti ejusque hæredibus contra Procuratorem ejusque hæredes ad consequendum id, quod illius ratione mandati negotii aut litis neglectæ, vel non exactissimè administratæ interest: deindè ex altera parte datur Procuratori ejusque hæredibus *Actio mandati contraria* contra Dominum ad consequendum omne id, quod ex causa mandati bonâ fide præstitit & impendit, & ad refarcienda damna, dolo vel culpa etiam levissimâ mandantis causata.

Quæres undecimò. Qualiter Procurator revocari potest?

R. Principalis ante litem contestatam Procuratorem suum judicalem liberè revocare potest: post litem contestatam, nisi causâ revocationis priùs cognitâ, invito Procurator revocari nequit. *cap. quamvis. 2. de Procurator. in 6. l. ante litem. 16. & l. post litem. 17. ff. de Procurat.* Nihilominus Dominus cum suo Procuratore, maximè si illum de collusionem suspectum habeat, iudicio interesse potest. Revocatio autem Procuratoris, qui in iudicio semel constitutus, & Judici vel parti adversæ insinuatus, Judici vel Adversario intimanda est: alioquin si tam Adversario quàm Judice ignorante Procurator re-

vocatus sit, acta cum Procuratore valent, secus si Adversario vel Judici revocatio intimata. *cap. mandato 13. de Procurator.*

Si Procurator à Domino coram testibus revocatus sit, & ad notitiam Procuratoris pervenerit revocatio, sententia contra ipsum in præjudicium Domini lata nulla est. *cap. ex insinuatione. 3. de Procurator.* Eodem modo rescriptum revocatum à Procuratore revocato, cui revocatio innotuit, nullum est. *cap. in nostra. 4. de Procurator.* Procurator ad alia negotia datus si revocetur, revocatio similiter effectum non habet, priusquam ad notitiam Procuratoris perveniat: ideoque omnia, quæ à Procuratore revocationem ignorante gesta, valida sunt; quæ verò post notitiam revocationis acta, nullam habent roboris firmitatem. *l. si mandatum. 15. ff. mandati.*

Excipiuntur casus sequentes: *Primò.* Contractus matrimonii invalidus est, si Procurator specialiter ad hoc, ut cum certa persona contrahat, constitutus, si illud, postquam est revocatus, celebret: quantumvis revocationem ignoraverit. *cap. fin. de Procurat. in 6.* Aliàs si quis Procurator constitutus ad contrahendum cum certa persona in aliis materiis, ordinariè requiritur, ut revocatio Procuratoris non solum ipsi, sed etiam alteri parti, cum qua contrahitur, intimetur, postquam mandatum vel constitutio Procuratoris parti, cum qua contrahitur, est intimata.

Secundò, Quod agitur per simplicem mandatarium, non valet, postquam mandatum, etiam ignorante mandatario, est revocatum.

Tertiò. Procurator ad acceptandum Beneficium ecclesiasticum constitutus invalidè illud acceptat, postquam te ignorante est revocatus; quia inter Beneficium & Ecclesiam quasi spirituale matrimonium contrahitur. Aliud est in Beneficii renuntiatione, quæ facta à Procuratore est valida post revocationem, si eam Procurator ignoraverit, & simul is, cui facta est renuntiatione, nisi fortè per ipsos aut alios malitiosè factum fuerit, quominus ad eos, vel ad eorum alterum ante cessionem potuerit revocatio pervenisse. *Clement. unic. de renunt.*

Quæres duodecimò. Quando finitur Procuratoris officium?

R. primò, ut jam dictum, per revocationem Procuratori intimatam, *2dò*, mutuo consensu utriusque tam Principalis quàm Procuratoris; sicut enim mutuo consensu constituitur, ita quoque mutuo consensu constitutio dissolvitur. *3tò*, finitâ instantiâ judicii, videlicet latâ sententiâ definitivâ; cum Procurator

judicium appellationis prosequi non teneatur. *L. invitus. 17. C. de Procurator.* *4tò*, morte Domini Procuratorem constituentis re adhuc integrâ. Si verò Dominus Procuratorem constituens moritur, postquam res integra esse desit, videlicet post litis contestationem, vel negotii inchoationem, Procuratoris potestas non expirat, sed obligatio ad hæredes Domini mandantis transit. *Gloss. in Clement. ult. de procurator.* Ex qua Clementina norandum: Si procurator à Prælato, Rectore Ecclesiæ, vel alio Beneficiato pro Ecclesia vel Beneficio suo sit constitutus, hujus officium mortuo vel amoto Prælato expirat: etiam si res amplius integra non sit; quia mortuo Prælato vel Beneficiato jus Prælaturæ vel Beneficii expiravit, & non transit ad aliquem velut ad Successorem, qui eadem persona cum defuncto censeatur, sicut hæres cum testatore. *5tò*, demum morte Procuratoris, etsi res non sit integra. Hoc enim officium, cum industria personæ sit electa, ad hæredes transire non existimatur.

* *
*

TITU-

fit promissio. V. g. Petrus convenit cum Paulo, ut det sex maldera tritici pro ama vini: postquam Petrus vinum dedit, potest agere contra Paulum, vel per actionem in factum, seu ex præscriptis verbis, ut vicissim sibi triticum conventum tradat, vel quantum suam interest sibi datum non fuisse, vel potest petere, restitui sibi vinum, quod dedit.

3to. Per stipulationem. *L. ex placito. 3. C. de rerum permutat.* Hodie pacta nuda per instrumentum publicum Notarii, vel per scripturam manu promissoris scriptam vel signatam confirmari solent.

4to. Ex assistentia legis, si ex juris Privilegio gignendæ actionis efficaciam habeat: ut promissio dotis. *L. 6. C. de dotis promissione.*

5to. Adjectione juramenti.

6to. Si fiant in iudicio.

Quæres tertio. Quinam pacisci possunt?

1°. Omnes qui à natura, vel lege non prohibentur. A natura prohibentur, qui liberum consensum ad valorem contractus vel pacti essentialiter requisitum ponere nequeunt: ut infantes perpetuo amentes, furiosi &c. A lege prohibentur 1mo pupillus infante major, hoc est: qui septennium excessit, sine autoritate Tutoris contrahens alterum sibi quidem obligat, ipse vero vicissim non obligatur. *Princip. institution. de auctoritate Tutor.* Et secundum probabilitatem nequidem in foro poli.

2do. Minor 25. Annis Curatorem habens sine ejusdem consensu de bonis suis pacisci nequit, Curatorem non habens validè contrahit, tam naturaliter quam civiliter ex contractu obligatus;

Si tamen per contractum læsus, ei per beneficium restitutionis in integrum benignè subvenitur.

3to. Prodigus juridicè, id est: cui à Judice bonorum suorum administratio interdicitur, datisque Curator, sine hujus autoritate ex contractu non obligatur.

4to. Filiusfamilias sive Filius sub Patria potestate constitutus, si impubes, nequidem auctore Patre paciscens obligatur. §. 10. *institut. de inutilib. stipulation.* Pubes factus de bonis castrensibus, & in iis, quorum plenam administrationem habet, quovis contractu se obligare potest: v. g. Vendendo, promittendo, operas suas locando. §. 6 *institut. de inutilib. stipulat.* Excipitur contractus mutui ob Senatûs Consultum Macedonianum, de quo tam in ff. quam *C. tit. ad Senatûs Consult. Macedonian.*

5to. Religiosus absque licentia sui Prælati tacita vel expressa rem temporalem per contractum alienare vel acquirere nequit; Voluntas enim religiosi ita per professionem voluntati sui Prælati subiecta est, ut sine ea nec velle nec nolle habeat. *Can. non dicaris. 11. caus. 12. q. 1. cap. si Religiosus. 37. de Election. in 6. cap. 2. de Testamentis in 6.* Personaliter tamen se pacto obligare potest, v. g. ad legendam Missam; nulla enim lex huic pacto resistit: sed quamdiu Prælatus obligationem inde ortam non irritat, obligatur Religiosus pactum implere, nisi Superior contradicat.

6to. Demum nemo Regulariter pro altero,

altero, sed tantum pro se pacisci potest. §. *Si quis. 4. institut. de inutilib. stipulation.* Quod juxta communio-rem etiam procedit de jure Canonico, v. g. si Filius Cajo simplici pacto promittat se centum aureos daturum Sempronio, nulla inde Titio oritur obligatio, nullumque jus acquiritur Sempronio, nisi Cajo mandatum habeat à Sempronio acceptandi promissionem, vel Sempronius juri Caji subjectus sit, quia illius Pater, Dominus, Tutor &c. est. §. *Cir. 4. institut.* Ratio est: quia conventiones sunt, ut quisque sibi acquirat, quod sua interest: ut verò alteri detur, alterius nil interest.

Quæres quartò. De quibus rebus pacisci licitum est?

R. De omnibus & solis rebus licitis & honestis, quæ commercio humano subsunt, sive sint presentes, sive absentes, sive futuræ & nondum existentes, dummodò paciscentium propriæ sint, pacisci licet. De rebus autem super quibus lege vel Canone pacisci prohibitum, interveniens pactio invalida est.

Quæres quintò. Qui pactorum effectus?

R. Triplex est: *imus, Obligatio*: quæ à Justiniano *institut. de obligationibus à princip.* Definitur: *Juris Vinculum, quo necessitate adstringimur alicujus rei solvenda.* Obligatio autem orta ex contractu, vel est naturalis tantum, vel civilis tantum, vel naturalis & civilis simul, quæ communiter dicitur obligatio efficax. *Naturalis tantum est, dum pactum pro fundamento obligationis solum consen-*

sum habet, eo quod pacto tali lex nec re: nec assistat: sed tantum oritur obligatio contractum servandi in conscientia, quamvis in foro fori actio non detur. *Obligatio efficax, seu naturalis & civilis simul est, quando lex pacto assistit, & actionem in foro externo simul tribuit. Civilis tantum est, quando lex ob solemnitatem Juris quidem actionem in foro externo dat; quia tamen naturali æquitati contractus repugnat, executionem non concedit. Exemplum est: Dediti Chyrogaphum, quo te pecuniam mutuam accepisse confiteris; per hanc literarum solemnitatem ad reddendum mutuam obligaris, licet non acceperis, sed non teneris reddere nisi civiliter tantum. Quamvis enim eo nomine actio contra te formari possit, illam tamen per exceptionem non numeratæ pecuniæ elidere potes.*

2dus: Actio. Hæc ab Imperatore instituitur. de actionibus definitur: *Jus persequendi in judicio, quod sibi debetur.* Gravis est quæstio: An de jure Canonico & nudo pacto actio oriatur. Pro affirmativa stat ratio probabilior sumpta ex *Cap. 1. & 3. de Pactis.* Ubi omnia pacta servari jubentur, & consequenter approbantur: aliàs qui pactum servare renuit, *Conventus Ecclesiasticam sentiat disciplinam.* Et concordat *Rubric. cap. 1. cit.* quæ ita sonat: *Pacta quantumcunque nuda servanda sunt.* Quia enim pactum nudum in materia gravi sub peccato obligat, Ecclesia vel Jus Canonicum, salutem subditorum Spiritualem principaliter pro fine habens, de peccato judicium suum interponit: *Cap. novis.*

novit ille. 13. de Judiciis. Ideoque actionem pro tali iudicio exercendo concedit. Advertunt tamen Doctores, ut quis ex pacto nudo coram Iudice Ecclesiastico agere possit, non sufficere simpliciter, quod simplex rei certæ promissio allegeretur, sed quod insuper causa ejus exprimenda & probanda sit. Arg. cap. si cautio. 14. de Fide instrumentor.

3^{tius}. Præstatio doli, culpa, & casus fortuiti. Nomine doli hic omnis voluntaria læsio intelligitur, sive illa per tectam fraudem, sive per apertam vindictam & petulantiam fiat. Dolus omnes contractus recipiunt, sive in omni contractu dolus præstatur, hoc est: quidquid in quovis contractu dolo malo factum à debitore, quo res periret, deterior fieret, aut deperderetur, detrimentum est debitoris, qui proinde teneretur, ac si nihil eorum accidisset: adeo quidem, ut nec expressâ conventionem contrarium effici possit, paciscendo ne dolus præstetur; quia talis conventio est contra bonos mores ad delinquendum invitans, & bonæ fidei iudicio contraria. L. 23. ff. de Reg. Juris.

Culpa est omne factum inconsultum, quo alteri nocetur, sive est negligentia hominis, cum vel non facit, quod facere debet, vel facit, quod facere non deberet, ex quo alteri damnum oritur. Alia est Lata, alia Levis, alia Levissima.

Lata est ommissio diligentia ordinaria, sive ejus, quam omnes homines suis rebus adhibere solent. Levis est

omissio diligentia mediocris, quam vulgò homines frugi suis rebus adhibere solent: sive est factum in re aliena admissum quod diligens Paterfamilias non admitteret in propria.

Levissima est ommissio diligentia summæ, quam solent adhibere diligentissimi. Culpa lata in omni contractu, ut dolus, est præstanda; quia in jure dolus esse præsumitur, ideoque culpa dolo proxima vocatur. In contractu, qui ad solius principaliter obligantis utilitatem cedit, v. g. in deposito, sola culpa lata, in contractu, in quo utriusque contrahentis vertitur utilitas, ut est emptio, culpa levis & lata; in contractu, qui vergit in utilitatem principaliter obligati, ut est commodatum, præstanda est culpa levis & levissima.

Denique Casus fortuitus est eventus, quem quis cum accidit, vel humanitus prævidere, vel saltem prævisum avertere non potuit. Hic de se in contractu nunquam est præstandus, nisi vel mora debitoris intervenerit, aut debitor rei periculum in se susceperit; quia conventio in negotio gerendo interposita de casu præstando facit, ut debitorem fatalia damna sequantur.

Quæres sextò. Quænam contractui contraria?

R. Contractui potissimum contrahantur error & metus. 1mo. Quidem error. Quid enim consensui tam contrarium quam error, qui imperitiam detegit. L. si per errorem. 15. ff. de Jurisdic. Error autem vel est in nomine proprio personæ, vel rei, de qua agitur, & tunc

tunc si de persona, vel de re ipsa constat, consensum non vitiat: *L. 32 ff. de V. O.* vel erratur in persona, cui promittitur, vel in re, quæ promittitur: v. g. in persona erratur, si quis Cajo stipulanti promittit, quem putat esse Titium: & tunc ex contractu nulla oritur obligatio. *cit. L. si per errorem.* Si in re erratur, vel est error de rei corpore, cum de alia re stipuletur, & promissor de alia re promittat: & tunc quoque consensus nullitatis habet vitium. *L. inter stipulantem. 83. §. 1. & L. continuus. 137. ff. de V. O.* vel licet in corpore non interveniat, in substantia tamen vel materia corporis erratur, ut si, quod aurum putatur, sit æs, quod vinum, sit acetum: licet stipulatio tunc valeat, per *L. si id. 22. de V. O.* emptio tamen non tenet, juxta *L. quid tamen. 14. ff. de contrahend. empr.* Error demum in causa promittendi esse potest: & tunc si quis suo ipsius errore inductus alicui stipulanti promittit ex motivo, quod non subest, obligatus existit: fraude tamen circumventus exceptione doli mali sese tueri potest. *L. si quis. 36. ff. de V. O.*

Deinde metus contractui contrariatur; quamvis enim conventio ex metu facta mero jure subsistat, actionemque pariat: ita tamen est inefficax, & perpetuâ metus exceptione eliditur.

Quæres septimò. Quæ pacta specialiter à Jure reprobata?

R. Sequentia: *Primò.* Si litigantes super beneficio absque Superiorum auctoritate paciscantur, ut unus liti ce-

R. D. Schmorrenberg *Instit. J. Can.*

dat, & alter cedenti expensas aut quid aliud temporale solvat. *cap. cum pridem. 4. de pactis.* *Secundò.* Pactum quod sit in præjudicium Ecclesiæ parochialis, ut exempla sunt in *cap. plerique. 7. de actis. cap. 1. & 3. eod. in 6.* *Tertiò.* De succedendo alicui in Ecclesia vel beneficio reprobatum conventio. *cap. accepimus. 5. de pactis.* tum ne detur hæreditaria in beneficii successio. *cap. ex transmissa. 7. cap. ad extirpandas. 11. de filiis Presbyt.* tum ut viteretur captandæ alterius mortis occasio. *L. fin. C. de pñctis. cap. nulla. 2. de concess. præbend. cap. 2. & 3. eod. in 6.* *Quartò.* Rejjicitur pactum, quo pensio vel augmentum ejusdem, si in Ecclesia instituat, simoniacè promittitur. *cap. cum C. erici. 6. de pact.* *Quintò.* Omnis quæcunque pactio absque Superioris auctoritate facta pro spiritualibus obtinendis velut simoniaca aut jure naturali aut positivo reprobatum. *cap. fin. de pact.*

Quæres octavò. An omne pactum contra Leges factum careat robore in conscientia obligandi?

R. Quando Lex non tantum specialiter aliquod pactum prohibet, sed etiam velut bonis moribus repugnans expressè reprobatur, tale non solum est illicitum, sed & invalidum, nullam inducens obligationem: ut pactum, ne dolus præstetur, ne furti vel injuriarum quis reus habeatur, si fortè injuriam vel furtum fecerit. *L. si unus. 7. §. illud. & §. pacta. ff. de pactis.* Talia enim ad peccandum alliciunt, ideoque tanquam bonis contraria moribus damnantur.

O o o

Quæ-

Quæres nonò. An pactum de re illicita nunquam obliget ?

R. Re turpi nondum impletâ, contractus de ea implenda nunquam obligandi vim habere potest : attamen postquam promissum rei illicitæ est impletum, quod datum fuit, retineri, & si nondum datum, exigi potest. Ratio est : quia talis datio aut promissio propter finem, ob quem fit, ut ad committendum homicidium, solum est illicita : datio tamen secundum se malitiam aut turpitudinem non involvit : & ideo post impletam causam promittens ad dandum obligatur ; tunc enim sine peccato impleri potest promissum.

Quæres decimò. An pactum, quo filia vel filius paternæ renuntiat hæreditati, validum existat ;

R. Licet tali pacto secundum se nihil mali subsit : attamen jure civili, ne liberi à paternis obsequiis, ad quæ spe animantur successione, retrahantur, pactum, quo v. g. filia dote contenta paternæ renuntiat hæreditati, per *L. pactum, 3. C. de collation.* ita reprobatur, ut post mortem patris hac pacto non obstante cum cæteris fratribus & sororibus ab intestato succedat, dummodo dorem, quam accepit, cum fratribus conferat.

Quæres undecimò. An paternæ hæreditatis resignatio confirmetur juramento ?

R. Quamvis pactum patri factum à filia, dum nuptui tradebatur, ut dote contenta nullum ad bona paterna regressum haberet, reprobet lex civilis : si tamen juramento nec vi nec dolo præstito firmatum fuerit, ab eadem omninò servari debet ; cum non vergat in æternæ salutis dispendium, nec redundet in alterius detrimentum. *cap. quamvis, 2. de pactis, in 6.* Idem statuitur in *cap. cum contingat, 28 de jurejurand.*

Quæres duodecimò. An sit validum futuræ successione pactum ?

R. Quando Cajo Titius promittit, quod eum in hæredem instituere velit, hujusmodi pactum est invalidum. *L. fin. C. de pactis.* cum contra bonos mores, & plenum tristissimi & periculosi eventus esse videatur : siquidem machinandi, aut saltem alterius mortem optandi præbet occasionem. Ideoque licet Titius alium, pacto illo non obstante, hæredem institueret, Cajo adversus talem hæredem institutum nullam prorsus haberet actionem. Et casu quo Titius simile pactum juramento confirmaret, alium à Cajo hæredem instituendo perjurus quidem foret, nullam tamen eidem faceret injuriam. Porro pacta familiæ Personarum Illustrium in nostra Germania ex consuetudine suam obtinent firmitatem.

TITULUS IV.

DE

Transactionibus.

TRansactio est rei dubiæ & litis incertæ nondum finitæ, aliquo dato, retento, vel promisso conventa decilio. Dividitur in realem, quæ ad Successores rei, super qua transactum, transit: & personalem, quæ durat, quamdiu transigens vivit, nec ad Successores transit. Exemplum est in *cap. de catero. 5. de transact.* Causa efficiens sunt transigentes, quos nec materia nec lex prohibet à transigendo. Materia est res dubia & lis incerta. Ad formam transactionis duo requiruntur: 1mo. Ut de re dubia fiat, super qua lis est vel jam intentata, vel intentari potest. 2do. Ut utrique transigenti aliquod onus imponatur. Finis transactionis est, ut vel lis evitetur, vel jam cœpta finiatur. Effectus est idem, qui rei judicatæ: quod controversia legitimâ semel transactione finita, prætextu novarum probationum vel instrumentorum post reperorum, resuscitari non possit.

Quæres primò. Quomodo transactio ab amicabili compositione distinguitur?

R. Distinguitur in hoc, quod amicabilis compositio gratis fiat nullo dato aut retento. *Cap. super eo. 7. de transact.* Ut si quis liti, quam justè move-

re potest, gratis cedat, omnemque actionem remittat, aut si à debitore tuo, qui liquidò centum debet, remissis viginti solùm exigas octoaginta.

Quæres secundò. Quæ personæ transigere non possunt?

R. Quæ non habent liberam rerum administrationem, ut 1mo. Fidei commissio gravatus, 2do. Vassallus sine consensu Domini directi. 3to. Tutor vel curator sine judicis decreto. 4to. Procurator absque speciali mandato, nisi in rem suam sit electus. 5to. Prælarus Ecclesiasticus sine consensu Capituli, *cap. contingit. 3. de transact.* & sui Superioris licentia. *Cap. statuimus. 2. ibid.*

Quæres tertio. An beneficiatus super litigiosis sui beneficii proventibus transigere valeat?

R. Pacto transactionis perpetuo, quo etiam Successores obligentur, absque Ordinarii vel Episcopi consensu transigere nequit: attamen ad tempus vitæ licitè transigit, ita, ut obligatio sit solùm personalis, nec Ecclesiam, vel Successores afficiat. *Cap. de catero. 5. cap. Veniens. 8. de transact.*

Quæres quarto. An super litigioso beneficio fieri possit transactio?

R. Nulla transactio super beneficio Ecclesiastico vel alia quâlibet re spiri-

0002 tuali

tuali fieri potest, ita, ut unus beneficium retineat, qui alteri det, aut aliquid temporale promittat. *Cap. super eo. 7. cap. praterea. 10. de transact. cap. fin. de rerum permut.* Talis enim conventio vel Simoniaca est, vel saltem speciem habet Simoniæ. *Cap. constitutus. 4. de transact.* Attamen, accedente Judicis Ecclesiastici autoritate, super lite beneficiaria talis compositio fieri potest, ut una pars beneficium retineat, alteri verò parti pro cessione juris sui dubii annua pensio spiritualis sive Ecclesiastica, qualis ob spirituale officium dari solet, assignetur. Aliud est de pensione merè temporali, qualis autoritate etiam Superioris permitti non potest, ut litigans cedat liti in juris sui dubii compensationem. *Cap. cum pridem. 4. de pactis.*

Quæres quintò. An super matrimonio controverso transigi possit?

R. Quia jure divino insolubile est matrimonii vinculum, super eo transactio, aut quævis amicabile compositio in præjudicium matrimonii contracti fieri nequit. *Cap. fin. de transactionib.* Nihilominus transactio fieri potest, si illa non tendat ad dissolutionem, sed ad stabiliendum matrimonium, de quo controversia, an legitime sit contractum, dummodo Canonicum non subit impedimentum.

Quæres sextò. An super crimine transigi valeat?

R. Super crimine publico capitali, cui pœna Capitis vel Sanguinis est infligenda, transigere licet. Per *l. tran-*

figere. 18. C. de transact. Nam cuique quovis modo Sanguinem suum redimere licet, dando videlicet Adversario pecuniam, ut ab accusando desistat. De aliis criminibus, quibus pœna Sanguinis non debetur, transigere non licet, ne crimina in boni communis præjudicium maneant impunita.

Quæres septimò. In quibus causis civilibus locum non habet transactio?

R. In his duabus imò. De iis, quæ in testamento vel codicillo sunt relicta, non potest fieri transactio, nisi coram Judice inspectis & cognitis testamenti verbis. 2dò. De alimentis futuris quævis ultimâ voluntate relicta, ne contenti modico de præsentis facillè sibi relicta renuntient, & exinde contra voluntatem testatoris egere incipiant, quibus testator alimenta providendo de vitæ necessariis voluit esse prospectum. *L. alimentis. 8. C. de transact. l. cum hi. 8. ff. eod. tit.*

Quæres octavò. An transactio de futuris alimentis, aut de iis, quæ testamento sunt relicta, juramento confirmetur?

R. *Affirmat.* Quia hujusmodi transactio non est intrinsecè mala, nec peccandi præbet occasionem, sed ob utilitatem privatorum solùm est prohibita; quia homines pro modico præsentis jus ad futura remittere solent.

Quæres nonò. Qualiter transactio interpretanda?

R. Est strictè interpretanda: ideoque si transactio fiat de re aliqua certa una, vel pluribus in particulari, ad res

res non expressas haud extendi debet; nisi accessoriae fuerint aut connexae. Eodem modo transactio ab una persona ad aliam non expressam nunquam est extendenda.

Quæres *decimò*. Ex quibus causis transactio rescinditur?

R. Ex sequentibus. *1mò*. Si ex metu injusto gravi transactio facta. *L. interpositas. 13. C. de transact.* *2dò*. Si dolo sit extorta, tunc per actionem de dolo rescindi potest. *L. sub pretextu. 19. & l. si de falsis. 42. C. de transact.* *3tò*. Ob intervenientem errorem substantialem. *4tò*. Mutuo transigentium consensu, quia res per quascunque causas nascitur, per easdem etiam dissolvitur. *5tò*. Per errorem calculi, nisi etiam super hoc errore fuerit transactum. *L. unic. de errore calculi.*

Quæres *undecimò*. An pars transigens ob inventas probationes novas à transactione recedere possit?

R. *Negativè*. Omnes enim probationes, instrumenta, aliæque partium jura in contrarium allata post finitam

transactionem irrita sunt & inania; etiam si inter partes hoc non fuerit conventum. *Cap. 1. de transact.* Quamvis fortè per incuriam, negligentiam, aut imperitiam in transactione aliquis error juris vel facti sit commissus.

Quæres *duodecimò*. An illa, quo mediante transactio facta, transactionis testis esse valeat?

R. Quamvis, qui Advocatus vel Procurator fuit, in eadem causa testis esse non possit, *cap. fin. de testib. in 6.* Advocatus tamen in causa principali unius ex litigantibus, si causa per transactionem terminetur, transactionis hujusmodi testis esse potest. *Cap. ex literis. 6. de transact.* Ratio est: quia talis in eadem causa testis & Advocatus non est, cum lis sit finita, nec prius præstitit Patrocinium super transactione, sed super principali controversia, quâ per transactionem finitâ, super ipsa testatur transactione.

**

TITULUS V.

D E

ARBITRIS.

SI partes super re controversa pacisci & transigere nolint, super est adhuc unum medium, quo processum judicarium declinare possunt, videlicet compromittendo in aliquem vel aliquos, qui arbitri vocantur. De quibus

Quæres primò. Quid est Arbitr?

R. Arbitr dicitur ab arbitrando, censendo vel æstimando. Latius sumptus dicitur omnis ille arbitr, qui ad negotium æstimandum & terminandum constituitur. Strictiùs arbitr sive compromissarius est iis, qui ex partium voluntate & compromisso ad litem constituitur dirimendam. *Cap. cum olim. 7. cap. exposita. cap. cum à nobis. 13. de Arbitris.*

Quæres secundò. Quomodo arbitr distinguitur ab arbitratore?

R. Simpliciter dicitur arbitr, in quem ita expressè vel tacitè compromissum, ut in causa sibi commissà servato juris Ordine & forma judicii procedere ac pronuntiare debeat. Talis arbitri sentimentum vel arbitrium *Laudum* appellatur. Arbitrator est, in quem à partibus ita compromittitur, ut sine juris Ordine causam cognoscat & exa-

minet, ac de illa arbitretur aut statuat, sicut ipsi æquum visum fuerit. Talis arbitratoris sentimentum vocatur *Arbitramentum*. Arbitratores sæpe assumuntur ad expedienda negotia extrajudicialia, ut si in contractu emptionis taxatio pretii arbitrio tertii relinquatur, aut si partes conveniant, ut pro injuria vel damno illato lædens tantum det, quantum tertius fuerit arbitratus. Exemplum est in *cap. quinta vallis. 23. de Jurejur.* Hunc reducuntur mediatores vel amicabiles compositores, qui in pronuntiando non ad merita causæ, sed potiùs ad hoc, ut partes extra judicium publicum ad pacem & concordiam inducant, attendere debent. Hi in duplici sunt differentia: alii ex compromisso in eos factò à partibus eliguntur, ut amicabiliter inter eas rem componant, & ad pacem reducant: alii nullo præcedente compromisso vel partium pacto, aut sponte, aut ex mandato Principis, aut ex rogatu partium interveniunt, ut partes amicabiliter componant, & tunc illorum arbitrium nullam vim habet, nisi partes libere in illud consentiant.

Quæres tertio. Quotuplex est arbitr?

R. Alius

℞. Alius est necessarius, qui ex præscripto legis, vel jussione Judicis à partibus eligitur. Talis est, qui recusato eligitur Judice, ut de causa suspicionis cognoscat. *Cap. secundò. §. tertio. 41. cap. cum speciali. 61. de Appellat. cap. legitima. eod. in 6. cap. si quis contra. 4. de foro compet. cap. suspicionis. 39. de Offic. delegat. cap. ab arbitris. 11. eod. in 6.* Arbitrator liber & voluntarius est, qui sponte & nullo jubente ex libero partium consensu constituitur. Differentia inter Arbitros liberos & necessarios hæc est: 1mo, Arbitrator necessarius, aut arbitrator juris à lege jurisdictionem habet ad expedienda omnia, quæ ad causam finiendam sunt necessaria: unde partibus terminum peremptorium præfigere, testes citare & compellere, contumaces punire potest. Arbitrator autem voluntarius nullam obtinet jurisdictionem: ideòque testes nec compellendi, nec contumaces puniendi habet facultatem. 2do, Arbitrator necessarius vel juris ad suscipiendum arbitri munus cogi potest. *Cap. cum speciali. cit.* Ex necessitate enim & legis præcepto assumitur, ac jurisdictionem habet: Arbitrator verò liber ad acceptandum compromissum compelli nequit; postquam tamen illud acceptavit, ad implendum susceptum in se officium cogi potest. 3to, Ab arbitro necessario ad eum, qui juri vel statuto præsidet, vel qui ad eligendos arbitros compulit, appellari potest. *Cit. cap. ab Arbitris. 11. de Offic. delegat. in 6. junct. Gloss. V. ad Appellandum.* Ab arbitro voluntario appellari

nequit: quia cum partes arbitrum sponte elegerint, & ad standum arbitrio ejus se se obligaverint, illud non impugnare, sed libi potius imputare debent, quod in eum ultrò consenserint. *Gloss. loc. cit.*

Quæres quartò. Quot Arbitri sunt eligendi?

℞. Arbitri in dispari numero sunt eligendi, illisque dissentientibus majoris partis prævalet sententia. *Cap. sanè. 1. cap. dilecti. 4. cap. cum tempore. 5. cap. innotuit. 12. cap. cum à nobis. 13. de Arbitris. cap. 1. & 2. eod. in 6. cit. cap. cum speciali. 61. de Appell.* Nam cum homines faciles sint ad dissentiendum, si Arbitri sint numero impari, compromissum facilius suum habebit effectum. Quamvis illud in numero pari factum valeat. *Cap. non sine. 2. cap. innotuit. 12. de Arbitris.* Si arbitri sint pares, ut si duo, & hi dissentiant, eligendus est tertius. *Cit. cap. cum speciali.* Sed à quo eligendus est tertius? ℞. Si partes ab initio in duos compromittentes facultatem dederunt, ut arbitri certam personam in casu discordiæ eligerent; tunc ad illos tertii pertinet electio: si autem certam personam non designaverunt, compromissum non subsistit; quia in eligendo tertio arbitri quoque possunt esse discordes. *Cit. cap. innotuit.* Notabilis est casus in *cap. à nobis. 13. de Arbitris.* Ubi in arbitrum eligitur Cardinalis cum potestate, ut eligat duos mediatores, per quos causa tractetur. Si arbitri sint discordes in majori quantitate, conveniant tamen in minori, quan-

quantum ad quantitatem minorem valebit arbitrium. Ut: Debitor & creditor super quantitate solvenda discordes tres eligunt arbitros, qui quantitatem solutionis determinent. Primus debitorem sex, secundus novem, tertius duodecim solvere debere arbitratur: hic cum omnes conveniant in solvendis sex (minor enim numerus includitur in majori) arbitrium ad solvendum sex valebit. Est expressus textus in *ap. 1. de arbitris, in 6.*

Quæres quintò. Qui possunt esse arbitri?

1. Omnes in arbitros eligi possunt, quos jus expressè recipi non prohibet. De jure autem prohibentur Primò Servus. *L. 7. ff. de receptis qui arbitrium.* Secundò minor 20, annis. *L. 41. ff. ibid.* Tertio surdus, mutus, furiosus, & mente captus. *L. 9. ff. ibid.* Quartò mulier. *L. fin. C. de receptis arbitr.* Ea enim sicut non potest esse Judex, ita quoque in ipsam compromitti nequit: nisi de jure communi, aut secundum regionis consuetudinem jurisdictionem exerceret. Ut est textus notabilis in *cap. dilecti. 4. de arbitris.* Quintò. Laicus solus in causa merè spiritali arbiter esse non potest. *cap. contingit. 8. de arbitr. ne laicorum arbitrio talia disponantur, in quibus eos manet necessitas obsequendi, non auctoritas imperandi. can. bene. 1. dist. 96.* Juxta *cap. tamen per tuas. 9. de arbitris.* in causa spiritali in Clericum simul & Laicum compromitti potest; quia dignus ad se trahit minus dignum: imò in solum Laicum

in causa temporalis, quæ inter duos Clericos aut duas Ecclesias versatur, de licentia Ordinarii fieri potest compromissum. *cap. dilecti. 4. cap. exposita. 11. de arbitris.* Sextò. Religiosus non nisi ad utilitatem sui Monasterii de Prælati licentia arbiter esse potest. *can. de presentium. 20. caus. 16. q. 1.* Septimò. Notoriè excommunicatus.

Quæres sextò. An Judex ordinarius in causa, in qua ordinarius est, ex electione partium arbiter esse possit?

1. De Jure civili videtur, quod non. Ex *L. sed si in servum. 9. ff. de recep. arbitr.* ibi: Si quis Judex sit, arbitrium recipere ejus rei, de qua Judex est, invè se compromitti jubere prohibetur. Lege Julia: & si sententiam dixerit, non est danda pœnæ executio. De Jure autem Canonico videtur, quod ita. *cap. cum olim. 7. de arbitris.* Concordant textus in *cap. causam. 8. de elect. cap. literas. 14. de presump. cap. nisi essent. 21. de prebend.* Jus civile cum canonico concordatur, quod in tali casu sit potius arbitrator vel amicabile compositor, quam arbiter, juxta *Gloss. in cit. L. 9. ff. de recep. arbitr.* & innuere videtur *cit. cap. nisi essent.* Ubi postquam Judices delegati, in quos à partibus compromissum fuerat, arbitrium suum ediderunt, ita inquit Pontifex: *Cum in delegatos fuerit compromissum, qui auctoritatem sibi retinendo commissam, se pro bono pacis & utilitatis hoc ordinasse fatentur.*

Quæres septimò. Quinam arbitros eligere possunt?

1. De

R. De Jure civili prohibentur compromittere servi. *L. non distinguemus. 32. §. si servus. ff. de recept. arbitr.* Item pupilli & minores absque Tutoris & Curatoris autoritate. Omnes qui contrahere possunt, liberamque rerum suarum habent administrationem, etiam compromittere valent; quia compromissum est species conventionis ad alienationem tendens. Ex quo neque Tutor neque Curator sine Judicis decreto in arbitros consentire potest. De Jure canonico compromittere prohibentur *primò* Beneficiarius, cui in præjudicium sui Beneficii aut Ecclesiæ compromittendi adempta potestas. *cap. pervenit. 3. de arbitris. 2dò*. Religiosus sine Superioris sui licentia. *can. placuit. 8. caus. 16. q. 1. 3tò* Procurator sine speciali mandato in arbitros consentire nequit, nisi sit Procurator in rem suam, vel mandatum generale cum libera habeat. *cap. per tuas 9. de arbitris.*

Quæres octavò, Quæ causæ compromitti possunt?

R. Omnes, quæ à Jure non excipiuntur. Quædam autem causæ excipiuntur: ut *primò* causa criminalis, Criminalis enim privato non sunt remittenda arbitrio, sed publicâ autoritate vindicanda. *cap. causa. 9. de in integrum restitut.* *2dò* causa matrimonialis; quia aliàs conjuges facillè compromitterent, ut à vinculo matrimonii absolventur. *cit. cap. causa. 3tò* causa libertatis, *cit. cap. causa. 4tò* causa exemptionis, ne jus eximentis per sententiam arbitrorum ex factò lædatur exempti. *cap. cum tempore. 5. de*

R. D. Schmorrenberg Instit. J. Can.

arbitris. cap. cum venissent. 2. de in integ. restitut. cap. cum olim 14. de privileg. cap. suborta. 21. de sentent. & re judicat. 5tò res judicata. Quia interest Reipubl. lites semel Judicis sententiâ decisas & sopitas non resuscitare. *cap. exposita. 11. de arbitris. 6tò* causa restitutionis in integrum. *L. fin. C. ubi & apud quem cognitio &c. 7tò* demum compromissio in quibuscunque causis arduis & magni præjudicii fieri non potest. *D. D. in cap. causa. 9. de in integrum restitutione.*

Quæres nonò, Quæ arbitrorum potestas?

R. Tota arbitri potestas ex compromisso dependet: ideoque non datur coram arbitro locus reconventionis, sicut tenet reconventio actoris coram Judice delegato; quia jurisdicção delegata de jure est: arbitrium autem procedit ex mero facto, ac sola compromittentium voluntate. *cap. cum dilectus. 6. de arbitris.* Si tamen incidenter aliquid emergat à principali negotio dependens, de illo cognoscere potest: ut si restitutio in integrum petatur, arbiter eam concedere potest. *cit. cap. causa. 9. de in integrum &c.* Item de exceptionibus, quæ causæ impediunt cognitionem, de expensis litis, de fructibus perceptis &c.

Quæres decimò, Quâ formâ laudum ab arbitro pronuntiandum?

R. Servari debet ordo judicialis: nempe offerendus est libellus, instituenda litis contestatio, per quam interrumpitur præscriptio, jurandum de calumnia; sententia sive laudum in scriptis

P P P

coram

coram compromittentibus ferendum; nisi compromissum specialiter expressum habeat, quod utraq̃ parte vel altera earum absente causa definiti possit. *L. diem proferre. 27. §. si quis. ff. de recept. arbitris.*

Quæres undecimò. Quis laudi sive sententiæ arbitrorum effectus?

1. primò. Arbitrium à compromittentibus servandum; nisi vel Arbitri formam & limites compromissi excesserint, *cap. per tuas. 9. de arbitris.* vel arbitrium peccatum aut quid turpe & inhonestum per partes non remissibile contineat, *cap. non sine. 2. cap. pervenit. 3. de arbitris.* vel arbitri corrupti fuerint, aut dolus malus ex parte ejus vel adversarii intervenerit: *L. ita demum. 31. ff. de receptis arbitr.* vel formam judicii non servaverint; quia compromissum ad similitudinem judiciorum redigitur, & ad finiendas lites pertinet.

Secundò. Arbitrium à partibus compromittentibus emologatum, id est, receptum aut approbatum vel expressè, vel tacitè (si nempe partes infra decem dies arbitrio non contradixerint) non ab arbitris, sed Judice interpellato executioni est mandandum; etsi compromissum v. g. ex defectu mandati nullum fuerit, *cap. per tuas. 9. de arbitris. L. cum antea. §. §. sin autem. C. de recept. arbitr.*

Tertio. Si compromissum in arbitros factum pœnâ, sine juramento, transgressori adjectâ: tunc is, qui sententiæ arbitrorum stare recusat, pœnam solvere tenetur; quâ solutâ ad observantiam arbitrii cogi non potest. *cit. cap. per tuas.*

Quod si compromisso adjectum juramentum, vel addita clausula: *rato nihilominus compromisso*: pœnam solvere non sufficit, sed laudo standum est. *arg. cap. non sine. 2. de arbitris.* Porro quamvis à laudo vel arbitrio voluntarii arbitri non detur appellatio: per arbitrium tamen gravato aliqua supersunt media: ut de jure civili exceptio doli, si sententia per sordes, dolum vel fraudem prolata, *L. non distinguemus. 32. ff. de recept. arbitr.* De jure canonico ad arbitrium boni viri reductio.

Quæres duodecimò. Quomodo cessat compromissum?

1. Mortis arbitrorum aut unius eorum, item decedentibus litigatoribus, vel uno eorum finitur compromissum, nec ad hæredes transit, nisi aliter in compromisso caveatur. *cap. ex parte. 10. cap. fin. de arbitris. cap. uno. 42. de offic. deleg.* Ratio est: quia stricti juris est compromissum: ideoque de casu ad calum, nec de persona ad personam extenditur. Notanda hîc est differentia inter Judices arbitros & delegatos: si plures arbitri v. g. tres absolutè constituti: tunc si unus arbitrorum monitus procedere, & negotio interesse nolit, nihilominus alii arbitrium ferre possunt; si verò ex Judicibus delegatis absolutè unus cognoscere recuset, alii absolutè dati procedere nequeunt.

cap. 2. de arbitr. in 6.

TITULUS VI.

DE

In Jus vocando sive Citatione.

Quæres primò. Quid est Citatio?
R. Est legitima ad Judicem Juris super te certa experiendi causa vocatio.

Quæres secundò. Quàm necessaria est citatio?

R. Citatio est totius processûs fundamentum, & tam necessària, ut nec per supremum Principem omitti possit; cum nec Pontifex nec Imperator contra citatum non pronuntiare valeat. Si omissâ citatione in causa fuerit processum, sententia indè secuta est ipso jure nulla, nec unquam in rem judicatam transibit. *Clement. pastoralis. 2. de sentent. & re judicat. cap. inter quatuor. 8. de majorit. & obedient. ibi: Juris namque ratio postulat, ut in eorum præjudicium nihil ordinemus, cum nec citati sint nec convicti, nec per contumaciam se absentent. In cap. susceptis. 1. de caus. possess. & propriet. Summus Potifex fatetur: nec nos contra inauditam partem aliquid possumus definire. Quin in Can. DEUS omnipotens. 20. caus. 2. q. 1. Supremus rerum omnium arbiter DEUS citatione uti voluit, priusquam crimina Sodomorum*

puirer: non quod aliquid sibi foret incognitum, sed ut Judicibus hujus sæculi in sententiis proferendis exemplum daret.

Quæres tertio. Quotuplex citatio?

R. Alia publica, alia privata. Publica, quæ etiam edictalis nuncupatur, fit illo casu, quo reus dolosè later, ut reperiri nequeat; tunc enim citationem in loco publico affigi sufficit. *cap. cum dilecti. 6. de dolo & contum. Clement. 1. de Judiciis. Clement. multorum. 2. de pœnis.* Citatio privata alia realis, quando persona citanda ex decreto Judicis injectâ manu apprehenditur, & ab apparitoribus Judici sistitur: alia verbalis, quæ fit aut vivâ voce per nuntium, aut per literas ad reum à Judice directas. Rursus citatio alia simplex, alia pœnalis, alia peremptoria. Pœnalis est, quæ fit adjectâ pœnâ, quam non comparens solvere obligatur: peremptoria est, quæ fit sub comminatione incurrendi contumaciam, nisi reus compareat, & non decernitur nisi duæ simplices citationes præcesserint, idque vel in Decretis separatis, vel in uno tribus Decretis æquivalente, videlicet
Ppp 2 dum

dum reus uno Judicis Decreto ter citatur, & ipsi pro primo termino certum spatium, aliud pro secundo, & aliud pro tertio assignatur. Lapsa hoc termino peremptorio in contumaciam ad partem proceditur instantiam.

Quæres *quartò*. Quæ ad citationem requiruntur?

R. De forma citationis sunt *primò*, ut in ea exprimat nomen actoris. *Secundò*, nomen Judicis, ut citatus dignoscere valeat, an competens existat. *Tertio*, locus judicii, ut citatus scire queat, an ad judicium securus pateat accessus. *Quartò*, nomen rei citandi. *Quinto*, causa litis, ut citatus sciat, super re conveniatur. *Sextò*, dies & terminus comparandi; si enim ad diem festum citatio facta fuisset, reus comparere non obligaretur, nisi citationi inserta esset hæc clausula: si dies, ad quam pars citata, non sit juridica, proximâ futurâ juridicâ compareat.

Quæres *quintò*. Quas partes habeat citatio?

R. Sequentes. 1. Petitio actoris Judicis presentata. 2. Decretum Judicis, ut reus juxta petitionem actoris citetur. 3. Insinuatio citationis reo facta, quæ ipsi citando, vel si nequeat, uni ex familiaribus illius fieri debet; si hoc fieri non possit, citatio in loco, in quo citandus habitat, aut si ad eum tutus non pateat aditus, in loco viciniore affigitur. 4. Relatio citationis, factâ enim rei citatione nuntius executionis suæ relationem facere debet, quæ à Notario in acta authenticè referenda,

ut Judex cognoscere valeat, an rite & secundum formam mandati seu commissionis suæ nuntius citationem sit executus. Et hæc relatio est pars substantialis, sine qua processus non subsistit, Apparitoris autem insinuationem esse factam creditur relationi.

Quæres *sextò*. Quomodo à citatione incipit judicium?

R. Juxta L. 1. C. de judiciis, junctâ Gloss. V. *judicio capro*. quamvis ad præparatoria judicii pertineat citatio, lis tamen à citatione incipit, etsi reus post citationem factam per exceptiones litem differre possit.

Quæres *septimò*. Quid si quis à non proprio Judice citatus?

R. Juxta L. si quis ex aliena. 5. ff. de judic. Si notorium, non esse Judicem, comparere non obligatur; si dubium, comparere, & contra Judicis incompetentiam excipere debet.

Quæres *octavò*. Quis citare potest?

R. Judex ordinarius non tantum verbaliter, sed etiam realiter citare potest, maxime in causa criminali, si reus de fuga fuerit suspectus.

Quæres *nonò*. In quo loco citatio fieri debet?

R. Citatio in loco jurisdictioni Judicis citantis subjecto est insinuanda: quare nuntius etiam publicus commissam sibi citationem extra territorium Judicis citantis exequi non potest. Per Clement. pastoralis. 2. de sentent. & re judicat. Ratio est: quia citatio ejusque insinuatio est actus jurisdictionis contentiosæ, qui in alieno territorio exerceri

ceri nequit. *Cap. fin. de Constitut. in 6.* & ex eodem capite citari solum potest ille, qui citantis subiectus est jurisdictioni.

Quæres *decimò*. In quibus casibus citatio haud necessaria?

R. Si crimen notorium, ita ut negari nequeat, nec ullus defensionis sit locus, aut aliàs etiam reus præsens in iudicio existat, de jure naturæ citatio necessaria non est; ideòque si sit causa privilegiata, in qua iudicialius omittitur ordo, prætermitti potest citatio.

Quæres *undecimò*. Quis finis citationis?

R. Ut reus contra petitionem actoris se defendat, & ne inauditus condemnentur.

Quæres *duodecimò*. Qui citationis effectus?

R. Sequentes: *1mò*. Citatio ad comparendum arctat citatum, nisi ex justa causa excusetur, alias si non compareat, tanquam contumax punitur, & contra contumacem quasi præsentem proceditur. *2dò*. Delegati perpetuat jurisdictionem, ita ut morte delegantis non expiret; Decretà enim citatione res non amplius est integra. *Cap. gratum. 20. de Offic. delegat. 3tò*. Litis pendentiam ad eum inducit effectum, ut lite pendente nihil possit innovari. *Clement. 2. ut lite pendente. junct. Gloss. 4tò*. Operatur præventionem in causa, videlicet, quando in eadem causa diversorum Judicum concurrunt jurisdictiones; tunc apud illum Judicem causa est præventa, qui primò reum citavit. *5tò*. Præscriptionem interrumpit.

**
*

TITULUS VII.

DE

Dolo & Contumacia.

Quæres primò. Quid sunt dolus & contumacia?

Rz. 1^{mò}. Dolus est machinatio quædam, cum aliud agitur, aliud simulatur. Alius est bonus, alius malus. Bonus est solertia, quâ quis machinatur aliquid contra hostes, ut eorum injurias excludat, uti in *Can. Dominus. 2. caus. 23. q. 2.* Suscipiens justum bellum, sive apertâ pugnâ, sive insidiis vincat, nihil ad justitiam interest, juxta illud vulgatum:

An dolus, an virtus vincat, quis in hoste requirat?

Dolus malus est calliditas vel machinatio adhibita ad circumveniendum, fallendum & decipiendum proximum. Calliditas committitur tacendo, vel dissimulando: fallaciæ decipiendõ mendaciis. Machinatio per occultas insidias. *add.* Contumacia dicitur à contemnendo. Si enim pars litigans legitimo Judicis non obsequatur mandato, Judicem contemnere, & contumax esse censetur. Unde contumacia est inobedientia contra legitimum Judicem in iis, quæ ad judicium pertinent, commissa. Colligitur ex *l. contumacia. 53. ff. de re judicata.* ibi: Contumaces non videntur, nisi qui cum obedire de-

berent, non obsequuntur, id est: qui ad jurisdictionem ejus, cui negant obsequi, pertinent.

Quæres secundò. Quotuplex contumacia?

Rz. Vera, ficta aut præsumpta, & manifesta. *Gloss. in Clement. unic. de dolo & contumac. Clement. 1. de judic.* Contumacia vera est, quando citatio infinuata reo, qui in termino peremptorie non comparet. Contumacia ficta vel præsumpta est, quando citatio reo infinuari non potuit, sed fuit intimata ad ædes, aut quando per edictum citatus fuit. Contumacia manifesta est, quando constat reum aut citatum nullam excusationis causam habere, quare non compareat: aut si citatus nolle se comparere dixerit: aut si à Decreto interlocutorio frivole appellaverit; tunc quamdiu appellationi non renuntiat, manifestè contumax existit.

Quæres tertio. Quibus modis committitur contumacia?

Rz. Plures sunt contumaciæ species, his Versibus expressæ à *Gloss. in cap. ex literis. 2. de Dolo & contumac. verbo contumaciter.*

Non veniens, non restituens, citiusque recedens.

Nil

Nil dicens, pignusque tenens, jurareque nolens.

Obscureque loquens, isti sunt jure rebelles.

Vel brevius à *Gloss. in cap. quoniam. 5. ut lite non contestat. Verb. impedit.*

Casibus in tribus quis dicitur esse rebellis:

Impedit, occultat, jussus parere recusat.

1ma. Contumacia in veniendo est, quando quis tribus edictis vel uno pro tribus, quod vulgò peremptorium appellatur, evocatus presentiam suam facere contemnit. *cit. l. contumacia. 53. ff. de re judicata.* Exempla sunt in *cap. ex literis. cap. cum dilecti. 6. de dolo & contumacia.* Quod intelligendum, si non impeditus fuerit; quia pœnam contumaciæ non patitur, quem adversa valetudo, vel majoris causæ occupatio defendit. *Cit. l. contumacia.* Quando non scitur, an citatio ad citati devenit notitiam, citatio non comparante, à jure contumacia intervenisse censetur; nisi postea moram purget, & causam alleget, ac probet, quare non comparuerit.

2da. Contumacia in non restituendo. *L. qui restituere. 68. ff. de rei vindicatione. 3ta.* In respondendo committitur ab eo, qui ad mandatum Judicis non respondet, vel obscure respondet, quod idem est, ac si non responderet. *L. de etate. 11. §. qui tacent. ff. de interrogat. in jure faciend. 4ta.* In jurando, quando à Judice jurare jussus Juramentum recusat. *L. manifesta. 38. ff. de ju-*

rejur. 5ta. Recedendo à judicio infecto negotio. Exempla sunt in *cap. prout nobis. 4. de dolo & contumac. cap. 1. de Judiciis. cap. constitutis. 12. de Procurat. Can. certum. 43. caus. 11. q. 3. Can. si quis autem. 12. dist. 18.*

Quæres quarto. Quid, si reus contumax ante litem contestatam?

R. Si ante litem contestatam reus sit contumax, non comparendo, Actor in rei petitæ, vel bonorum rei mittitur possessionem. *Cap. ex literis. 2. de dolo contumac.* Judex etiam rem petitam sequestrare, & loco missionis in possessionem sequestrum decernere potest. *Cit. cap. ex literis.*

Quæres quinto. Quid in causa beneficii?

R. Si agitur de beneficio, & reus sit contumax, Actor in possessionem non mittitur, sed reus per censuras Ecclesiasticas est compellendus. *Cap. finem. 5. de dolo & contumac. Cap. unic. de eo qui mittitur in possess. in 6.*

Quæres sexto. Quid si reus contumax post litem contestatam?

R. Tunc Judex actore petente, receptis testibus & probationibus, si de meritis causæ liquet, sententiâ suâ litem terminare: aut si de meritis causæ non liquet, actorem in possessionem ex secundo Decreto mittere potest, servatâ tamen reo absenti proprietatis quæstione. *Cap. prout nobis. 4. de dolo & contum.*

Quæres septimo. Quid si Actor contumax ante litem contestatam?

R. Actor contumax ante litem contestatam

testatam in expensas condemnatur, citatio rei ad instantiam actoris contumacis facta circumvenitur, & si rursus citari reum petat, non auditur, nisi de sistendo se iudicio sufficienter caveat. *Cap. 1. de dolo & contumac. in 6.*

Quæres octavò. Quid si Actor contumax post oblatum libellum?

R. Si post oblatum libellum Actor non compareat, Judex auditis & receptis præsentis & hoc postulantis rei testibus, si causa ipsius rectè probata fuerit, ad sententiam definitivam procedere, vel si causa rei non satis liquet, illum ab hac instantia absolvere potest. *Cap. causam. 3. de dolo & contumac.* Salvo tamen actori jure suo, & facultate de novo agendi, novaque utendi instantiâ, cum refusione prioris instantiæ expensarum, & cautione de sistendo.

Quæres nonò. Quibus aliis pœnis punitur contumacia?

R. Imprimis generale est, quod contumax ad expensas, quas parti adversæ per contumaciam causavit, ante omnia sit condemnandus. *Cap. cum dilecti. 6. de dolo & contumac.* Deinde sequestro rei controversæ puniri potest. *Cap. ex literis. 2. de dolo & contumac.* Item per censuras & excommunicationem, ut à contumacia desistat, & pareat, compelli potest. *Cap. veritatis. 8. de dolo & contum. cap. tuæ Fraternalitatis. 3. ut lite non contestat. Trident. Sess. 25. de Reform. cap. 3.* Demùm contumacia per missionem in possessionem

ex primo, secundo, & tertio decreto justè punitur.

Quæres decimò. Quid est missio in possessionem ex primo Decreto?

R. Reo contumace pars altera litigans ex primo Judicis decreto in possessionem bonorum contumacis mittitur. Cujus primi decreti hic est effectus: Missus in possessionem ex primo Decreto nec proprietatem, nec possessionem, nec commoda possessionis, sed nudam tantùm rei detentionem habet, ita, ut non tam Possessor, quàm custos rei existat. *Cap. contingit. 9. de dolo & contum. cap. fin. de eo qui mittitur in possess.* Unde Judex in mittendo in possessionem ex primo Decreto festinare non debet, ut notat *Gloss. in cap. tuæ Fraternalitatis. 3. ut lite non contestat. Verb. induendus. & in cap. contingit. 9. de dolo & contumac. Verb. causa rei servanda.* Sed prius causam summatim examinare debet, antequam in possessionem mittat; quia si reus justam absentis causam probaverit, restituitur, uti etiam, si absque legitimo impedimento absens intra annum comparuerit, præstitâ cautione de sistendo se iudicio, & exhibitâ congruâ expensarum satisfatione. Imò si contumax missus ex primo Decreto in possessionem impediverit, ne illam consequeretur, aut consecutum expulerit, si intra annum compareat, nullâ aliâ punitur pœnâ, sed præstitâ cautione de stando iudicio, & datâ expensarum refusione, de æquitare Juris Canonici retinet possessionem. *Cap. 1. de dolo & contumac.* Quæ-

Quæres undecimò. Quid est missio in possessionem ex secundo Decreto?

R. Quod si missio actore in possessionem ex primo Decreto reus Anno elapso adhuc contumax persistat, vel taliter in possessionem Missum ab ea consequenda impediatur, si actio realis fuerit, absque ulteriori Judicis Decreto Actor re ipsa fit verus Possessor, & commodis gaudet possessionis. *Cap. 1. de eo, qui mittitur in possessionem. cap. contingit. 9. de dolo & contumacia.* Si actio personalis, per secundum Judicis Decretum verus fit Possessor, nec reo postmodum comparente possessio restituitur, sed solum reservata manet actio de proprietate. Fit autem hæc secunda immissio in actione reali in rei perita vel controversæ possessionem; in actione personali in bonorum ipsius rei prius mobilium, vel si his careat, etiam in-

mobiliu possessionem. *Cap. fin. §. in aliis, ut lite non contest.* Demum contumacia crescente, & reo etiam hoc modo non parente Actor rem per sententiam sibi petit adjudicari. Quam sententiam Jurista tertium vocant Decretum.

Quæres duodecimo. An contumax condemnatus appellare valeat?

R. Si contumacia manifesta, ut quia à sententia inter locutoria frivole appellavit, potest ad definitivam Judex procedere sententiam, à qua appellans non auditur. Si contumacia non sit manifesta, coram Judice ad quem prius purgare debet contumaciam, quâ purgatâ appellationem prosequendi habet libertatem. *Clement. unic. de dolo & contumacia.*

Clement. unic. de dolo & contumacia.

* *
*

Qqq

TITU.

T I T U L U S VIII.

D E

Libelli Oblatione.

SI reus legitimè citatus in iudicio per se vel Procuratorem suum compareat, neque de Iudicis, ad quem citatus, incompetentia excipiat, aut ejus jurisdictionem declinet, Actor Judici libellum offert, vel ante oblatum reproducit, & illius copiam reo communicat, ut is sciat, quid ab eo petatur, & declarare possit, an liti cedere, an contendere velit, & super quo exceptiones ac defensiones suas firmare & fundare debeat.

Quæres primò. Quid est libellus?

R. Libellus est editio actionis futuræ litis speciem continens. *L. 3. de edend.* Seu est brevis scriptura claram Actoris intentionem continens, & contra adversarium necessariò concludens.

Quæres secundò. Quotuplex libellus;

R. Dividitur libellus in civilem, si-ve conventionalem, aut postulatorium, qui in civilibus datur quæstionibus, in quo Actor rem suam, vel quam sibi deberi existimat, à Judice petit, *cap. fin. de libelli oblatione.* & criminalem si-ve accusatorium, qui in criminalibus porrigitur causis, in quo

delictum ad afflictivam corporis pœnam, vel pecuniariam multam fisco applicandam ad Judicem defertur. De quo in *cap. qualiter & quando. 24. de accusat.*

Quæres tertio. Quis finis libelli?

R. Duplex est. Primò quidem Judex ex libello scire debet, de quo judicandum, cum juxta petitionem in libello contentam à Judice sententia vel condemnatoria vel absolutoria sit ferenda. *Cit. cap. qualiter. & quando. cap. licet Heli. 31. de Simon.* Deinde reus ex libello, deliberatione habitâ, cognoscere debet, an actori rem petitam cedere, vel cum eodem iudicio contendere velit. *Can. inducia. 3. caus. 3. 9. 3.* Ex his capitibus libellus in principio causæ Judici offerendus, per quem communicatio libelli reo decernenda. *L. 1. ff. de edendo.*

Quæres quarto. An libellus in scriptis exhibendus?

R. Affirmativè. Quia juxta *cap. quoniam. 11. de probat.* ne falsitas veritati præjudicet, aut iniquitas prævaleat æquitati, Judex adhibere debet aut publicam, si potest, habere personam, aut duos viros idoneos, qui fideliter universa iudicii acta conscribant, videlicet

licet citationes, dilationes, &c. ideoque etiam libellus in scriptis est dandus, *Cap. 1. de oblat. Libelli. & actis causæ inferendus.*

Quæres *quintò*. In quibus causis omitteri potest libellus?

R. Omnes causæ, quæ cum ordine judiciario cognoscendæ, libellum requirunt, qui est principium & fundamentum litis. Quædam tamen sunt, in quibus libellus non est necessarius in scriptis exhibendus, ut *1mò* in iis, in quibus de plano, summarie, absque strepitu & figura iudicii proceditur. *Clement. 2. de V. S. 2dò*. In causis modicæ æstimationis inter rusticos, pauperes, personas viles &c. *3tidò*. In multis locis consuetudine inductum est, ut etiam in iudicio Ordinario, id est, in quo ordo iudiciarius à jure præscriptus observatur, libellus scriptus non offeratur, sed coram Iudice nudis verbis causa proponatur, eaque à Notario actis inserantur, quod tunc sufficit: juri enim scripto derogat fori consuetudo, *L. 3. §. fin. ff. de testib.*

Quæres *sextò*. Quas libellus requirit condiciones?

R. Tres. 1. Debet esse brevis, hoc est: rejectis superfluis solum contineat ea, quæ si probentur, ad intentionem Actoris contra reum faciunt. 2. Sit clarus sine æquivocatione, generalitate, ad rem certam determinatus, *Cap. significantibus. 2. de libelli oblat.* Cum enim sententia certa & libello conformis esse debeat, si in hoc res incerta petatur, incerta sequetur sententia, ut

enim dicit Alexand. III. in *cap. de muliere. 6. de Sponsal.* Quia certum nihil nobis expressisti, nihil certam inde tibi possumus respondere. In certis tamen casibus libellus generalis vel alternativus esse potest. Generalis, quando illa, quæ petuntur, non sunt factis certa, nisi de illis prius cognoscatur; ut in petitione fructuum, expensarum, damni & interesse, ad quod pro majori cautela addi solent similes clausulæ: cum expensis factis & faciendis omni meliori modo & forma, quo de jure, Statuto, vel consuetudine fieri solet & debet, petendo sibi jus administrari, implorando desuper officium Judicis &c. Alternativus esse potest, quando reo datur electio, ut Actor læsus ultra dimidium petat vel supplementum pretii, vel restitutionem rei venditæ: Creditor petit vel debitum solvi, vel pignus dari: Spoliatus repetit rem suam, si adhuc existat, aut pretium, si consumpta fuerit. *3tidò*, Libellus omnia, quæ de jure sunt exprimenda, continere debet.

Quæres *septimò*. Quæ de jure in libello sunt exprimenda?

R. Exprimenda est *1mò* res, quæ petitur. *2dò*. Nomen actoris & rei. *3tidò*. Causa petendi. *4tidò*. Coram quo Iudice petatur. *Gloss. in cap. 1. de Libell. oblat. Verb. libellum reclamationis.* Quæ comprehenduntur sequentibus Versibus:

Conventi nomen, & nomen conventientis,

Q 99 2

Judi-

Judicis & nomen scribet, causamque petendi,

Et quascunque petet res, istas scribere debet.

Quæres octavò. Qualiter res petita est exprimenda?

R. Res petita specificè exprimenda est: an tota petatur, an ejus pars, & quota pars. *L. si in rem. 6. ff. de rei vindicat. cap. significantibus, 2. de Libell. oblat.*

Quæres nonò. Qualiter causa petitionis exprimenda?

Pro quo distinguendum est: alia causa petitionis remota, alia proxima. Causa petitionis proxima est jus in re, vel jus ad rem, ex quo Actor reum convenit. Causa remota est titulus, ex quo Actor jus in re, vel jus ad rem acquisivit, ex quo reum Actor convenit. Hoc supposito.

R. Distinguendo: In actione reali sufficit, quod causa petendi proxima, sive rei Dominium, vel quasi Dominium exprimat; quia expressâ causâ proximâ, dum peto rem, quæ mea aut jure Dominii aut quasi Dominii, sufficienter reus instruitur, ut deliberare valeat, an cedere vel contendere velit.

2dò. In actione personali etiam causa remota petendi, sive titulus, ex quo in reo illud, quod petitur, concedendi nascitur obligatio, in quo libello est exprimenda. Uti: peto 100. à reo, quæ debet ex mutuo, deposito, vel venditione, alioquin reus respondere & litem contestari non tene-

tur. *Cap. dilecti. 3. de oblat. libelli.* Ratio disparitatis est; quod res nonnisi ex una causa nostra esse possit. *L. possideri. 3. §. 4. ff. de acquirend. vel amitrend. possess.* Obligationes verò personales non sunt omnes ejusdem rationis, sed pro diversitate titulorum variantur. Hinc causæ remotæ exprimendæ, ut Judici de natura obligationis constet, & reus probationes paratas habere possit; cum respectu obligationis ex uno contractu possit ipsi competere exceptio, quæ non comperit ex altero: in actione autem reali per expressionem causæ proximæ videlicet Dominii reus sufficienter instruitur, cum sciat se Actori rem, cujus Dominium præterdit, restituere debere, ex quacunque demum causa ei Dominium contingat.

Quæres decimò. Quæ forma libelli?

R. Libellus in forma cujusdam syllogismi exhibendus est. 1mò. Factum exponitur, quod habet locum majoris. 2dò. Ex facto narratur causa emergens: Ex quo 3iò. fit conclusio vel petitio. Ut Titius spoliatus format hunc libellum: 1mò. Exponit, qualiter à Cajo è domo sua violenter sit ejectus. 2dò. subjungit: Cum autem nullus in pacifica possessione sit turbandus, vel si turbatus, ante omnia restituendus; Ideo 3iò. petit, quatenus Judex spoliatum restituere, & spoliatori restitutionem damni inde exorti, & lucri cessantis, eumque in expensas condemnare velit.

Quæres

Quæres undecimò. An actor libellum mutare possit?

ꝛ. Actor porrectum libellum tam in causis civilibus quàm criminalibus ante litis contestationem mutandi habet facultatem. *L. edita. 3. C. de edendo.* Post litis contestationem Actor libellum substantialiter mutare nequit. *Arg. L. non potest. 23. ff. de judic.* Nisi inchoata novâ instantiâ novum cum refusione expensarum offerat libellum. *Cap. examinata. 15. de judic.* Quia libellus pro litis contestatione formatur, & in quasi contractum inter partes litigantes transire consuevit.

Quæres duodecimò. Quando libellus substantialiter mutari dicendus est?

ꝛ. Substantialiter mutatur libellus, quando actio in illo proposita, vel causa petendi in eo expressa variatur, & alia proponitur, aut à re petita receditur. Ut: quis dixit se se esse Dominum rei, & postea videns difficulter se posse probare Dominium, libellum mutat dicendo: sibi quasi Dominium competere. *Cap. Abbate. 3. de Sentent. & re judicata. in 6.* Accidentaliter emendatur & corrigitur libellus, quando vitium aliquod, vel obscuritas tollitur, vel aliquid additur, aut detrahitur, salvâ manente libelli substantiâ, ita, ut nec res petita, nec causa petendi varierur.

T I T U L U S IX.

D E

Mutuis Petitionibus.

Oblato Judici Actoris libello, per hunc reo communicando, interdum reus conventus vicissim aliquid ab actore petere, eúmque oblato libello reconvenire solet, præsertim quando compensationi locus non est, ut quia debitum ab utraque parte non est liquidum.

Quæres primò. Quid est mutua petitio?

ꝛ. Est conventio ex parte actoris, &

reconventio ex parte rei, quâ reus oblato libello actoris vicissim ab actore aliquid exigit, coram eodem Judice, & in eodem judicio. Nam reo ad emanatam citationem comparenti communicatur libellus, & reus visâ petitione actoris eundem sæpe reconvenit, hoc est: ab actore aliquid sibi debere contendit, oblato reconventionis libello. Exemplum. Petrus oblato libello convenit Paulum, in quo Paulum

ad solvendum debitum ex mutuo contractum adstringi postulat : Paulus viso Petri libello eundem oblato libello reconvenit , in quo Petrum ad solvendum debitum ex venditione expressarum adium contractum à Judice perit adstringi. Fundatur hæc reconventio tam in Jure Canonico quàm civili, *Cap. 1. & 2. de mutuis petitionibus. cap. 2. & fin. de ord. cognition. cap. dispendia. 3. §. reus quoque. de Rescript. in 6. Clement. sape. 2. de V. S. L. cum Papianus. 14. junctâ authent. & consequenter. C. de Sentent. & interlocut. om. judic.*

Quæres *secundò*. Quis finis mutux petitionis ?

R. Favor tam rei , quàm Actoris, *imò*. Est in favorem rei , quia cum Actor coram illo Judice sibi jus dici velit , in causa reconventionis eundem habere Judicem pati debet. *Can. Accusatores. 1. caus. 3. q. 8.* Cujus enim quis in agendo observat arbitrium , eum habere & contra se Judicem in eodem negotio non dedignetur. *Inquit cit. lex. Papianus. 2dò*. Est in favorem actoris. Quia reus apud eundem Judicem , & non apud alium durante eadem judicio actorem reconvenire potest , ne actor in diversis instantiis coram diversis Judicibus in prosequenda actione sua perturbetur. *Cit. cap. dispendia. 3. de rescript. in 6.*

Quæres *tertiò*. Qui mutux petitionis effectus ?

R. Tres sequentes : *imò* Actoris ad respondendum libello rei obligatio. Judex enim Actorem cogere debet , ut

& ipsi reo ad reconventionem suam respondeat , ut sic utraque causa tractetur , eadèmq; finiatur sententia ; quod si Actor ad reconventionem rei respondere detrectat , nec ipse reus ad respondendum cogitur. *2dus*. Jurisdictionis prorogatio ; quia Actor per reconventionem alienæ subjicitur jurisdictioni , ita , ut coram eo Judice , quem agendo in sua culpa approbavit , judicium reconventionis subire debeat , nec velut incompetentem recusare valeat. *3tius*. Processus simultaneus ; causa enim reconventionis simul cum causa conventionis est tractanda.

Quæres *quartò*. Quis ex litigantibus alterum reconvenire potest ?

R. Solus reus. Actor enim reum , à quo fuit reconventus , iterum in alia causa reconvenire non potest. *Gloss. in cap. 2. de mutuis petition. Verb. eodem modo.*

Quæres *quintò*. An quilibet reus Actorem reconvenire possit ?

R. Quilibet , dummodo in judicio Actor esse valeat ; ideo excommunicatus , quamvis contra Actorem se defendendo excipere possit ; eum tamen coram eodem Judice in alia causa reconvenire nequit , cum personam Actoris sustinere non possit. *Cap. cum inter. 5. de except.*

Quæres *sextò*. An coram Judice delegato fieri possit reconventio ?

R. *Affirmativè*. ex *cap. 1. de mutuis petition.* Solet hæc fieri exceptio : Si delegatus ad petitionem partis utriusque datus fuerit , non habet locum recon-

conventio, quia cessat ejus causa; enim non magis Actor, quam reus Judicem elegerit. Coram arbitris quoque non subsistit reconventio.

Quæres *septimò*. An coram Judice prorogato fieri possit reconventio?

R. *Affirmativè*. Dummodò causa, super qua fit reconventio, non sit specie diversa ab illis causis, de quibus Judex prorogatus cognoscere potest. Sic reus conventus coram Judice prorogato in causa civili, in criminali reconvenire nequit, si Judex solum in civilibus judicandi habet potestatem. Nec obstat, quod Judex habens jurisdictionem super causa principali, incidentem quoque cognoscere possit, aliàs sui fori; causa autem recognitionis sit incidens & accessoria ad causam reconventionis. Quia hoc verum est, si causa incidens causæ principali ita sit accessoria, ut hæc sine illa terminari nequeat: sic autem necessariò connexionæ non sunt causæ con- & reconventionis.

Quæres *octavò*. An Laicus coram Judice Laico à Clerico in causa civili conventus Clericum in simili causa civili coram eodem Judice Laico reconvenire possit?

R. D. D. in hæc quæstione non conveniunt. *Gloss. in cap. 1. de mutuis petit. Verb. super suis quæstionibus. & in cap. et si Clerici. 4. de Judiciis.* Respondet *Affirmativè*. Quia per Regulam Generalem ex reconventionem fit Judex, qui aliàs in reconventum nullam habebat jurisdictionem. Et ratio naturalis sua-

det, ut Clericus in eodem judicio satisfaciatur Laico, in quo contra eundem actionem intentavit. Ad quod respondet sententia adversa regulam illam locum habere, si Judex conventionis in actorem convenientem capax sit jurisdictionis, cujus in Clericum Laicus incapax est.

Quæres *nonò*. An etiam in causa, quæ summarie tractanda, locum habeat reconventio?

R. *Affirmativè*. Ex *Clement. 2. §. verum. de V. S.* sive utraque causa sit summaria, sive una sit summaria & altera ordinaria.

Quæres *decimò*. In quibus causis locum non habet reconventio?

R. In sequentibus: *1mò*. In causa depositi non datur reconventio. *Cap. bona fides. 2. de deposito. L. 11. C. de deposito.* Ubi dicitur: Depositarium contra repetentem depositum nullam actionem sive personalem sive realem aut hypothecariam, imò nec compensationem objicere posse, quominus depositum illicò restituatur. *2dò*. In causa executiva, sive executionem paratam habente, v. g. Debiti confessati: quia hujusmodi causæ certæ sunt & liquidæ. *3tò*. In causa spoli; quia spoliatus ante omnia restituendus est, nec adversario respondere tenetur, antequam sit restitutus. *Can. redintegranda. 4. caus. 3. q. 1. cap. 1. de restitut. Spoliator. in 6.* *4tò*. In causa appellationis; quia adversarius Victor in prima instantia appellantem coram Judice appellationis reconvenire non potest; Judex

Judex enim appellationis in aliis, quam ex prima instantia ad se devolutis se se intromittere non potest. *ſed.* In causa criminali, in qua accusatus accusatorem pendente judicio criminali reconvenire nequit, nec civiliter, cum causa criminalis velut major absorbeat civilem, *l. ſin. cod. de Ordine judiciorum.* Nec criminaliter, quia non relatione criminis, sed innocentiam suam reus purgatur, nec ante potest accusare, quam fuerit excusatus; nisi reus conveniendo criminaliter, vel majus crimen, vel suam aut suorum injuriam prosequatur. *ſed.* Demum in nulla causa reconventio locum habet, de qua Judex ex natura sua partibus etiam consentientibus cognoscere non potest: Veluti in causa Spirituali, in qua coram Laico tanquam jurisdictionis spiritualis incapace reconventio non permittitur; cum non persona actoris, sed qualitas causae eundem Judicem dedignetur.

Quæres undecimò. Quando reconventio proponenda?

R. In exordio litis, ante litem contestatam. Et tunc Judex utramque causam con- & reconventionis eadem Sententiam terminare debet. Quamvis etiam durante eodem judicio post litem contestatam, antequam in causa conclusum, reconventio fieri possit. Quo casu reconventionem serius proposita conventio deciditur, reconventionem manente in litis pendencia, nec interea reus actorem apud alium Judicem convenire potest.

Quæres duodecimò. Quam formam & modo in reconventionem procedendum?

R. Modus procedendi, qui in causa conventionis ex impetrato observatur rescripto, etiam in causa reconventionis est observandus. *Cap. prudentiam. 2. de mutuis petition.* Ideoque si causa conventionis commissa addita clausula: *Appellatione remotâ.* Etiam causa reconventionis remotâ appellatione est terminanda.

* *
*

TITU.

TITULUS DECIMUS

DE

LITIS CONTESTATIONE.

Post factam ab actore, vel etiam vicissim à reo, si is actorem reconvenire voluerit, libelli oblationem concessis necessariis induciis & dilationibus ad deliberandum, an contendere velit, sequitur litis contestatio

De qua

Quæres primo. Quid est litis contestatio? *Res.* Est responsio affirmativa vel negativa rei ad petitionem actoris in iudicio animo litigandi. *Cap. unic. de litis contestatione, junct. Gloss.* Dicitur 1mo: *Responsio affirmativa vel negativa.* Quia contestatio non tantum negativè, vel negando simpliciter narrata & petita, vel negando cum reduplicatione: uti narrantur, & petuntur: sed etiam per confessionem affirmativè fieri potest, quâ reus petitum quidem fatetur, sed exceptionem intentionis actoris exclusivam apponit. Pro exemplo: Actor mutuatas sibi pecunias reddi petit: reus quidem mutuatas pecunias accepisse se fatetur, sed debitum esse solutum, vel desuper transactum opponit, quæ receptio à reo probanda erit, in exceptionibus enim oppositis reus personam gerit actoris, *L. in exceptionibus 19. ff. de probat.* Dicitur 2do. *Ad petitionem actoris.* Quia petitio actoris debet præce-

R. D. Schnorrenberg Instit. Jur. Can.

dere litis contestationem: ideoque per solam narrationem facti, & positiones, quæ ab actore fiunt, ac responsionem rei ad illas non inducitur litis contestatio, *cit. cap. unic. h. t.*, qui enim tantum narrat, aut aliquid ponit, ab adversario nihil petit, nec per hoc animam litigandi se habere demonstrat, unde nec Judex ferre potest sententiam. Dicitur 3^{tio}. *In iudicio.* Quia contradictio, cum totius fundamentum iudicii existat, in iudicio fieri debet. Dicitur 4to. *Animo litigandi.* Hinc litis contestatio non est, si reus absolutè & simpliciter intentionem fateatur Actoris: tunc enim lis non est, consequenter nec litis contestatio, item si reus Actori exceptionem dilatoriam opponat, *Cap. inter monasterium. 20. de sentent. & re iudicat.* aut peremptoriam objiciat exceptionem, *Cap. si oblato. 2. h. t. in 1.* Ratio est: quia litis contestatio petitione actoris & rei contradictione inducitur, *cap. uni. de litis contestat.* atqui exceptionem opponens nec negat nec fatetur actoris intentionem, juxta *Regul. Judis. 63. Exceptionem objiciens non videtur de intentione adversarii confiteri, de reg. Juris in 6.* Sed nudè se exceptione munitum esse tantum affirmat. Item si reus expressè

R r r

pro-

protestetur se non animo litigandi, sed potius Judicem informandi causâ aëtori respondere, per talem protestationem ob defectum intentionis litigandi impeditur litis contestatio.

Quæres secundo. Qualiter necessaria ad iudicium litis contestatio?

ꝛ. Distinguendõ. Vel in causa ordinariè, vel summarie & de plano proceditur. In processu ordinario solemniter requiritur litis contestatio, hoc est: quæ verbis præscriptis juxta stylum Curie concipitur: quod aded necessarium, ut illâ omisâ processus totus reddatur invalidus; *cap. unic. de litis contestat.* quia litis contestatio iudicii basis est & fundamentum, quo deficiente nihil potest edificari. *arg. can. cum Paulus. 26. caus. 1. q. 1.* In processu summario sufficit simplex litis contestatio, qualis est omnis actus, quo primùm merita causæ tractari incipiunt; ut est responsio ad remissionem, oblatio articulorum, productio testium.

Quæres tertio. Quos ex parte iudicii effectus habet litis contestatio.

ꝛ. Si sit Judex delegatus, ipsius perpetuat jurisdictionem: si sit incompetens, prorogat jurisdictionem: si sit suspectus, facit illum irrecusabilem, nisi novâ superveniente suspicionis causâ.

Quæres quarto. Quos effectus ex parte litigantium habet litis contestatio?

ꝛ. Post litis contestationem partes litigantes & mutuo consensu ad hanc iudicii instantiam ita obligantur, ut neutra pars alterâ invitâ à iudicio recedere possit. Deinde post litem contestatam exceptiones fori declinatorias am-

plius opponere nequeunt. *3110.* Per litis contestationem interruptitur præscriptio, & possessor constituitur in mala fide quoad perceptionem fructuum, quos à die litis contestatæ non amplius lucratur. Demùm si pars litigans post litis contestationem contumaciter sese absentet, ad definitivam proceditur sententiam.

Quæres quinto. An probationes ante litis contestationem recipi valeant?

ꝛ. negativè. Ut enim dicitur in rubrica lib. 2. tit. 6. *ut lite non contestata non procedatur ad testium receptionem, vel ad sententiam definitivam.* Hæc rubrica generatim dat regulam, & pro lege in causarum decisione citari potest; quia, ut dicunt Jurisconsulti, quando rubrica sensum reddit perfectum, jus facit, maximè si incipiat per particulam: *ut*, aut *ne*. Ratio hujus regulæ est: quia lite nondum contestatâ exstat in iudicio, super quo testes produci possunt: nihil etiam petitur, super quo sententia ferri queat: nec ante litis contestationem lis incepra dici potest: nec actor aliquid petit, sed tantùm petere voluit.

Quæres sexto. Quando Judex in causa criminali ante litem contestatam testes examinare possit?

ꝛ. Judex nullâ attentâ litis contestatione tam in inquisitione generali quàm speciali testes recipere & examinare potest, si criminofus, contra quem præcedente infamiâ aliisque sufficientibus indiciis determinatè inquiritur contumaciter sese absentet. *Cap. quoniam 5. ut lite non contest.*

Quæ.

Quæres septimo. Quando actor absque liris contestatione receptionem testium petere potest?

R. Actor absque liris contestatione in causa civili non criminali receptionem testium obtinere potest, si metuat, ne testes interea, dum liris expectatur contestatio, propter senium, infirmitatem, &c. moriantur, aut ad probandam veritatem impediatur; si pars convenita sit contumax, vel absque malitia absens, ut conveniri nequeat, *cit. cap. quoniam.*

Quæres octavo. Quando reus ante liris contestationem testium receptionem petere potest?

R. Reus, qui se ab alio conveniendum timet, ante litem contestatam quoscunque testes ad perpetuam rei memoriam, ut loquuntur Juristæ, & futuram sui defensionem producere potest, si talem exceptionem vel defensionem habet, quam per modum actionis proponere nequit; tunc enim, quando conveniatur, in rei non est potestate: ideoque ne fortè dolo actor expectet, donec testes, per quos reus exceptionem suam probare potest, deficient, reus ad perpetuam rei memoriam testes offerendi habet facultatem; quo casu depositiones testium statim sunt publicandæ, & in publicam instrumenti formam redigendæ, *Cap. significavit. 41. cap. Albericus. 43. de testib.*

Quæres nono. Quando in causa matrimoniali absque liris contestatione testes recipiendi?

R. Ob favorem causæ matrimonialis lite non contestatâ testes recipiuntur

1mo, si moveatur quæstio, an matrimonium ob impedimentum dirimens subsistat, & reus citatus contumaciter non compareat. Ratio est: ne alteri conjugum fornicationis præbeatur occasio. *cit. cap. quoniam. 5. §. porro speciales. cit. lite non contest.* Secus est, si non de valore matrimonii, sed de separatione thori vel divortio ob adulterium agatur. *Cap. 1. ut lite non contest. 2do.* Quamvis de valore agatur matrimonii, si reus conventus non absit contumaciter, sed ex causa justa, expectandus est absens, & receptio testium lite non contestatâ irrita est & inanis, *Cap. accedens. 4. ut lite non contest.*

Quæres decimo. Quid in causa matrimonii spiritualis?

R. Si de valore electionis aut Ecclesiæ provisione agitur, & reus contumaciter absit, ne propter longiorem moram Ecclesia detrimentum patiatur, si contumax non compareat, in quem actio dirigenda, sive quia peremptoriâ citatione receptâ venire contemnit, vel quia malitiosè seipsum occultat, sive quia impedit, ne ad ipsum citatio venire possit, tunc testes lite non contestatâ admittuntur. *cit. cap. quoniam. §. porro speciales.* Si verò absque culpa abest, est distinguendum: vel enim matrimonium spirituale est contractum electione confirmatâ, & tunc expectandus est reus; aut agitur de matrimonio spirituali contrahendo, quia is in Prælatum est electus, sed nondum confirmatus, & tunc per sex menses est expectandus, juxta *cit. cap. quoniam.* Vel potius servandum est jus posterius statutum in *cap. cupientes. 16. de elect. in 16.* Rrr 2 Quæ-

Quæres undecimo. Quid in aliis causis, si reus contumax existit?

R. In aliis causis si reus contumax testes super causa principali ante litem contestationem recipi nequeunt, sed poterit vel actor in possessionem mitti, vel reus excommunicari, si causa talis, ut missio in possessionem bonorum locum non habeat. *Cap. tua fraternitatis, 3. ut lite non contestatâ. Dixi: super causa principali.* Quia ante litem contestatam super exceptionibus dilatoriis testes admittuntur. *cap. exhibita. 19. de judiciis.*

Item super quæstione incidente & emergente, v. g. ut probetur, an citatio ad reum pervenerit, licet recipiuntur.

Quæres duodecimo. Quid si delegato causa taliter commissa, & parte citatâ non comparente, nihilominus in negotio procedat, & probationes testifque recipiat?

R. Tunc testes adhuc lite non contestatâ recipere non potest extra casus in jure expressos. *Cap. causam. 18. de rescript.*

TITULUS UNDECIMUS.

DE

JURAMENTO CALUMNIÆ.

Postquam Juris bellum per litem contestationem est inceptum, ut fraudes removeantur, & ne actor vexandi solùm causâ, vel reus differendæ solùm solutionis gratiâ litem sustinere & fovere videatur, à partibus igitur juramentum calumniæ. De quo

Quæres primo. Quid est juramentum calumniæ?

R. Est juramentum, quod utraque pars in principio litem post litem contestatam præstat, jurando sese bonâ fide ad judicium venire, actor ad agendum, & reus ad se defendendum.

Quæres secundo. Quæ capita calumniæ continet juramentum?

R. Quinque sequentia: 1mo. Quod pars se bonam causam fovere credat. 2do. Quod interrogatus non negavit, quæ vera esse credit. 3^{io}. Quod falsâ probatione scienter non utetur. 4to. Quod non petet dilationem in fraudem. 5to. Quod nec dedit, nec dabit, nec promisit, nec promittet aliquid pro hac causa, nisi illis personis, quibus leges dari permittunt. *Gloss. in aap. 1. h. t. v. calumnia juramentum.* ubi hi versus:

*Illud juretur, quod lis sibi justa videtur,
Et si quæretur, verum non inficietur,
Nil promittetur, nec falsa probatio detur,*

Ut lis tardetur, dilatio nulla petetur.

Quæ-

Quæres tertio. An de necessitate formæ judicialis sit juramenti calumniæ exactio?

ꝛ. Juxta leges civiles in *cap. 1. de juram. calum.* approbatas omnes principales personæ in primo litis exordio juramentum calumniæ subire debent. Si tamen omissum in tota causa calumniæ juramentum, judicialis processus aliàs factus legitime non est nullus, nec etiam annullandus, *Cap. 1. §. propter. de juram. calum. in 6.*

Quæres quarto. An Clericus juramentum calumniæ præstare teneatur?

ꝛ. Clerici in propriis causis juramentum calumniæ præstare debent. *Cap. cæterum. 5. h. t.* in causis suæ Ecclesiæ id per alium præstare possunt, *cap. 1. h. t.* Si litiget coram Judice non suo, ut coram Laico, tunc inconsulto Prælato suo juramentum calumniæ edicere non potest. *cit. cap. 1.*

Quæres quinto. An hoc juramentum in propria persona exsolvere partes obligentur?

ꝛ. negativè. Juxta *cap. fin. de juram. calum. in 6.* Sed si Procurator ad præstandum hoc juramentum mandatum habeat speciale, pro principali admittitur, non autem si solum ad lites mandato provisus sit generali. In causa Universitatis, ut Monasterii, Collegii, vel Oeconomus, qui juramentum præstet, est constituendus, *cap. Imperatorum. 4. de juram. calumn.* Vel ipse Prælatus aut bonorum administrator jurare debet. *cap. edoceri. 21. de rescript.*

Quæres sexto. Qualiter à Procuratore præstandum calumniæ juramentum?

ꝛ. Syndicus Universitatis sine speciali mandato in animam propriam tantum jurat de calumniâ. *Cap. in pertrahendis. 3. de juram. calum. junct. gloss. v. in animam jurantis.* Procurator verò speciale habens mandatum aliàs in animam Domini jurat. *Cap. Procurat. 38. de elect. in 6.* Attamen ad evitandas fraudes & in Domini, & in propriam animam jurare debet. *Cap. in appellationis. 2. §. Procuratores. h. t.*

Quæres septimo. An in causa spirituali jurandum de calumniâ?

ꝛ. Olim in causis spiritualibus non juxta districtum legum rigorem, sed secundum canonicam procedebatur æquitatem, & idè juramentum calumniæ non exigebatur, *Cap. literas. 2. h. t.* sed quia experientia docuit, quod etiam in causis spiritualibus homines sint malitiosi, & frequenter calumniantur, etiam in his hoc juramentum exigitur. *Cap. 1. §. quamvis. h. t. in 6.*

Quæres octavo. Qualiter de calumniâ jurat Episcopus?

ꝛ. Si ipsemet in judicio præsens, in persona jurare debet. Non tamen requiritur, ut tactis juret Evangeliiis, sed sufficit, quod propositis: uti etiam Sacerdos tacto jurat pectore. Si per Syndicum agit, ipse juramentum præstare tenetur. *Cap. fin. h. t.*

Quæres nono. Quæ pœnæ jurare recusantis?

ꝛ. Pœna recusantis juramentam est, ut actor ab instituta cadat actione, reus autem haberi debeat pro confessio. *cit. cap. fin. §. pœna.*

Quæres *decimo*. An partes juramentum calumniæ sibi invicem remittere valeant?

Re. Tacitè remittere possunt, juramentum non urgendo; cùm enim hoc juramentum de ordinis judicarii non sit substantia, perinde est, sive in initio litis, sive in progressu exigatur. Expressè tamen juramentum remittere non possunt, quia non pro commodo privatorum, sed pro communi utilitate, cui pactis partium renuntiari nequit, hoc juramentum introductum esse noscitur.

Quæres *undecimo*. An in causa appellationis iterum à partibus præstandum

hoc juramentum, quamvis in prima instantia præstitum fuerit?

Re. affirmative. Est expressus textus in *cap. in appellationis. t. h. in 6.*

Quæres *duodecimo*. An Judex præter juramentum calumniæ à partibus juramentum malitiæ exigere possit?

Re. In omnibus causis, ante & post litem contestatam, sive de veritate dicenda, sive de calumnia fuerit juratum, Judex juramentum malitiæ à partibus exigere potest, quoties id expedire viderit, *cit. cap. in appellationis. 2. §. omnibus*, ut si v. g. suspicetur, quod malitiosè proponatur exceptio, frivole petatur dilatio, &c.

TITULUS DUODECIMUS,

DE

DILATIONIBUS.

Juramento calumniæ utrimque præstito litigantes inducias & dilationes ad probandum & excipiendum petere solent. Dilatio est temporis concessio, inter quod aliquis ex litigantibus ad actum quandam judicialem sese præparare possit. Dilationes aliæ sunt legales, sive à lege concessæ: aliæ conventionales, quæ ex partium dantur consensu; aliæ judiciales, quæ in judicio à Judice conceduntur. Item aliæ in litis exordio ante litis contestationem: aliæ in medio litis, post ejus contestationem,

aliæ in fine dari consueverunt.

Quæres *primo*. Qualiter dilationes citatoriae concedendæ?

Re. Dilationes citatoriae sunt, quæ reo absenti citato ad comparandum & respondendum in judicio dantur, & hæc datæ cum termino peremptorio nimis breves esse non debent, nisi aliud exigat necessitas. *Cap. 1. de dilation.* Causæ ob quas dilationes citatoriae abbreviari possunt, sunt: si periculum in mora; quia res, de qua agitur, aliàs peritura, aut magnis expensis conservanda foret.

foret. Si jurisdictio Judicis modico tempore duratura. Si agitur de causa alimentorum, cum venter moram non patiatur.

Quæres secundo, An dilationes citatoriae sint peremptoriae?

R. Dilatio peremptoria est, quando elapso termino dilationis Judex ad ulteriora procedit, sive pars dilationem habens compareat, sive non. Non omnes dilationes citatoriae sunt peremptoriae, sed unâ dilatione concessâ, altera, & demum tertia, quæ est peremptoria, concedi debet. *L. ad peremptorium. 68. §. seq. ff. de judic.* Judex tamen ex causa pro tribus citatoriis unam peremptoriam decernere potest, modò unica illa tantum temporis includat, quantum omnes citationes & edicta. *Gloss. in cap. 1. h. t. v. peremptorium.*

Quæres tertio. Si citatus peremptoriè ex uno capite ex alia causa de novo citetur, an nova dilatio concedenda?

R. *Arg. textus in cap. exposuit. 4. h. t.* Si peremptoriè citatus ex una causa, de novo citetur ex alia causa, nova concedenda est dilatio.

Quæres quarto. Qualiter deliberatoriae dantur dilationes?

R. Reo post oblatum libellum 20. dierum induciæ à die porrecti libelli dantur ad deliberandum, an litigere velit, vel non. Hæ tamen induciæ reo negantur primo, si per literas citatorias plenè super eo, de quo quæritur, instrui potuit, ut est exemplum in *cap. præterea, 2. h. t.* Secundo, quando in libello terminus generalis vel ambiguus est insertus, non datur ulterior dilatio

deliberatoria, si reus non obstante ambiguitate & termini illius generalitate per cætera expressa sufficienter deliberare potuit. *Cap. litera. 3. h. t.*

Quæres quinto. Quando conceduntur dilationes declinatoriae?

R. Hæ, priusquam litis fiat contestatio, ad omnes exceptiones declinatorias aut dilatorias judicii conceduntur, *Cap. pastoralis. 4. de except.* Ut si reus Judicem tanquam suspectum reculare, aut rescriptum, per quod Judex datus, impugnare velit, &c.

Quæres sexto. Quando probatoriae dantur dilationes?

R. In secunda parte judicii, nempe post litem contestatam & præstitum calumniæ juramentum actori ad articulos probatoriales & positiones formandas: reo ad respondendum & excipiendum dilationes probatoriae proceduntur. Hæ dilationes in causis civilibus sunt peremptoriae, etiamsi illud non exprimitur; si tamen justum allegatur & probetur impedimentum, quominus intra terminum primæ dilationis actor probationem, vel reus exceptionem suam instituere non potuerit, Judex causâ cognitâ novam probatoriam concedere poterit dilationem.

Quæres septimo. Quomodò dantur dilationes allegatoriae?

R. Judex partium probationibus & exceptionibus auditis, antequam ad definitivam procedat sententiam, partes, an quid amplius allegare vel proponere velint, interrogare debet, tunc si una pars ulterioribus allegationibus renuntiet, & altera pars plura proponere habeat,

habeat, eidem dilationes sive inducie tres successivè, quarum singulæ 30. dies, sive unum mensem continent, ad allegandum conceduntur. *L. Judices. 9. junct. authort. jubemus. C. de judiciis.*

Quæres octavo. Quomodo definitivæ conceduntur dilationes?

ꝛ. In tertia judicii parte definitivæ & executoriæ conceduntur dilationes: Definitivæ ad causam deficientem, & hæc ex natura sua peremptoriæ non sunt, nisi cum peremptorio concedantur termino, ut si quis ad sententiam audiendam non venerit, Judex parte etiam absente pronuntiabit. *Cap. consuluit. 24. de offic. deleg.* Dilationes executoriæ reo condemnato ad satisfaciendum conceduntur, & quidem in actione personali quatuor mensium dantur induciæ, *Cap. quod ad consultationem. 15. de sentent. & re judic.* In actione reali datur dilatio executoria, si possessor se statim restituere posse neget, & per fidejussorem caveat: in actione criminali reo condemnato regulariter nulla datur executionis dilatio.

Quæres nono. Quomodo conceditur dilationis prorogatio?

ꝛ. Antequam terminus dilationis sit elapsus, termini prorogatio sive dilationis nondum elapsæ petitur extensio, & hæc facilius conceditur, quam nova post lapsum terminum dilatio.

Quæres decimo. Quis dilationis effectus?

ꝛ. Præcipuus est, quod eâ pendente officium Judicis conquiescat, & intereâ super articulo dilationis nihil agendum sit, quamvis Judex super aliis procedere possit.

Quæres undecimo. Quando finitur dilatio?

ꝛ. Propriè his tribus modis: 1mo. Elapso termino, sive peremptorius sit, sive non, 2do. Finitâ causâ seu sublato impedimento, ob quod dilatio data, cum sublata causâ cesset effectus. 3^{io}. Si Judex dilationem revocaverit, aut coarctaverit.

Quæres duodecimo. Qualiter perimitur dilatio?

ꝛ. Si alicui dilatio v. g. 20. dierum data, & pars dilatione gaudens istâ die compareat, dilatio dicitur esse perempta, nec amplius Judicis conquiescit officium.

TITVLVS XIII.

DE

EXCEPTIONIBUS.

EXceptiones dilationum quaedam præ se ferunt speciem; ideo Titulum hunc immediatè Titulo de dilationibus subjungimus, ut unum ex alio clarius pateat.

Quæres *primo*. Quid est exceptio?

R. Est defensio competens reo adversus id, quod ab actore intenditur, sive ut dicitur §. 1. *instituc. canon. de except.* est exclusio actionis, quâ reus actionem contra se intentatam vel retardat, vel penitus elidit.

Quæres *secundo*. Quotuplex est exceptio.

R. Alia est dilatoria & temporalis, alia peremptoria & perpetua. *L. 2. §. 3. ff. de except.* Peremptoria in exceptionem Facti & Juris dividitur. Exceptio Facti est, quâ reus intentionem actoris nullo jure agentis excludit; ut si actor reum ratione debiti ex mutuo convenit, & reus se nunquam mutuum ab actore recepisse excipit. Exceptio Juris est, quâ reus excludit actionem jure quidem actori competentem, cujus tamen nomine reus iniquè condemnaretur, ut: actor convenit reum ratione debiti ex contractu promissionis:

R. D. Schnorrenberg Instit. Jur. Can.

reus vi & metu extortam excipit promissionem.

Quæres *tertio*. Quæ exceptio dilatoria?

R. Exceptio dilatoria jus actoris non omninò elidit & excludit, sed ad tempus solum differt & suspendit. Hæc exceptio vel respicit personam Judicis, ut quod sit incompetens, vel suspectus; vel personam litigantis, ut quod actor pupillus, minor, excommunicatus, non habens personam standi in judicio: vel respicit personas in judicio accessorias, ut quod Procurator non habeat sufficiens mandatum: vel respicit locum & tempus judicii, ut quod ad judicii locum securus non pateat accessus, terminus sit nimis angustus, &c. Vel denum ipsam respicit causam, ut diem solutionis nondum advenisse.

Quæres *quarto*. Quando dilatoriæ proponendæ sunt exceptiones?

R. Regulariter ante litis contestationem, & intra terminum à Judice præfixum sunt proponendæ, colligitur ex *cap. pastoralis. 4. de except. cap. inter monasterium 20. de sentent. §. re judic.* Ratio est: quia hæc exceptiones litis impediunt

S s s

pediunt

pediunt ingressum ; qui igitur in principio has exceptiones non opponit, tacite in iudicium consentit. Tres casus in *cap. cit. pastoralis*. excipiuntur, in quibus post evolutum terminum & litem jam contestatam exceptiones dilatoriæ admittuntur. *1mo* Quando reus de iis ex post proponendis expressè fuit protestatus. *2do* Quando exceptio competens ante litem contestatam ignorabatur, vel probari non poterat. *3tio* Quando exceptio ex facto aliquo post litem contestatam contingente orta fuit, quibus addendæ sunt exceptiones, quæ processum reddunt nullum : ut exceptio Judicis jurisdictione carentis, in quem partes consentire non possunt : exceptio falsi Procuratoris ; excommunicationis, &c. *Clement. unic. de except.* Imò hoc singulare in exceptione excommunicationis, quod illa usque ad sententiæ executionem semper opponi possit, & si à reo non sit opposita, Judex ex officio excommunicatum repellendi habet auctoritatem. *Cap. exceptionem. 12. h. t. cap. 1. eod. in 6.*

Quæres quinto. Quot sunt iudicii dilaciones?

R. Dilatio est justum temporis spatium, quod ad actum quendam judicialem perficiendum actori vel reo conceditur, aut à lege, quæ legalis : aut ex partium conventionione, quæ conventionalis : aut ex decreto Judicis, quæ judicialis appellatur. Sequentes habet species. *1ma* dilatio citatoria, quæ citatis & in jus vocatis datur, ut commodè ad iudicium venire valeant. *2da* deliberatoria ; quæ datur reo, ut viso actoris

libello deliberet, an liti cedere, aut contendere malit. *3tia* probatoria, quæ datur actori ad suam intentionem, & reo ad exceptionem probandam. *4ta* definitoria, data partibus ad audiendam sententiam. *5ta* executoria, condemnato ad solutionem faciendam concessa.

Quæres sexto. Quid si Judex non defert dilatoriæ exceptioni, dilationemque negat?

R. Quod si dilatio injustè denegeretur, aut terminus nimis arctus præfigatur, processus vitiatur. Quantum autem tempus singulæ dilaciones continere debeant, de singulis à Jure Canonico non est determinatum, sed arbitrio prudentis relinquitur. Si datà dilacione pars adveniente termino peremptorio contumaciter non compareat, mox ulterius proceditur prorogatione denegate : ut plenius dictum Tit. præcedente.

Quæres septimo. Quæ exceptiones preemptoriæ ?

R. Exceptiones preemptoriæ sunt, quæ jus actoris omninò tollunt, & actionem perimunt, sùntque in triplici plerumque differentia : quædam actionem aliquando ortam, sed nunc extinctam esse demonstrant, quæ dicuntur exceptiones litis finitæ, rei judicatæ, pacti de non petendo, transactionis, jurisjurandi, solutionis, præscriptionis, &c. Aliæ ostendunt actionem actori competentem elidi & perimi posse per exceptionem Juris, quales sunt exceptiones doli mali, metûs, erroris, &c. Quædam actionem nunquam ortam esse vel nunquam competitivisse ostendunt, ut exceptiones facti, quibus excipitur nun-

nunquam contractum, legatum, donatum, &c. fuisse,

Quæres octavo. Quæ sunt exceptiones præjudiciales?

R. Aliquando quædam in judicio incidunt, quæ definienda sunt, antequam in causa principali pronuncietur; & horum propositio præjudicialis appellatur exceptio, v. g. Mulier judicio peritorio agit ad vindicationem mariti, qui divortium fecit; ille autem excipit consanguinitatis intercedere impedimentum. Quinam verò in horum cognitione servandus sit ordo, statim dicemus in Titulo de ordine cognitionum.

Quæres nono. Quando exceptiones peremptoriæ proponendæ?

R. Exceptiones peremptorias regulariter tam ante quam post litem contestatam opponere licet.

Quæres decimo. Qualiter reus exceptionem probare tenetur?

R. Quod si reus in exceptionis probatione deficiat, nihilominus actori intentio sua probanda incumbit. Quia qui exceptionem objicit, non idèò adversarii intentionem fateri videtur, ut

expressè dicit Regula Juris 63. de reg. jur. in 6. Exceptionem obijciens non videtur de intentione adversarii confiteri. Etcap. cum Venerabilis, 6. h. t.

Quæres undecimo. An reo plures exceptiones facere permissum?

R. Reo licet actori plures opponere exceptiones, vel simul, vel successive: imò etiam & contrarias, modò alternativè proponat. Ut; actori agenti ex mutuo reus opponit, se non accepisse pecuniam, vel si acceperit, se jam solvisse: ubi exceptio non numeratæ pecuniæ contrariatur exceptioni factæ solutionis; alternativè tamen rectèroponitur.

Quæres duodecimo. Quid actor facit contra exceptionem?

R. Exceptioni actor opponit replicationem, quâ rursus reum contra se excipientem repellit. Replicationi respondet reus per duplicam: duplicæ actor opponit triplicam; triplicationi actoris respondet reus per quadruplicam. In hac re tamen modum statuere ad Judicis pertinet officium, ne lis cum gravi partium damno in infinitum protrahatur.

TITVLVS XIV.

DE

FERIIS.

Feriae sunt dies, in quibus à negotiis forensibus, seu actibus judicialibus cessatur; olim dictæ iustitium,

quod Jus sive Judicium tunc stare, ut dicitur solstitium, quando sol altius vel profundius non progreditur. Feriae

§§ 2

aliae

aliæ sunt ordinariæ, legibus vel canonicis definitæ, quot annis recurrentes: Aliæ extraordinariæ seu repentinæ, quæ extra morem casu ob adventum Principis, reportatam Victoriâ, nuptias vel natales Regios, &c. indicuntur. Ordinariæ aliæ sunt sacræ, aliæ profanæ: Sacræ, quæ ad DEI Sanctorumque cultum sunt introductæ, de quibus *cap. fin. de Feriis*. Huc reducuntur nuptiarum Feriæ, quibus à nuptiis publicè & solemniter celebrandis abstinetur, de quibus in *cap. Capellanus. 4. h. t.* & sunt coarctatæ à *Trident. sess. 24. de reform. matrim. cap. 10.* Feriæ profanæ aliæ sunt ad utilitatem & necessitatem privatorum, ut feriæ messis, vindemiæ, nundinarum, &c. Aliæ ob utilitatem publicam, ut in die anniversaria coronationis Regiæ, &c.

Quæres primo. Quis sacras Ferias instituire potest?

R. Pro tota Ecclesia solus Papa: pro sua Diocesi Episcopi Clero & populo consentiente. *Can. 1. de consecr. dist. 3. cap. fin. de Feriis*. Regulares exempti Festa in Diocesi ab Episcopo instituta servare tenentur per *Trid. sess. 25. de Regul. cap. 12.* Urbanus VIII. in speciali constitutione novissimè dies Festos præter dominicas per totam Ecclesiam servandas determinavit, ac præterea ordinavit, ut unus ex principalioribus Patronis in quocunque regno vel Provincia, ac alterius principalioris Patroni in quacunque civitate, oppido vel pago dies festus ferari possit; reliquorum verò dierum observantiam, quando-
cumque sive in universa Ecclesia, sive in

quovis Regno, Provincia, Diocesi vel loco, aut ex præcepto, aut ex consuetudine, aut ex devotione fidelium introductam sub præcepto non obligare declaravit:

Quæres secundo. Quæ opera servilia in Feriis sacris prohibita?

R. Prohibita sunt opera mechanica, quibus famulatus seu ministerium corporale aliis exhibetur, & à servis præstari solita, servilia nuncupantur, nisi propter necessitatem alimentorum, & circa res aliàs perituras permittantur. *Arg. cap. licet. 3. de Feriis*. Opera liberalia, quibus scilicet animus excolitur, & quæ ad cognitionem humanumque convictum pertinent, ut studere, docere, scribere, &c. regulariter non prohibentur. Quamvis autem de jure communi dies Dominici & Festi à vespere præcedentis diei incipiant, & terminantur in vespere diei sequentis: *Cap. 1. de Feriis*. ex generali tamen consuetudine, quam sequendam monet *Cap. quomodo 2. h. t.* observantia diei Festi quoad cessationem ab operibus prohibitis incipit à media nocte, & durat usque ad medium noctis alterius.

Quæres tertio. Quinam actus liberales in Feriis sacris prohibentur?

R. Juxta *Cap. 1. & cap. conquestus 5. h. t.* extra casum necessitatis aut pietatis prohibentur. 1mo. Mercatus, hoc est, contractus emptionis, venditionis, locationis, conductionis, &c. maximè si publicè & cum solemnitate fiant, uti & nundinæ, expositiones mercium, &c. 2do. Placitum seu judicium, id est, communis strepitus judicialis in causis

tam civilibus quam criminalibus, sive ad pœnariam, sive ad pœnam agatur corporalem. *3tio.* Juramentum sive judiciale sive extrajudiciale, quo pacta vel conventiones firmantur.

Quæres *quarto.* An actus prohibiti in Feriis exerciti sint validi?

R. Actus extrajudiciales, ut mercatus, contractus contra juris prohibitionem in die festo facti sunt validi; actus verò judiciales in die festo exerciti simul sunt invalidi; lex enim acta judicii in die festo irritat.

Quæres *quinto.* An actus jurisdictionis voluntariæ in die festo fieri possunt?

R. *Affirmativè.* Tales sunt emancipare, manumittere, dispensare, absolvere, privilegia concedere, tutorem pupillo dare, ætatis veniam indulgere, Magistratum exercere, &c.

Quæres *sexto.* An coram arbitro judicium in die festo agitari valeat?

R. Coram vero arbitro sive à Judice datus, sive à partibus sit electus, in die festo judicium institui nequit, *L. omnes dies. C. de Feriis.* Hic enim adinstar Judicis servato Juris ordine procedere debet: benè tamen coram arbitratore, qui pacem inter partes conciliat; fœdera enim & similia concordia pacta in die festo non inveniuntur prohibita.

Quæres *septimo.* An partes mutuo consensu feriis renunciare valeant?

R. Partes litigantes Feriis sacris aut profanis in utilitatem publicam introductis renunciare nequeunt, benè tamen feriis rusticis, ut messium, vindemiarum, &c. quæ maximè ob privatorum institutæ sunt utilitatem.

Quæres *octavo.* An ab actore li-

bellus in Feriis offerri possit?

R. *Affirmativè.* Quia libelli oblatio, si citationem præcedat, judicialis non est actus. Ita etiam Judex inquisitionem ex officio, quæ citationem præcedit, in die festo facere potest.

Quæres *nono.* An die feriato citatio fieri possit?

R. Die feriato decerni citatio nequit, nec reus ut feriatâ die compareat, citari potest. Idèd Judex in decreto citationis clausulam addere solet, ut compareat ad diem trigessimam numerandam à die citationis intimatæ; quod si illa feriata, die non feriatâ proximè sequente. Attamen in die feriata licitè fit decretæ citationis intimatio: illa enim est extrajudicialis.

Quæres *decimo.* An testes die festo recipi queant?

R. Testibus in die festo juramentum deferri nequit: attamen juxta plures præstito die non feriatâ de dicenda veritate juramento, eorum depositiones etiam in die festo recipi possunt.

Quæres *undecimo.* An in die festo possit fieri sententiæ executio?

R. Quia executio sententiæ maximum habet strepitum, quamvis non sit actus propriè judicialis, die festo prohibita esse videtur. Dies enim festus tam semper est venerabilis & honorandus, ut à cunctis executionibus excusetur. *L. fin. C. de Feriis.* Sed neque reus capi aut incarcerari potest sive pro debito civili, sive pro crimine, nisi in mora sit periculum.

Quæres *duodecimo.* An in die festo appellari possit?

SSI ;

52

re. Die festo appellare licet. Talis enim provocatio non est actus judicialis, sed ad naturalem pertinet defen-

sionem. In die festo tamen non licet interpositam prolequi appellationem,

TITVLVS XV.

DE

ORDINE COGNITIONUM ET PLUS PETITIONIBUS.

Post litem contestatam præstitum calumniæ juramentum, datas dilationes, evolutas ferias, reus vel per modum reconventionis actorem convenit, vel per modum exceptionis eisdem responderet, unde fit, ut præter causam principalem aliæ causæ incidenter in iudicium producantur; in quibus secundum Regulas sequentes ordo est servandus.

Prima Quotiescunque causa una ab alia dependet, prius cognosci & pronuntiarî debet super causa, à qua altera dependet, sive agendo, sive excipiendo proponatur

2da. Si neutra ab alia dependet, nec alteri præjudicat, & utraque sit principalis, prius proposita, prius est tractanda: si tamen ambæ criminales, major prius tractari debet.

3tia. Si una civilis, altera criminalis sit, arbitrio Judicis relinquitur, quænam præcedere, vel sequi debeat; nisi civilis criminali, aut contra præjudicet.

4ta. Si una principalis, altera inci-

dens, & hæc impediatur cognitionem illius; tunc causa incidens prius tractari debet. His præviis.

Quæres primo. Quando conjux in petitorio agit ad habendum conjugem, & altera pars excipiendo consanguinitatis objicit impedimentum: Quis actus primo examinandus?

re. Si fœmina v. g. virum suum & sponsum vel maritum petat, & maritus mulierem esse suam consanguineam peremptoriè accipiat, prius de exceptione consanguinitatis quàm de principali matrimonii causa cognoscendum est: quia probatâ consanguinitatis exceptione perimitur & corruiat causa principalis; cum inter consanguineos sponsalia vel matrimonium subsistere nequeant. Et hic est casus in *cap. intelleximus, l. de ordine cognit.*

Quæres secundo. Si conjux in recuperando conjugis possessorio agat, eò quod sub prætextu consanguinitatis decesserit, quod prius cognoscendum?

re. Si in possessorio causæ matrimonialis

nialis ad restitutionem agatur, consanguinitatis non admittitur exceptio: sed eâ non obstante in causa principali proceditur. Tunc enim matrimonium validum præsumitur, & spoliatus ante omnia restituendus. *Cap. ex conquestione 10. cap. literas. 13. de restit. spoliat.*

Quæres 3tio. Quo ordine procedendum, si reus contra actorem spoliantem spoliationem opponat?

R. Si reus spoliationem per modum exceptionis contra actorem spoliantem opponat, prius audiendus est reus super spoliæ exceptione, eâque probatâ actori respondere non cogitur, nisi restituatur. Si verò conventus spoliationem per modum actionis opponat, tunc utraque quæstio simul tractari & terminari debet, probatâque spoliatione, spoliatus est restituendus. Est textus expressus in *cap. cum dilectus. 2. de ordine cognit.* Et ratio est: quia tunc duæ principales sunt causæ, conventio nempe & reconventio, quæ simul tractari debent, ut dictum in titulo: *De mutuis petitionibus.*

Quæres quarto. Si spoliatus in iudicio præsens agat actione *unde vi*, sive recuperandæ possessionis, & spoliator rem esse suam excipiat, vel actorem super alterius rei sibi debitæ petitione reconvenire velit: Quis primò audiendus?

R. Agens in possessorto recuperando ante restitutionem suis spoliatoribus respondere non tenetur. Quia iudicium recuperandæ possessionis, sive petitio restitutionis in hoc est privilegiata, ut qui illam intentat, adversario spoliatori suo respondere non teneatur, ante-

quam fuerit restitutus, licet spoliator per oppositam alterius spoliationis exceptionem spoliatum ab agendo repellere possit; quia privilegiatus non utitur suo privilegio contra pariter privilegiatum.

Quæres quinto. Si petenti hæreditatem, in qua velut proximus agnatus ab intestato succedit, objiciatur, quod non sit ex legitimo matrimonio: Quid primò cognoscendum?

R. Si vir vel mulier velut proximus agnatus hæreditatem petat, eique defectus natalium objiciatur; per Judicem Ecclesiasticum prius de valore matrimonii cognoscendum est; sive de illo principaliter, sive incidenter per modum exceptionis agatur. Est casus in *cap. tuam non 3. de ord. cognit.*

Quæres sexto. Quando locum habet exceptio rei, quod actor plus petat?

R. Quatuor modis actor plus petere potest, quàm sibi debetur, videlicet causâ, re, loco, tempore. *Cap. unic. de plus petit.*

Quæres septimo. Quando causâ plus petitur?

R. Tunc, quando aliquid in genere vel sub alternatione tantùm debetur, & actor rem in specie petit. Ut: Titius promisit Cajo vel equum vel 30. aureos, & Cajo petit 30. aureos. Aut Titius promisit equum in genere, & Cajo petit hunc equum cæteris meliorem.

Quæres octavo. Quando re plus petitur?

R. Si dum debentur decem, petuntur viginti: vel dum fundus pro parte

parte pertinet ad actorem, hic totum petat.

Quæres *nono*. Quando loco plus petitur?

R. Quando alio loco exigitur solutio, quam fuerit conventum. Ut: Petrus promisit solvere Coloniae, & actor exigit solutionem Francofurti.

Quæres *decimo*. Quando tempore plus petitur?

R. Quando ante diem vel conditionem pactioni adjectam, quod promissum, petitur. Ut: Titius in nundinis autumnalibus solvere promisit, & actor in nundinis vernalibus exigit solutionem.

Quæres *undecimo*. Quas pœnas actor plus petens incurrit?

R. De Jure civili novissimo, qui plus

velre vel causâ petit, in expensas condemnatur: qui plus petit loco, ad interesse tenetur; ei, à quo plus tempore petitur, induciæ duplicantur, nec litem excipiet, nisi eidem solvantur expensæ, *Cap. un. de plus petition.*

Quæres *duodecimo*. Quando plus petens ab his pœnis excusatur?

R. In duobus casibus, *1mo*. Si actor probet se non dolosè, sed justo errore ductum plus petivissè. *2dus*. Si ante sententiam à plus petitione destiterit, Quia Pontifex in *cit. cap. unic.* ait, plus petentes puniri, si in petitione in iudicio persistat: Judicium autem durat usque ad sententiam definitivam. Ideò actor, ne pœnas prædictas incurrat, semper à plus petitione usque ad sententiam cessandi habet facultatem.

TITULUS XVI.

DE

CAUSA POSSESSIONIS ET PROPRIETATIS.

CAusa possessionis est, in qua principaliter agitur de possessione, vel quasi possessione, aut adipiscenda, aut retinenda, aut recuperanda, & vocatur iudicium possessorium. Causa proprietatis est, in qua de rei controversæ proprietate sive dominio vel jure principaliter agitur, & dicitur iudicium petitorium. In præsentem quæritur, quo ordine causa possessionis & proprietatis in iudicio sit tractanda,

Quæres *primo*. Quid est & quotuplex possessio:

R. Est detentio rei corporis & animi ac juris adminiculo. Dicitur *1mo. Corporis*, Quia imprimis solæ res corporales, quæ manibus apprehenduntur, si mobiles, vel pedibus calcantur, si immobiles propriè possidentur. Res incorporeæ, ut jus elegendi, jus patronatus, jus beneficii, &c. non propriè, sed

sed quasi possidentur. Deinde res possessa corporaliter detineri debet, quod vel verè vel fictè fieri potest. Est ficta apprehensio, quando actus aliquis intervenit, qui ex juris dispositione ad capiendam possessionem sufficiens est, & pro corporali apprehensione habetur: ut dum traduntur claves ædium, &c. 2do dicitur: *animi*. Quia præter veram vel fictam apprehensionem requiritur ad possessionem animus rem ut suam tenendi: ideò depositarius, commodatarius, conductor, &c. non sunt possessores. 3tio dicitur: *Juris administratio*. Ad possessionem enim necessarium est, quod eidem jus non resistat, sive à tali rem talem possideri, specialiter non prohibeat. Sic Laicus jus decimandi, jus beneficii possidere nequit.

Possessio dividitur in civilem & naturalem: vel potius possessio adæquatè sumpta includit civilem & naturalem, Civilis separata à naturali est in eo, qui quidem actu nec per se nec per alium rem detinet, attamen animo adhuc illi insistit, eò quod animum illam detinendi nondum deposuerit: possessio naturalis sejuncta à civili est, quando res actu detinetur ut sua, at penes alium est possessio civilis, videlicet apud illum, qui à reanimo illam retinendi discessit.

Quæres secundo. Quæ possessionis commoda?

R. Possidens rem bonâ fide 1mo illam præscribere potest: hoc est; si tempore à legibus definito eam detineat, eandem quoad proprietatem quoque acquirit. 2do. Si dubium oriatur, an

R. D. Schnorrenberg *Instit. Jur. Can.*

res ad alium quoad proprietatem pertineat, illam retinere potest, usque dum, quis proprietarius sit dominus, appareat. 3tio. Tempore possessionis rei possessæ habet administrationem, ita ut omnes actus exerciti sint validi, licet postea proprietatem ad alium pertinuisse probetur. 4to. Re possessâ fruitur; ideòque fructus consumptos restituere non tenetur, nisi juxta Theologos, in quantum factus est ditior. 5to. Titulum proprietatis, seu quod res sit sua, in judicio probare non obligatur, sed petenti vel non possidenti onus incumbit probandi.

Quæres tertio. Quomodo amittitur possessio?

R. Sicut possessio corpore & animo acquiritur, ita etiam corpore & animo amittitur, cum hoc tamen inter res mobiles & immobiles discriminine: si absente Domino alius fundi possessionem invadat, aut occupet, Dominus non prius fundi hujus amittit possessionem, quàm re cognitâ animum possidendi, aut corporalem recuperandi possessionem deposuerit: scilicet, quia præ timore ad recuperandam naturalem possessionem accedere non fuit ausus, aut accessit quidem, sed repulsam est passus; tunc enim etiam civiliter possidere desinit; rerum verò mobilium possessio Domino etiam ignorante amittitur; ut si equus ex stabulo prædandi causâ educatur, vel sibi accommodatum animo furandi quis abducat: imò si depositarius rem apud se depositam animo usurpandi ut suam apprehendat, & loco moveat, dominus vel pristinus possessor possessionem amittit. T t t Quæ-

Quæres *quarto*. Quot sunt possessio-
ria interdicta?

ꝛ. Remedia seu actiones à Prætorè
introducæ, per quas aliquid in pos-
sessionum controversiis fieri jubet, aut
vetat, sunt tria: Omnis enim quæstio
seu controversia, quæ de possessione
moveretur, vel causa possessionis adipis-
cendæ, quam actor nunquam habuit,
vel retinendæ, quam habet, & in qua
turbatur, vel denique recuperandæ,
quam amisit, instituitur.

Quæres *quinto*. An iudicium posses-
sorium de rebus spiritualibus v. g. be-
neficiis, jure patronatûs, decimarum,
&c. coram Judice Ecclesiastico insti-
tuendum?

ꝛ. *affirmativè*. Quia possessio rei
spiritualis, spiritualis quoque est. Licet
enim mera occupatio & detentio rei in
facto consistat, adeoque spiritualis
non sit; possessio tamen iusta, sive juris
jus involvit; hoc jus autem in re spiri-
tualis spirituale est, ac possessio naturam
sequitur proprietatis: ideoque sicut
causa proprietatis in spirituali, ita quo-
que causa possessionis circa spiritualia
apud Ecclesiasticum tractanda est Judi-
cem. *Clement. unic. de caus. possess. &
propriet.* Aliud est, si de solo facto Laici
Clericum in possessione beneficii tur-
bantur agatur; tunc enim Laicus turba-
tor aut spoliator interdicto retinendæ
vel recuperandæ possessionis etiam co-
ram Judice sæculari conveniri potest:
ita ut mixti sit fori causa; quia Laicus
non de titulo vel jure possessionis, sed
de solo facto vel injuria per Laicum Cle-
rico illata cognoscit.

Quæres *sexto*. An causa possessionis
& proprietatis coram eodem Judice
tractanda?

ꝛ. *affirmativè cap. susceptis. 1. h. t.*
Quia causa possessionis & proprietatis
inter se connexa sunt tum ratione ob-
jecti, cum circa eandem rem versen-
tur: tum facilius cognitionis & deci-
sionis; nam qui de possessione cognos-
cit, causam proprietatis facilius definire
potest. *Excipe*: nisi diversi essent fori:
Ut Clericus actor coram Judice Laico
contra reum Laicum in possessorio
triumphavit: finito possessorio coram
eodem Judice in petitorio respondere
non tenetur, sed super proprietate
coram Judice Ecclesiastico est conve-
niendus.

Quæres *septimo*. An causa posses-
sionis & proprietatis in eodem iudicio cu-
mulari possint?

ꝛ. In eodem iudicio sive in eadem
instantia simul tractari possunt. *Cap. ad
ultimum. 2. h. t.* Ita, ut utraque causa
unâ eademque terminetur sententia, in
qua prius super possessione pronuntie-
tur, quamvis in executione proprietatis
prevallere debeat. *Cap. cum dilectus. 6.
h. t.*

Quæres *octavo*. Qualiter spoliatus
in eodem iudicio de possessorio & peti-
torio agens restituendus?

ꝛ. Si spoliatus de possessorio & pe-
torio simul agens possessionem &
spoliationem probet, sed non dominium
vel proprietatem; in possessorio quidem
obtinere, ei que est restituenda possessio,
eo quod se possedisse probaverit; in
petitorio tamen succumbit, quia domi-
nium

nium non probavit; actore non probante reus absolvitur. *Cap. cum Ecclesia. 3. de caus. possess. & propriet.*

Quæres nono. An in iudicio agens de proprietate, hac quæstione relicta agere possit de possessione?

R. Qui ab initio de proprietate, sive rei vendicatione agit, si necdum allegationibus & probationibus renuntiatum, neque in causa conclusum, suspensio iudicio petitorio interdictum adipiscendæ vel recuperandæ possessionis intentare potest; minimè tamen si in causa conclusum, nisi Iudex id expedire iudicaverit. *Cap. pastoralis. 5. de caus. poss. & prop.*

Quæres decimo. An lata sententia in petitorio pars condemnata valeat incipere possessorium?

R. Si in petitorio lata sit sententia, quia dominium probare non potuit, ad possessorium: & e contra à possessorio ad petitorium transire potest;

quia sunt diversa & separabilia iudicia ac aliud petitur in uno, & aliud in altero.

Quæres undecimo. An illi, qui super beneficii proprietate litigat, collatoris sufficiat probare possessionem?

R. Si sit lis super dignitate vel beneficio, quod possidet, sufficit probare collatorem jus conferendi quietè possedisse. *Cap. cum olim. 7. h. t.* Quia collatio est quidam juris conferendi fructus: fructus autem sequuntur bonæ fidei possessorem.

Quæres duodecimo. An petenti proprietatem sufficiat probare possessionem?

R. In iudicio petitorio rem jure domini petenti probare possessionem non sufficit: *Cap. fin. h. t.*

Proprietas enim nihil commune habet cum possessione.

TITULUS XVII.

D E

RESTITUTIONE SPOLIATORUM.

Quæres primo. Quid est spolium?

R. Est violenta & clandestina privatio possessionis vel quasi possessionis, facta à Judice, non servato juris ordine possessionem auferente. *Cap. conquærente. 7. de restit. spoliat.* Vel extra iudicium à quovis alio, is, qui hoc modo clam aut violenter ex possessione est dejectus, spoliatus appellatur.

Quæres secundo. Quæ actio competit spoliato re mobili?

R. Si quis rei mobilis possessione iniuste spoliatus, imprimis ei *vi bonorum raptorum* competit actio, per quam coram Judice petitur, ut violentus spoliator restituat; & quidem si illa intra annum intentetur, in quadruplum petitur restitutio: Ex *l. 1. ff. de vi bonor. rapt.* Deinde competit actio *ad exhibendum*, per quam coram Judice petitur, ut spoliator seu injustus possessor rem exhibeat, sive in publicum deducat, ut fiet copia actori eam videndi & apprehendendi in ordine, ut rem esse suam in iudicio probare possit. *L. 2. ff. ad exhibendum.*

Quæres 3tio. Quæ actio competit spoliato re immobili?

R. Si quis iniuste spoliatus possessione rei incorporeæ, ut juris eligendi, decimandi, venandi, beneficio, servitute, jurisdictione, quæ in præsentibus immobilium nomine comprehenduntur, illi competit *interdictum unde vi*, quod sic dicitur, quia prima verba interdicti sic incipiunt: *unde vi illum deiecisti*, ut videre est in *l. 1. ff. de vi & de vi arm.* Circa hoc interdictum observanda sunt sequentia:

Primo. Si colonus ex fundo sui domini, vel conductor ex domo conducta ejiciatur, non ipsi colono vel conductori, sed domino *interdictum unde vi* competit, cum tales rem nomine alterius detineant. *Cap. cum venissent. 9. h. t. cap. si diligenti. 17. de præscript.* Aliud est de usufructuario, emphyteuta, &c, quia hi sunt in quasi possessione juris aut domini utilis. Si laicus ex re Ecclesiastica vel spirituali deicitur, illi non competit interdictum: *Unde vi*; talis enim possessionis incapax est. *Cap. causam. 7. de præscript.*

Secundo. Spoliato intra annum, utilem tamen (qui non currit legitime impedito) competit *interdictum unde*

unde vi, non nisi adversus eum, qui alium à sua possessione dejecit, aut dejici mandavit, aut dejectionem suo nomine factam ratam habuit, ut in *cap. cum ad sedem. 15. h. t.* ita ut si etiam Judex extrajudicialiter, vel non servato substantialiter juris ordine aliquem è possessione sua deturbet, interdictum: *unde vi* eidem intentari possit. *Cap. conquerente. 7. de restit. spoliat. cap. cum causa. 22. de offic. deleg. cap. ex insinuatione. 3. de Procurat.* Ex quibus sequitur, quod interdictum hoc non competat adversus hæredes vel successores spoliantis, sive universales, sive singulares, cum personale tantum sit. *Cap. sepe 18. h. t.* quamvis contra hæredes competat actio in factum, quatenus res ad ipsos pervenit, vel quatenus re per vim occupatâ facti ditiores, vel dolo malo factum est, quominus perveniret. Neque competit interdictum hoc liberis adversus parentes, libertis contra patronos, vassallis contra dominos directos; nisi hi vi armatâ usi fuerint.

Tertio. Hæc procedunt, sive possessio, quâ actor spoliatus est, sit solum naturalis, sive solum civilis, sive justa, sive injusta: nec quidquam spoliantem juvabit, quod post spoliium spoliatus juri suo renuntiaverit; quia non est verisimile, quod juri suo sponte renuntiet, qui spoliatus renuntiat.

Quarto. Si de spoliatione facta constat, vel ea legitime probata sit, quamvis spoliator dominium rei, de cujus possessione alterum dejecit, sibi competere inquit, probationesque in con-

tinenti offerat; spoliatus tamen ex interdicto: *unde vi* ante omnia, & cum omni causa, hoc est: cum omnibus fructibus perceptis & percipiendis, quos scilicet spoliatus percipere potuisset, & non perceperit, uti & cum omni damno & interesse est restituendus: *Cap. gravis. 11. h. t.* Spoliatori reservato post factam restitutionem petitorio.

Excipe primo. Si spoliatus consentiat, ut spoliator ante restitutionem proprietatis probet exceptionem. *Cap. 1. de restit. spoliat.* *2do.* Si vel ex actis judicii, vel ex confessione spoliati, vel ex instrumento publico constet, spoliatum nullum jus habere, sed dominum esse spoliatorem. *3tio.* Si in restitutione spoliati animæ vertatur periculum. *Cap. literas. 13. de restit. spol.* *4to.* Si factâ spoliæ restitutione irreparabile damnum spoliatori, aut publicum scandalum, aut perturbatio in populo timeatur. *Cit. cap. literas.*

Quinto. Agenti ex interdicto: *unde vi* generaliter crimen opponi, aut per exceptionem criminis repelli non potest, sed restitui debet, antequam de crimine cognoscatur, nisi *1mo* per crimen objectum excommunicationem incurrisset, à qua prius absolvendus, antequam contra spoliatorem in judicio stare possit: *2do* vel crimen ad possidendum inhabilem redderet: vel per crimen notorium ut hæresis vel læsæ majestatis possessionem & proprietatem amisisset. *Cap. item cum quis. 6. h. t.*

Sexto. In civilibus à spoliatore convento

vento & interdicto : unde vi exceptio spoliationis facta ab alio quam auctore non admittitur : in criminalibus autem admittitur , à quocunque facta sit spoliatio ; dummodo vel omnibus bonis , vel majore illorum parte spoliatus sit. Attamen siue in civilibus ab auctore , siue in criminalibus à quocunque alio sit facta spoliatio : spoliatus excipiens spoliationem intra quindecim dies probare debet.

Quæres 4to. Qualiter restituendum spoliatum in beneficiis ?

1o. Quando spoliato beneficiario (idem est in obtinentibus aliud jus spirituale , ut jus decimarum , &c.) jus commune in possessione talis juris resistit , tunc antequam spoliatus restituatur , titulum vel verum vel coloratum , ex quo possideat , exhibere debet , colligitur ex *cap. ad decimas. 2. de restit. spoliat. in 6.* Ratio est ; quia tunc absque exhibitione tituli ad minus colorati de possessione , quæ à spoliato ante restitutionem probanda , constare nequit.

2do. Si quis Ecclesiâ aut beneficio spoliatus est , & eidem spoliatus postea renuntiet , renuntiatione non obstante restituendus est , eò quod renuntiatione involuntariè facta præsumatur , ideòque spoliatus prius restituendus , & renuntiatione tunc examinanda juxta *cap. sollicitè. 2. de restit. spoliator.* At si renuntiatione ante spoliationem spontaneè facta , & postmodum beneficio voluntariè resignato beneficiatus spoliatus : ex interdicto : unde vi non est restituendus : per spontaneam enim re-

nuntiationem beneficii titulum amisit & possessionem. *Cap. accepta. 3. de restit. spol.* Eodem modo retinenda possessionis interdicto in causa beneficii spontaneæ renuntiationis opponitur exceptio , si beneficiatus se possessorem super certo beneficio non turbaturum promiserit vel juraverit. Est casus in *cap. audita. 4. de restit. spoliat.*

Quæres quinto. Qualiter conjugii spoliato restituenda conjux ?

1o. In casu perplexo , quo conjux præsentia post contractum & consummatum matrimonium ex metu peccati , quia novit dirimens intervenire impedimentum , à conjugate discessit , observanda sunt sequentia :

Primo. Si conjux conjugem , quæ ab ipso propriâ autoritate discessit , tanquam spoliatus restitui petat , ante omnia probare debet matrimonium saltem præsuppositivè , videlicet , quod illud in facie Ecclesiæ sit contractum. *Arg. cap. ex parte. 14. h. t.* Cum enim hæc possessio titulum involvat , sine allegatione tituli saltem colorati probari nequit.

Secundo. Si spoliatus conjux matrimonium contractum , sed non consummatum probet , & conjux se separans dirimens opponat impedimentum : hæc oppositione non obstante restituenda est quoad cohabitationem , non tamen quoad thorum ob peccati periculum , sed prius probationes audiendæ. Ratio est : quia spoliatus non probavit plenam conjugis possessionem.

Tertio. Si spoliatus insuper matrimonii probet consummationem , & conjux

conjug se separans paratas probationes de invaliditate matrimonii propter intercedens impedimentum dirimens intra terminum congruum facienda offerat, differenda est quoad thorum restitutio, donec causa probationibus super valore matrimonii receptis, fuerit terminata. *Cap. literas. 13. h. t.*

Quarto. Si probationes super invaliditate matrimonii ob prærensum dirimens impedimentum statim adferri non possint, & pars se separans alterius conjugis objiciat lævitiam, quæ tantæ, ut sufficienti cautione uxoris securitati consuli nequeat; uxor marito non restitui, sed donec de matrimonii validitate pronuntietur, loco securo custodire debet.

Quinto. His cessantibus si matrimonium probetur consummatum, nec pars se separans de impedimento paratas habeat probationes, conjug se separans tam quoad cohabitationem, quam quoad thorum per Judicis sententiam est restituenda; quamvis si impedimentum subesse noverit, debitum in conscientia reddere non possit, licet excommunicationem & quæcunque alia mala subire deberet. Ratio est: quia etsi Judex juxta ordinem juris conjugem spoliatum possessioni, ex qua per recessum alterius conjugis exciderat, restituat: quia tamen conjugem ad non suam scienter accedere intrinsicè malum est; nulla Judicis sententia, nec ulla mala & hujusmodi sententia oritura mulierem à copula fornicaria excusare possunt.

Quæres sexto. Quid spoliatus probare debet, ut restituatur?

R. Spoliato duo probanda sunt: imprimis quod tempore spoliationis possessionem habuerit. *Cap. ex parte 14. de restit. spol.* quia si nulla adest possessio, nulla potuit esse spoliatio. Deinde probare debet, quod sit spoliatus, & res possessa violenter & injuriosè erepta. Etenim si quis jure aut volens aut etiam metu percussus re suâ cadat aut privetur, non est spolium, nec in judicio ex actione spoliæ restituitur.

Quæres septimo. An contra spoliatum rem suam, quâ spoliatus, repetentem spoliator excipere possit, quod res spoliata ad spoliatorem pertineat?

R. negativè juxta communem regulam: spoliatus ante omnia restituendus. *can. redintegranda. 4. caus. 3. q. 1. cap. sollicitè. 2. de rest. spol.* Nec spoliatus, antequam plenè restitutus fuerit, spoliatori respondere tenetur, quamvis huic privilegio spontè renunciare possit. *cit. cap. 1.*

Quæres octavo. Quæ à spoliatore spoliato restituenda?

R. Spoliator, ut superius dictum, non tantum rem spoliatam, sed etiam fructus, non solum quos percepit, sed etiam quos spoliatus percepisset, restituere, & resarcire, ac de omnibus injuriis satisfacere debet. Attamen quoad restitutionem fructuum fit hæc exceptio in *cap. olim vobis. 16. h. t.* Si spoliator propter spoliationem ab aliis factam ad inopiam redactus fuisset, à restitutione excusatur; nisi ipsemet prius

in

in re, quâ spoliatus, restitutus fuerit, ut fructus perceptos aut percipiendos reddere possit.

Quæres nono. An violentum aut injustum inuasorem vel detentorem propriâ liceat expellere autoritate?

Re. Si quis clam absente domino, & nemine, qui loco sui possideret, relicto, ædes aut fundum alterius ingrediatur, vel per vim dominum, aut eos, qui nomine domini detinebant, ex fundo expellat, dominus vel possessor injustum inuasorem expellere potest: dummodo non ex intervallo, sed in continenti hoc faciat, nec modum justæ defensionis excedat; nec taliter ejecto interdictum *unde vi* contra dominum ejicientem competere potest, *Cap. olim. 12. h. t.*

Quæres decimo. An quis propriâ autoritate possessionem capere valeat, etsi corporaliter illam nunquam habuerit?

Re. Possidens rem aliquam civiliter, naturali possessione penes alium existente, propriâ autoritate possessionem naturalem v. g. per mortem coloni, usufructuarii, &c. vacantem sine licentia ejus, qui rem concessit, capere potest. *Cap. cum venissent. 9. h. t.*

Quæres undecimo. Quod Jure Canonico remedium, si res spoliata à tertio malâ fide detineatur?

Re. Si rem cuiquam vi injusta ereptam alius scilicet ac malâ fide, sive mediâtè, sive immediâtè accepit, non quidem datur contra hunc tertium injustum possessorem interdictum: *unde vi*; attamen ex æquitate Canonum spoliato competit condictio per *cap. sepè. 18. h. t.*

ubi dicitur; si quis rem alicui vi oblatam à spoliatore scienter acceperit, spoliato per beneficium restitutionis succurratur; eò quod spoliatori succedat in vitium; siquidem quoad periculum animæ sive peccatum non multum interest inter hæc duo: injustè detinere, & invadere alienum; imò contra quemcunque etiam bonæ fidei possessorem spoliationis ignarum, in cujus manus res per spolium ablata devenit, datur remedium. *excip. can. redintegrenda.* ubi generaliter dicitur redinteganda esse omnia spoliatis & ejectis Episcopis, nullâ factâ distinctione, utrum res à bonæ vel malæ fidei detineatur possessore. Qui canon quamvis expressè solùm de spoliatis loquatur Episcopis; ex usu tamen & rationis paritate ad quemlibet alium spoliatum meritò extenditur.

Quæres duodecimo. In quibus casibus spoliato denegatur restitutio?

Re. In sequentibus. *1mo.* Nudo rei detentiori, seu ei, qui alteri tantum, & non sibi possidet, judicium possessorium *recuperande* non conceditur. Cum enim priyatio supponat habitum, necesse est illum in possessione fuisse, qui querulatur se spoliatum. Unde restitutio spoliatorum non competit depositario, commodatario, conductori & colono: sed his vi dejectis, domino, cujus nomine possident, datur restitutio. Excipitur usufructuarius & usufructuarius, quorum derentio hoc speciale habet, quod in ordine ad interdictum: *unde vi, & uti possideris*, fictione juris pro vera agnoscat possessione,

2do.

Secundò. Remedium restitutionis non datur, quando spoliatus notoriè in rem spoliatam nullum jus habuit: unde privilegium interdicti: *Unde vi*, multi manifesto denegant prædoni.

Tertiò. Similiter possessionis incapaci non datur restitutio; ut laico jure spiritali spoliato.

Quartò. Si spoliatus in continenti ex fundo ejectus fuit; quia vim vi repellere licet.

Quintò. Si spoliatus beneficio resti-

tutionis liberè & sinè metu renuntiavit, quod tamen non præsumitur, sed probari debet.

Sextò. Demum impeditur restitutio, si pendente spoliæ questione tertius interveniat, atque in re spoliata dominium prætendat: talis enim ante restitutionem erit audiendus, eò quod respectu illius odium cesset spoliationis, & consequenter etiam juris dispositio, quâ spoliatus dicitur ante omnia restituendus.

T I T U L U S XVIII.

Ut lite pendente nihil innovetur.

Quæres *primò.* Quando lis est pendens?

R. Lis pendens dicitur, quando post oblatum aëtoris libellum citatio est reo intimata, aut saltem per reum stetit, quominus citatio intimari potuerit. Est expressum in *Clement. cum lite. 2. h. t.* Hæc litis pendentia usque ad definitivam durat sententiam, imò ulterius, si interposita fuerit appellatio.

Quæres secundò. Quem litis pendentia habet effectum?

R. Hunc, quod à citatione, usque dum causa definitivè terminetur, circa rem, de qua agitur, vel ejus possessionem, vel aliud quodcunque jus nihil innovari possit, quo litis pendentis qualitas aut status in præjudicium aëtoris

R. D. Schnorrenberg Instit. J. Can.

aliquo modo immutetur, sed in statu, in quo litis contestatæ tempore fuerunt, omnia sunt relinquenda.

Quæres tertio. Quid in causa matrimoniali?

R. Accusatus de adulterio ad thori separationem possessione conjugali privari: vel accusans matrimonium de nullitate ob dirimens impedimentum lite pendente aliquid obtinere nequit. *cap. laudabilem. 2. h. t.* quia ubi de defectu proprietatis notoriè non constat, unusquisque in sua possessione est lite pendente manutenendus; quod verum est quoad privationem per Judicem faciendam, cui necdum de peccato constat, ideoque secundum allegata & probata judicare debet: ast quoad partes illa, quæ certam habet impedimenti

U u u notio-

notitiam, nec debet exigere, nec delitum reddere potest, sed potius excommunicationis sententiam humiliter sustinere debet, quàm per carnale commercium peccatum operari mortale. *cap. inquisitioni. 44. de sentent. excom.*

Quæres quartò. An res litigiola alienationi subjecta?

R. Negativè, ideoque nec vendi nec ad longum tempus elocari, nec oppignorari potest, sed alienatio taliter facta ipso jure nulla est. *L. fin. C. de litigiosis.* Ratio est: quia per talem alienationem adversarii conditionem non licet duriores facere. *can. fin. caus. 11. q. 1. cap. Ecclesia. 3. & 4. h. r.*

Quæres quintò. Qui casus excipiuntur?

R. Illi referuntur à *Gloss. in cap. Ecclesia. 3. h. r. Verb. litigiosi.* Res litigiola tacitè alienatur ex causa dotis, transactionis, donationis propter nuptias, legati fideicommissi, divisionis rerum hæreditariarum. *cit. l. fin. C. de litigiosis.* vel si res talis sit, quæ servari non possit.

Quæres sextò. Quid si res litigiola pendente lite alienata?

R. Si res taliter alienata recuperari nequeat, reus rem æquivalentem loco rei alienatæ substituere debet, quæ tunc subrogata alienari quoque non poterit. *cap. Ecclesia 4. h. r.*

Quæres septimò. An valeat Principis privilegium lite pendente de re litigiola concessum?

R. Privilegium in præjudicium possessoris lite pendente concessum, ut ille

interim possessione privetur, tanquam subreptitiè impetratum non valet. *cap. 1. cap. fin. ut lite pend. cap. ex parte. 2. de rescriptis. cap. causam. 19. de testibus. junct. gloss.* quia privilegium subreptitium, & non ex certa scientia emanasse præsumitur, ideoque de eo Princeps est certiorandus, & secunda ejusdem jussio expectanda. *cap. cum adeo. 17. de rescriptis.*

Quæres octavò. An lite super electione pendente uno electo mortuo electores ad novam electionem procedere valeant?

R. In casu, quo duo in discordia electi vel præsentari coram Judice competente litigant, & unus ex illis lite pendente moriatur, vel juri suo renuntiet, aut à litis prosecutione cesset, non potest ad aliam electionem liti pendente procedi, ita ut nova electio sit nulla. *cap. 1. h. r. nisi notoriè constet litem in fraudem motam fuisse, aut neutri litiganti jus aliquod competere. cap. ex parte. 10. de arbitris.*

Quæres nonò. Si super beneficio, quod possidetur, mota fuerit lis, an possessore mortuo lite pendente illud alteri conferri possit?

R. Negativè. Sed lis priùs finienda. Si quis verò ad litis defensionem sese admitti peteret, quia ipsius interest, tunc in eodem statu, in quo lis tempore mortis, vel cessionis fuit, est admittendus. *cap. 2. h. r. in 6.*

Quæres decimò. Quid si actor lite mota super beneficio ab alio possessore moriatur?

R. Tunc alius substitui potest: quia per

per talem substitutionem causa possessoris non fit deterior.

Quæres undecimò. Duobus litigantibus de beneficio in Curia Romana, & uno vel utroque mortuo, ad quem pertinet collatio?

R. Si duo de beneficio in Curia Romana litigantes moriantur, collatio talis beneficii pertinet ad Papam: si uterque extra Curiam moriatur, dummodo tertius jus aliquod in beneficium litigiosum non præterdat, collatio pertinet ad Ordinarium: si possessor beneficii in Curia, & alter colligans extra Curiam moriatur, collatio ad Summum Pontificem pertinet: si possessor beneficii extra Curiam moriatur, ad Ordinarium pertinet collatio: si neuter possidebat, unus tamen in Curia, & alter extra moriatur, collatio pertinet ad Papam: si unus colligantium superfit, & litem prosequatur, beneficium non pendente sed decisâ lite con-

fert vel Papa vel Ordinarius, prout litis decisio vel fuit pro defuncto in Curia, vel pro alio. Hæc omnia habentur expressa in *Clement. si duobus. 1. h. t.* Per regulam Cancellariæ de colligantibus: uno ex litigantibus mortuo colligans substitutionem petere potest.

Quæres duodecimò. Qui casus excipiuntur, in quibus pendente lite valet innovatio?

R. Duo. *Primus* est in *cap. fin. de sequestrat. possess.* in quo decernitur, quod si possessor à lata sententia appellans fructus possessionis dissipet, appellatione pendente fructus sint sequestrandi. *Secundus* est in *cap. cum in apostolica. 18. de sponsal.* ubi vir, pendente lite cum uxore, alteram duxerat, qui si divortii sententia sequatur, apud uxorem secundam est relinquendus, impositâ viro pœnitentiâ competenti.

T I T U L U S XIX.

D E

Probationibus.

Probatio est rei dubiæ vel controversiæ per legitima argumenta facta ostenso. Dividitur *primò* in artificialem & inartificialem. Artificialis est, quâ arte & industriâ probantis ex ipsa causa & circumstan-

tiis facti probatur intentum; inartificialis est, quâ ab extrinseco vel circumstantiis extrinsecis causæ fit probatio, ut per testes, instrumenta, juramentum &c.

Secundò. In plenam & semiplenam.
Uuu 2 Ple

Plena perfectam facit Judici fidem, ita ut hæc solâ instructus sententiam ferre possit. Species hujus probationis sunt probatio per duos testes omni exceptione majores, per publicum aut authenticum instrumentum, evidentiam facti, ex inspectione oculari habitam, præsumptionem juris & de jure, juramentum parti adversæ à litigante delatum &c. Semiplena est, quæ etsi aliquam fidem de rei veritate faciat, non tamen talem, ut Judex ex ea sola procedere, & pro probante pronuntiare valeat; qualis est depositio unius testis, scriptura privata, fama, confessio extrajudicialis. Alia mixta est, quæ fit ex duabus semiplenis probationibus, hæc si ad eundem tendunt finem, in causis civilibus plenam faciunt probationem, five ejusdem, five diversi sint generis. *Gloss. in cap. veniens, 10. de testib. V. illorum.* quia quæ singula non probant, collata juvant. Dixi: *in causis civilibus;* quia in criminalibus & arduis duæ semiplenæ probationes non habentur pro plena probatione, cum in his probationes requirantur luce meridianâ clariore.

Tertio. Dividitur in judicalem, quæ fit in judicio post litem contestatam, & extrajudicalem, quæ fit ante litem contestationem: ut dum testes recipiuntur ad perpetuam rei memoriam.

Quæres *primò.* Cui in judicio incumbit probatio?

z. Qui aliquid in judicio affirmat, illud probare debet; ita sicut actori incumbit probatio litem affirmationis, sic quoque reo exceptiones affirmatoriam

probandæ sunt. V. G. Titius se Cajo 100. aureos credidisse dicit, quod quia Cajo negat, Titius probare debet; at si Cajo creditam quidem sibi pecuniam, sed solutam esse concedit, Cajo incumbit factæ solutionis probatio. Excipiuntur casus tres. *Primus:* nisi ob solam præsumptionem juris ab actore onus probandi in reum transferatur. Exemplum est in *L. cum de indebito. 25. ff. de probat.* ut si actor à reo pecuniam indebitè à se solutam repetat, tunc facta ab actore solutionis probatione reus pecuniam debitè fuisse solutam probare debet. *Secundus:* nisi reus onus probandi in se sponte susceperit. *Tertius:* nisi Judex onus probandi in reum transferat, ut si ei deferat juramentum.

Quæres secundo. An positionem negativam quis probare teneatur?

z. Positio negativa triplex est: facti, juris, & qualitatis. *Primò.* Negativa facti simpliciter & indefinitè probari non potest. *cap. bona memoria. 23. de elect.* quia non entis nullæ sunt qualitates. Negativa facti determinati cum circumstantiis certi temporis, loci, &c. indirectè probari potest. Ut: Titius cum Cajo illâ die, coram tali Pastore matrimonium se contraxisse negat: illud indirectè probari potest, videlicet quod illâ die in loco longè distante fuerit &c. Negativa facti prægnans, hoc est, affirmativam includens directè probari potest: ut quis se spontè & liberè renuntiasse negat, cum implicite asseret se coactum, coactionem directè probare potest. *cap. super hoc. 5. de renuntiat.* *Secundò.* Negativa Juris, ut dum

dum quis negat Titium potuisse esse Procuratorem, testamentum factum fuisse validum &c. Probari debet; quia omnia censentur jure licita, nisi probentur prohibita. *3^{id.}* Negativa qualitatibus, ut quis negat alium ad beneficium Ecclesiasticum esse idoneum &c. etiam à negante probari debet; quia quilibet præsumitur idoneus, nisi de inidoneitate constet, aut illa probetur. *Cap. fin. de præsumptionibus.*

Quæres *tertio*. Quando utrique parti incumbit probatio?

R. *1mo*. In judiciis communibus sive duplicibus, qualia sunt iudicium *Familie Eriscunda*, hoc est: quando agitur inter hæredes de dividenda hereditate: *Judicium de communi dividendo*, quando Socii, vel qui habent aliquid commune, agunt de facienda divisione: *Finium regendorum*, in quo agitur de finibus vel limitibus agrorum, territorii, Diocesis &c. In his, inquam, judiciis utraque pars litigantium probare debet; quia utraque agit, & convenitur: cum ex communione bonorum vel finium oriatur, quod alter adversus alterum sibi aliquam partem dari aut assignari petat. Exemplum est in *cap. ex literis. 3. h. t.*

2do. In interdicto retinendæ possessionis, quando utraque pars se in solidum eandem rem possidere ostendit, utraque pars probare debet, quia utraque pars est Actor & reus. Exemplum est in *cap. licet causam. 9. de h. t.*

Quæres *quarto*. An quod quis non sit Filius v. g. Titii ex Matris assertione probetur?

R. *Negative*. Juxta exemplum in *cap. per tuas. 10. de probat.* Ubi præsumptio orta ex eo, quod quis à parentibus sit pro filio habitus & tractatus, eam habuit vim, ut non obstante contrariâ Matris assertionem contrahendum cum consanguinea Patris putati matrimonium impediverit.

Quæres *quinto*. An reus Actori ad probandam ejusdem intentionem instrumenta & documenta sua exhibere teneatur?

R. Quia non est æquum, quod ille, qui ad certamen judiciale provocatus, provocanti arma, quibus oppugnetur, subministrare teneatur: ideo reus actori documenta vel instrumenta contra se, nisi communia essent, extradere non obligatur. *Cap. 1. h. t.*

Quæres *sexto*. An Actor postquam plenè probavit, ad juramentum, quo probationes confirmet, sit astringendus?

R. *Negative*. Etenim juramentum est probationum suppletorium, ideo ad ipsum non est recurrendum, nisi quando legitimæ deficiunt probationes. *Cap. sicut consuetudo. 2. h. t.*

Quæres *septimo*. An factâ plenâ criminis probatione contra illam admittenda probatio canonica per testes?

R. *Negative*. Juxta *cap. ad nostram. 12. h. t.* Quia si affirmativa probari possit, quod scilicet crimen sit commissum, pro negativa nullæ probationes sunt deducendæ.

Quæres *octavo*. Qualiter probationes à partibus factæ sunt excipiendæ?

R. Judex mandare debet, ut omnia

Uuu 3   judicii

judicii acta à Notario, aut illo deficiente, à duobus viris idoneis conscribantur, ut ita in judicii fides locum habeat, & ne propter assertionem iniqui Judicis innocens litigator lædatur, copia actorum partibus communicanda est, Prothocollo penes Judicem remanente. *Cap. quoniam. 11. h. t.* Si causa ad alium Judicem devolvatur, acta prioris judicii ad eum sunt remittenda. *Cap. fin. h. t.*

Quæres nonò. Qualis debet esse probatio?

R. Debet esse *primò* de articulo pertinente secundum formam libelli. *Secundò* plena, certa, & necessariò concludens: nam probatio obscura non relevat probantem. Est exemplum in *cap. in presentia. 8. h. t.*

Quæres decimò. Quando facienda probatio?

R. Post litem contestatam: quia Actor, quid probare debeat, ante scire

non potest. Deinde ante conclusionem in causa fieri debet; quia postmodum super iisdem articulis nulla admittitur probatio, *cap. juravit. 6. h. t.*

Quæres undecimò. Quis plenæ probationis effectus?

R. Judex juxta illam sententiam ferre debet: aliàs litem facit suam, & omne quod litigatoris interest, ab eo restituendum.

Quæres duodecimò. Quis semiplenæ probationis effectus?

R. Quamvis semiplena probatio ad sententiam ferendam sufficere non possit, nisi plures tales semiplenæ probationes, quæ unam integram facerent, super iisdem articulis concurrerent: at tamen ea est semiplenæ vis probationis, ut Judex parti adversæ juramentum deferre, aut in illam onus probandi transferre, vel purgationem canonicam injungere, vel demum torturæ subicere valeat.

TITULUS XX.

DE

CONFESIONE

Prima Probationum Specie.

Adagium Juris est: Propria confessio optima probatio. De qua,

Quæres *primò.* Quid & quotuplex confessio?

R. *1mò.* Est illius, quod ab Adversario intenditur, asseveratio. *2dò.* Divi-

ditur in discretam & indiscretam. Discreta fit cum causæ, de qua orta est obligatio, expressione: indiscreta fit tantum genericè, absque causæ expressione, ut si quis se 100. Imperiales debere confiteatur, tacito contractu, ex quo debeat.

debeat. Alia iterum confessio est simplex, alia qualificata. Simplex est, quando quis absque ullo addito ad intentionem adversarii responderet & confiteretur: qualificata est, quando quis adjectâ aliquâ qualitate vel conditione confiteretur: ut reus fateretur se Perrum occidisse, sed causâ necessariâ defensionis servato moderamine inculpatâ tutelâ. 3^{id}. Alia est tacita alia expressa. Expressa fit verbis, signis, aut scripturâ voluntatem declarantibus: tacita ex certo facto elicitur, vel à lege intervenisse fingitur. 4^{id}. Rursus alia judicialis, alia extrajudicialis. Judicialis est manifestatio proprii actûs coram competente Judice facta: extrajudicialis est proprii actûs extra iudicium præsentem alio manifestatio.

Quæres *secundò*. Quæ persona judicialiter confiteri potest?

R. Ad confessionem judicialem requiritur, ut ab homine sanæ mentis & majorenni facta sit; si enim minorennis contra seipsum confessus fuerit, non sibi præjudicat. *L. certum. 6. §. in pupillo. ff. de Confess.* Et quidem si infans etiam accedente tutoris autoritate confessio est nulla: quia negotium, de quo interrogatur, intelligere non censetur. Si major infante, non valet absque autoritate tutoris facta confessio: quia sine hac pupillus se se obligare nequit; cum autoritate tutoris facta valet quidem confessio, sed læso datur beneficium restitutionis in integrum.

Quæres *tertiò*. De quo facto confessio judicialis esse debet?

R. Debet esse *verdum*. De facto secundum naturam possibili; quare nulla est

confessio, si ætate Senior se Filium fateatur esse natuminoris, si impubes adulterium confiteatur. *Arg. cap. quod sedem. 2. de frigid. & malef. Gloss. in cap. fin. de Confess. v. confessus.* Inde est, quod in criminalibus, ubi crimen relinquit vestigium, nunquam ad executionem procedatur, quantumcunque reus sit confessus vel convictus, nisi prius de corpore delicti constet. Ut Petrus se hominem occidisse fateretur, prius de cadavere inquiritur. Titius furtum à se in tali loco factum confiteretur, prius inquirendum, an reverâ tale furtum in tali loco, sicut asseritur, fuerit commissum.

2^{id}. Debet esse de facto, quod non sit contra jus. Hinc confessio non nocet, si quis juramentum de re intrinsicè mala fateatur. *Cap. quantò. 18. de jurjurand.* Si Christianus se cum Judæa, vel consanguineus cum consanguinea matrimonium contraxisse fateatur. *Can. cave Christiane. 15. caus. 28. q. 1. cap. 1. de Consanguinit.* 3^{id}. Debet esse de facto, quod in quæstionem venit: ideòque si Actor positiones impertinentes ponat, reus ad illa respondere non tenetur, sed à Judice tanquam irrelevantes ex officio sunt rejiciendæ. In dubio, an positio ad rem faciat, an non, admittenda est cum clausula: *Salvo jure impertinentium.* Cujus clausulæ hic effectus, quod si ex post appareat positionem impertinentem, eo ipso pro rejecta habeatur, & confessio non præjudicat.

Quæres *quartò*. Quâ forma debet fieri judicialis confessio?

R. De-

1°. Debet esse 1°. Spontanea & libera, non vi, metu, vel fraude extorta : *Can. si quandoque. 1. caus. 15. q. 6.* Unde ex propria confessione in tortura facta nemo condemnatur ; sed si reus in tortura crimen confessus, altero die extra tormentorum conspectum de crimine interrogatur, & tunc in confessione perseveret, pro confesso habetur. 2do. Coram Judice competente fieri debet ; facta siquidem coram Judice incompetente habetur pro extrajudiciali, quæ plenè non probat. *Cap. etsi Clerici. 4. de judic.* Ideoque Clericus coram Judice sæculari crimen confessus nequidem à proprio Judice velut confessus judicari potest. Confessio coram Arbitro facta, si is secundum ordinem juris procedat, pro judiciali habenda est. 3to. Præsente adversario vel ejus Procuratore, saltem de Jure Civili facienda est.

Quæres quintò. An confessio judicialis revocari possit ?

1°. Vel est facta per ipsam partem, vel per ejus Procuratorem : si facta per ipsam partem, in continenti revocari potest : non enim pro confesso est habendum, quod, qui dixit, statim revocat. Ex intervallo quoque revocari valet, si probetur, quod ex errore facta fuerit ; non enim faterur, qui errat, nisi jus ignoraverit. *L. 2. ff. de Confess.* Si facta sit per Procuratorem, antequam conclusum in causa, confessio per Principalem revocari potest. Est exemplum in *cap. fin. h. t.*

Quæres sextò. Quid si incidenter reus confiteatur ?

1°. Vel illud, quod confitetur, ad causam facit principalem : ut testis confitetur crimen ipsi objectum, ut à testimonio repellatur : & tunc Judex instituto novo processu in criminofum inquirere debet, confessionem ejus de crimine commisso incidenter factam producendo, ut eam denuò confirmet. *Calus est in cap. cum super. 2. h. t.*

Quæres septimò. Qualiter in judicio confessio rei elicienda ?

1°. Modus judicialem confessionem à reo eliciendi est hic : Actor factum ex, quo jus suum oritur, Judici per particulares propositiones proponit : ut in exemplo : Actor conveniens reum actione ex mutuo ponit : Verum est 1°, quod reus ad me venerit, & mutuum petierit. Verum est 2°, quod consuetam pensionem solvere sit stipulatus. Verum est 3°, quod illa die mutuum à me acceperit. Verum est 4°, quod intra biennium nihil solverit. Propositiones illæ vocantur articuli positionales, & libellus, in quo continentur, dicitur articulatus. Hos articulos Actor offert Judici petens admitti ad juramentum dandorum, simulque rogans, ut reo juramentum imponatur, quod desuper interrogatus veritatem dicere velit ; quod appellatur juramentum respondendorum. Præstito hoc juramento reus super articulis exhibitis examinatur, ejusque responsio ad singulos articulos Prothocollo inferitur & Actori communicatur : qui ad articulos proprium factum continentés affirmativè vel negativè respondere debet. Si factum alienum contineant, cujus probabilis

bilis potest esse ignorantia, sufficit, si reus dicat: *Credo*. Si reus respondere recuset, omnes articuli pro confessis habentur, id est: perinde censetur, ac si reus illos affirmasset, *Cap. si post prestitum. 2. h. t. in 6.*

Quæres octavo. An positio super facto negativo, quæ non nisi per rei confessionem probari potest, à Judice admittenda, & reus, ut respondeat, obligandus sit?

R. Actor ex suo libello reo quasdam proponit positiones, ad quas mediante juramento affirmando vel negando, ut plurimum per verbum, credit, aut non credit, respondere tenetur. *Clement. 2. de V. S. junct. cap. dudum. 54. de Elect. Inter has positiones etiam negativas ponere potest juxta cap. 1. de h. t. in 6. v. g. reus beneficiatus super pluralitate beneficiorum convenitur: Actor has ponit positiones: 1mo. Verum est, quod reus habeat duo beneficia personalem residentiam exigentia. 2do. Quod super incompatibilitate horum beneficiorum Apostolicam non obtineat dispensationem. Ad hanc positionem negativam reus respondere obligatus, & si respondeat affirmativè Actor illam probare non tenebitur: Si negativè, Judex reum compellere potest, ut probet, quod negavit.*

Quæres nono. Quis confessionis judicialis effectus?

R. 1mo. Si confessio judicialis contra confitentem non sit, nihil probat. Si enim quis aliquid pro se asserat, non creditur, nisi probet. *Can. nullus. 2. caus. 4. q. 4.* Imò si contra confitentem in præjudicium sit Reipubl. plenam fiden-

R. D. Schnorrenberg Instit. J. Can.

non facit. Ut: Judex in furtum inquiret, & Dominus rei ablata in gratiam furis se non fuisse invitum confiteatur; tali confessioni non creditur, nisi alia concurrant indicia. Sicut enim inter privatos unius confessio alteri non præjudicat, ita nec Reipublicæ, cujus interest, delicta non manere impunita.

2do. Si reus per verbum: *Credo*, confiteatur contra se, Actor ab onere probandi relevatur, & articulum talem tanquam verum supponit: Quia quando agitur de præjudicio confitentis, æquè præjudicat confessio de credulitate, quàm de veritate.

3to. Confessio judicialis de veritate vim probationis habet, ita quidem ut omnes probationes superet, soli autem confitenti noceat. *Cap. 1. de Confess. cap. veniens. 10. cap. personas. 20. de testib.*

4to. Confessio judicialis facit notorium juris. *Cap. Vestra. 7. de cobabit. Cleric. & mul.* Ideoque appellationem excludit. *Cap. pervenit. 13. cap. consuluit. 14. de Appell.* Imò in causis civilibus confessus pro judicato habetur; & quamvis post conclusionem in causa nullæ admittantur probationes: attamen hæc probatio per partis confessionem admittitur, & ex illa sententiæ definitiva formari potest, non obstante quod aliàs forte ob non servatum juris ordinem invalidus fuerit processus.

Quæres decimo. Quis confessionis extrajudicialis effectus?

R. Si confessio extrajudicialis parte adversâ præsentè facta, & per duos integræ fidei testes probata cum speciali causæ expressione: ut: Confiteor quod

X x x tibi

tibi 100. ex mutuo debeam ; plenam contra confitentem facit probationem : parte verò absente , aut absque speciali causâ expressione facta vel nihil , vel solum semiplenè probat. Colligitur ex *cap. si cautio. 14. de fide instrumentor.* Deinde in causis criminalibus confessio extrajudicialis est sufficiens ad torturam indicium. Sumitur ex *cap. olim. 25. de Rescript.* Regulariter tamen non sufficit ad tertii complicitis torturam.

Quæres *undecimò.* Qualiter probat confessio extrajudicialis facta in testamento ?

re. Confessio à testatore in gravi morbo facta plenè probat, sive ad obligandum , sive ad liberandum tendat , in quantum nempe in confitentis est præjudicium, dummodo ante mortem non fuerit revocata. Ut : si testator se Titio debere centum , aut centum imperiales sibi debitos à Cajo esse solutos fateatur. Quilibet enim in mortis articulo existens nihil temerè asserere in sui præjudicium, aut salutis aternæ immemorem esse præsumitur. Si tamen talis confessio in favorem confitentis esset , plenam probationem non faceret.

Quæres *duodecimò.* Quid operatur Complicitis sociique in crimine confessio ?

re. 1mò. Si Socii sint occulti, contra quos nulla infamia vel indicia præcesserunt , iudex reum judicialiter confessum generaliter de complicitibus interrogare non potest. *Can. fin. caus. 15. q. 3. & cap. 1. h. r.* Et confessus crimen eo ipso est infamis & dubiæ fidei , qui à testimonio repellitur. *Cap. testimonium. 54. de testib.*

Excipe : Nisi sit confessus *1mò.* Crimen exceptum , ut Læsæ Majestatis , hæresis &c. 2. Quod est difficilis probationis, de quo non nisi per Socios constare potest : 3. Quod sine Sociis fieri non potest , de quo , quod plures concurrerint , ex actis vel informatione constat : demum quod non merè præteritum , ita , ut subsit periculum de futuro cum Reipubl. & innocentum detrimento.

2dò. Si reus ad interrogationem Judicis absque præcedenti infamia vel indicis factam complices in crimine non excepto confessus fuerit , ex hac confessione Judex specialem in detectos complices inquisitionem facere non potest ; quia sicut interrogatio fuit illegalis , ita etiam responsio. Attamen si reus complices spontè denuntiet, talis denuntiatio ad specialem sufficit inquisitionem, modò taliter fiat, ut confessio aliquod patrati criminis probare valeat indicium.

3tidò. Si reus criminis excepti Socios confiteatur , & Sociorum detectio aliis verisimilibus sit adminiculata indicis , Judex ulterius in detectos inquirere, sive alias probationes super crimine detecto assumere potest. Si verò nihil aliud, quàm nuda rei de se crimen facti habeatur confessio, ad inquisitionem specialem procedi nequit : quia jus naturale & gentium dicat , nullam fidem accusatori ulli in alterius præjudicium adhibendam, nisi verisimile criminis aut præsumptionis adferat indicium ; ne cuilibet, maximè tam vilibus & criminosis personis, calumniandi passim detur occasio.

TITU-

TITULUS XXI.

DE

TESTIBUS & ATTESTATIONIBUS
Secunda Probationum Specie.

Inter probationum species præcipua est testium attestatio. Testes sunt, qui de facto aliquo legitimo vocale dicunt testimonium. Testium depositiones vocantur attestations. Licet autem alii sint testes judiciales, alii instrumentarii, alii testamentarii: hic tamen potissimum de judicialibus agemus. De quibus

Quæres *primò*. Qui simpliciter à jure in judicio testes esse prohibentur?

1°. Imò. Ob defectum judicii furiosi, mente capti, infantes, impuberes. Excipitur crimen Læsæ Majestatis, in quo impuberes ad testificandum admittuntur: Imò juxta hodiernam praxin impuberes, non tam ut probent, quam ut ad indagandam profint veritatem, in criminalibus regulariter adhibentur: sæpius enim homicidia & similia delicta per pueros deteguntur.

2do. Ob defectum corporis surdi simul & muti, imò etiam surdus aut cæcus tantum de rebus, quæ auditu vel viso percipiuntur, nisi tali sensu ante contractam surditatem vel cæcitatem sint perceptæ, à testimonio dicendo repelluntur, *Can. testes. 15. caus. 3. q. 9.*

3to. Ob defectum statûs, si aliæ probationes suppetant, testari non possunt servi, *Cap. forus. 10. de V. S.* Religiosi, qui aliàs servis comparantur, testes esse possunt: *Cap. Veritatis. 8. de dolo & contum. cap. nuper. 5. de testib. cap. etsi Christus. 26. de jurejur.* At nonnisi de consensu Superiorum suorum.

4to. Ob fidem suspectam testari non possunt pauperes & valde viles personæ: *Can. imprimis. 7. caus. 2. q. 1.* Pecuniâ ad dicendum testimonium conducti, *Cap. 1. de testib.*

5to. Ob infamiam & turpitudinem vitæ in testes non admittuntur hæretici, usurarii, perjuri, &c. ob calumniam, adulterium, vel blasphemiam condemnati, proscripti, banditi, ac hujusmodi infames & criminosi, *Can. testes. 39. caus. 2. q. 7. Can. constituimus. 9. caus. 3. q. 5. Can. infames. 17. caus. 6. q. 1. cap. sicut vobis. 9. cap. super eo. 13. cap. testimonium 54. h. 1.* De crimine emendatus à testimonio ob crimen præteritum non repellitur: nisi ex crimine per Judicis sententiam vel facti evidentiam factus sit infamis. Qui semel perjurus, in causa criminali nunquam testis esse potest.

X x x 2

6to.

6to. Ob Censuram excommunicati rejicitur testimonium. *Arg. cap. veniens. 38. de testib. cap. discernimus. 8. de Sentent. excom. in 6.*

Quæres *secundò*. Qui pro certis personis testes esse prohibentur?

R. 1mo. Parentes pro liberis & e contra *Can. si testes. 3. caus. 4. q. 2.* quia reciprocus amor suspectos reddit. *Excipitur*: Pater pro uno Filio contra alium testari potest; item si agatur de aetate liberorum, aut de gradu consanguinitatis in causa matrimoniali. *Cap. super eo. 22. h. 1.* Vel in causa professionis Filii, si quo animo Monasterium sit ingressus, dubitetur. *Can. presens. 4. caus. 20. q. 3.* 3to. Consanguinei, affines, Patronus, & libertus, Socii criminis vel contractus, Domestici, & universim omnes, quibus testes producens ratione Patriæ, Dominicæ, & gubernativæ potestatis imperare potest, ab attestando repelluntur. *Can. consanguinei. 1. caus. 3. q. 5. cap. Veniens. 10. cap. Personas. 20. de testib.*

Quæres *tertiò*. Qui contra certas personas in testes non admittuntur?

R. 1mo. Parentes contra liberos & e contra. 2do. Libertus contra Patronum, & Vasallus contra Dominum. 3to. Conjux adversus conjugem. 4to. Advocatus contra suum clientem, in causa in qua Patronus fuit. *Cir. Can. si testes. cap. insuper. 6. h. 1.* 5to. Inimicus contra inimicum; est autem inimicus capitalis, qui alteri mortem minatur, aut alium accusat, aut contra eum in causa criminali testis fuit: *Gloss. in cap. meminimus. 13. de accusat. V. inimicus.* Aut

quæstionem movit de universis bonis, vel maxima bonorum parte. 6to. Laicus contra Clericum in causa criminali testis esse nequit. *Cap. de catero. 14. h. 1.* Nisi sint crimina excepta, aut delicta scandalosa & notoria. *Cap. cum dilectis. 15. de purgat. Canon. 7^{imo}.* Judæi, pagani, hæretici contra Catholicos testes esse non possunt. *Can. non potest. 24. & Can. Pagani. 25. caus. 2. q. 7.* 8vo. Socius criminis contra Socium testificari non potest. *Cap. veniens. 10. h. 1.*

Quæres *quartò*. Qui in certis causis testes esse non possunt?

R. 1mo. In causa criminali minor 20. Annis, præterquam in criminibus exceptis, & in aliorum defectum testis esse non potest, 2do. Clerici in causa sanguinis, ne irregularitatem incurrant, testari nequeunt. *Can. testimonium. 9. caus. 11. q. 1.* 3to. Mulier in causa criminali inter testes computari non potest. *Can. mulierem. 17. caus. 33. q. 5. cap. forus. 10. de V. S.* Nam varium & mutabile testimonium semper fœmina producit; quod ibidem *Gloss. V. varium.* expressit his Versibus:

*Quid levius fumo? flamen, quid flamine?
mine? ventus,*

*Quid vento? mulier, quid muliere?
nihil.*

Attamen de Jure Canonico in certis causis mulierem testificari posse in criminalibus causis probatur ex *Can. ex eo. 2. caus. 15. q. 3. junct. Gloss. V. colligitur. & cap. tanta. 7. de Simon. 4to.* Nemo in causa propria testis esse potest, sive in causa, in qua directè vel indirectè de proprio agitur interesse, sive sit interesse pecu-

pecuniarium, sive honoris, sive affecti-
onis. *Cap. fin. h. t. in 6.* Clerici & Reli-
giosi in causa suae Ecclesiae testificari non
prohibentur, probatur ex *cap. insuper. 6.*
cap. nuntius. 12. h. t. cap. etsi Christus. 26.
de iurejur.

Quæres quintò. Quot testes ad pro-
bationem requiruntur?

ꝛ. Ordinariè duo contestes idonei
in omni causa tam criminali quàm civi-
li plenam faciunt fidem. *Cap. in omni. 4.*
cap. licet universis. 23. h. t. Ratio est: quia
duo testes difficulter ita corrumpi pos-
sunt, ut non ex aliquo signo fallitas ap-
pareat. Unus testis, cujuscunque digni-
tatis existat, regulariter plenam fidem
non facit est expressum in *cit. cap. licet*
universis. Faciendæ autem sunt excep-
tiones sequentes:

1mo. Dantur casus, in quibus major
quàm duorum testium numerus est ne-
cessarius; ita Jus Civile ad testamen-
tum septem, ad codicillum, vel aliam
ultimam voluntatem quinque testes re-
quirit: Jus Canonicum præter duos
testes ad matrimonii valorem exigit præ-
sentiam Parochi: de jure veteri contra
Cardinalem Episcopum 72. contra Car-
dinalem Presbyterum 44. contra Car-
dinalem Diaconum 27. contra Cardina-
lem Subdiaconum 7. testes require-
bantur.

2do. Quamvis ad causam decidendam
unus testis plenam fidem non faciat: Si
tamen sit omni exceptione major, se-
miplenè probat, & indicium sufficiens
ad inquirendum, citandum, imò & tor-
quendum reum facit.

3^{io}. In causis nemini præjudicanti-

bus, ut dum quæritur, an Ecclesia con-
secrata: an Titius Baptizatus: an quis
in articulo mortis Confessarium petie-
rit, unico testi creditur. *Can. cum itaque*
112. de consecr. dist. 4. 4to. Quando de
vitando agitur peccato, uni creditur
testi. Sic ad impediendum matrimoni-
um unus testis de consanguinitatis im-
pedimento sufficit. *Cap. super eo. 22. de*
testib. cap. super eo. 2. de consang. & affin.
5to. Qui publico fungitur officio, illi
fides habetur, si de proprio facto te-
stetur, ut Notario, quod instrumen-
tum confecerit, Præconi, quod reum
citaverit. *6to.* Unico teste rei proba-
tur innocentia: ut: si confessus homi-
cidium per unum testem occisionem de-
fensionis gratiâ prober, dummodo in
oppositum alii testes non existant.

Quæres sextò. Qualiter testes produ-
cendi?

ꝛ. 1mo. Post litem contestatam te-
stes sumptibus producentis communiter
producentur. Regulariter enim sump-
tus ille præstare debet, in cujus grati-
am actus celebratur; quos tamen vi-
ctus victori refundere cogitur: nisi pro-
pter justam litigandi causam à judice fi-
at expensarum compensatio. *cap. finem*
libris. 5. de dolo & contum.

2do. Tres tantum testium admittun-
tur productiones. *Cap. in causis. 15. cap.*
significaverunt. 36. cap. ultra. 55. de testib.
Ita quidem ut iidem testes, si nondum
facta depositorum promulgatio, tum
super novis, tum super antiquis articu-
lis produci valeant. *Cap. constitutis. 46.*
h. t. Quarta testium productio non ali-
ter quàm cum hac conceditur solemn-
tate:

X x x 3

tate:

tate: ut petens juret, quod attestatio-
nes testium nec suæ nec adversæ partis,
nec per se nec per alios suppresserit vel
occultaverit; deinde quod depositiones
testium non exploraverit: item quod
hanc quartam testium productionem
malitiosè non petat. *cit. cap. in causis, cap.
significaverunt. cap. ultra.*

Tertio. Factâ testium productione pars
adversa, ut testes recipi & jurare videat,
citari debet. *cap. in nomine, 2. h. t.* Hac
citatione omisâ attestations nullæ sunt:
nisi Judex ex officio per generalem in-
quisitionem procedat, aut sit periculum
in mora, Qui impediunt, ne testes pro-
ducantur aut recipiantur, sunt excom-
municandi. *cap. constitutus, 45. h. t.* Qui
se testimonium non daturum juravit, ju-
ramento non obstante ad testificandum
compelli potest. *cap. intimavit, 18. h. t.*

Quæres septimò. Qualiter testes pro-
ducti sunt examinandi?

Re. primò. Vel à Judice, vel ab illo,
cui Judex examen commisit, sunt exa-
minandi. *cap. constitutus, 3. de fidejussor.
cap. mulieres, 2. de judic. in 6.* Excipiun-
tur causæ criminales & valde arduæ, in
quibus ipsemet Judex testes examinare
debet.

Secundò. Non plures simul, sed singuli
sigillatim & secretò examinandi sunt.
cap. venerabili, 52. h. t.

Tertio. Si testes rogati vel vocati te-
stimonium sine rationabili causa ferre
nolint, in causa civili ad testificandum
compelli possunt. *cap. 1. cap. cum super:
2. cap. ceterum, 6. de testib. cogend.* In
causa criminali spectato jure canonico
ad testandum compelli nequeunt. *cap.*

*dilectorum, 10. de testib. cogend. junct. gloss.
V. super criminibus.* nisi veritas aliter ha-
beri non posset. *cap. pervenit, 5. tit. cit.*
vel testes malitiosè subtraherentur. *cap.
super eo, 3. cap. cum contra, 9. de testib. co-
gend.* vel per modum inquisitionis age-
retur. *cap. super his, 8. eod. tit.*

Quartò. Testes jurati vivâ voce ad in-
terrogationes respondere debent. *can.
relatum, 3. caus. 5. q. 2. cap. quoties, 5. de
testib.* Ratio est; quia ex voce, modo, &
gestibus deponentis veritas magis depre-
hendî potest.

Quintò. De sua & non de aliena sci-
entia deponere debent, de illis scilicet,
quæ ipsi viderunt, vel audiverunt, non de
illis, quæ ex aliorum relatione didice-
runt. *cap. tam titeris, 33. h. t.* Testes ta-
men de credulitate ad aliquam fidem
faciendam in calu necessitatis admit-
tuntur, si rationem reddant suæ cre-
dulitatis: item in causis, quæ directè
probari nequeunt; vel si de factis an-
tiquis ætatem hominum excedentibus
fiat depositio.

Sextò. Testes conformiter articulis
propositis deponere, nec plus quàm in-
terrogentur, dicere debent: quia cum
testis de veritate super articulis & in-
terrogationibus dicenda jurare debeat,
de reliquo tanquam non juratus fidem
non meretur. *arg. cap. de testib. 29. h. t.*

Quæres octavò. Qualiter probant te-
stes singulares?

Re. Testes singulares appellantur, qui
de diversis factis attestantur. Hæc au-
tem testium singularitas alia est adversa-
tiva, quando testimonia & depositio-
nes testium inter se pugnant; alia di-
ver-

verificativa, si testes de factis non quidem contrariis, sed diversis & nihil se mutuo adjuvantibus deponunt. Est casus in *cap. cum tu* 16 *h. t.* Alia demum est singularitas cumulativa, sive adimulativa, si testes de actibus quidem diversis, sed se mutuo adjuvantibus deponant: ut dum est quaestio de possessione agri, & unus testis deponit, quod Titium in agro isto seminantem, & alter, quod in eodem metentem viderit. Itaque *primò*. Ut testes fidem faciant, contraria vel omnino disparata testificari non debent, sed eos contestes, de uno eodemque delicto in specie testificantes esse oportet *cap. bona memoria*, 23. *cap. cum directus* 32. *de elect.*

Secundò. In causa criminali, ut ad reum condemnandum plenam fidem faciant, non tantum in substantia delicti, sed etiam in tempore & loco convenire debent; quamvis magnam contra reum causent praesumptionem, si de diversis actibus diverso tempore factis sese mutuo adjuvantibus testentur.

Tertiò. Si testes sint singulares adversativè contraria de eodem facto testificantes, Judex eorum depositiones interpretari debet, ut ad vitandum perjurium de diversis actibus testimonium tullisse videantur. Colligitur ex *cit. cap. cum tu*. & docet *Gloss. in cap. in nostra* 32 *v. sed adversa*.

Quartò. Si testes pro una parte producti testibus alterius partis contrarian- tur, plus credendum est illis, qui melius informati: qui in specie deponunt, dum alii tantum deponunt in genere: qui dicti sui rationem reddunt, qui ab

honestiore & digniore persona produ- cuntur: qui testantur affirmativè &c.

Quintò. Si testes utrimque producti sibi contrarii ejusdem sint honestatis & existimationis, plurimum praevalere debet testimonium. Si verò omnia sint paria, pro reo fertur sententia. *cap. inter dilectos*, 6. *de fide instrument.* nisi in quatuor casibus: in causa nempe matrimoniali, causa liberali, causa dotis, causa testamenti.

Quæres nonò. Qualiter probat testis in suis depositionibus varians & vacillans?

1. Si unus idemque testis contraria dicat, idque faciat *primò* in continenti animo revocandi priora dicta probatâ causâ erroris probabilis creditur posteriori testis dicto. *cap. praterè*, 7. *de testib. cogend.* *Secundò*. Si verò in eodem contextu absque animo corrigendi repugnantia proferat: ut si prius se vidisse, & postea tantum audivisse dicat, tunc velut vacillans repellitur. *Tertiò*. Si testis in iudicio ordinario deponit, contrarium illi, quod antea in iudicio Summario, aut in inquisitione coram Iudice deposuerat, non valet testimonium. *arg. cap. per tuas*, 10. *de probat.*

Quartò. Si in ejusdem iudicii instantia, & inter easdem personas testis examinatus dicat contrarium illi, quod in alio examine edixerat, dicto priori statur, si utrumque juramento sit depositum. Colligitur ex *cap. sicut*, 9. *h. t.* Non enim est in potestate testis parti, pro qua prius deposuit, praedjudicare per negationem illius, quod prius affirmaverat; nisi prior depositio extra torturam, & poste-

rior

rior in tortura facta fuisset, vel postea dictum variis præsumptionibus & conjecturis adminicularetur. *Quintò*. Si testis id, quod in Judicio juratus deposuit, extrajudicialiter neget, nihilominus statur primæ judiciali depositioni: quia judicialis depositio firmior est, & per illam parti, pro qua depositum est jus acquisitum; imò si in Judicio testis juratus deponat contrarium illi, quod antea extrajudicialiter dixerat, judiciali statur depositioni, quamvis illius fides per ante datum contrarium extrajudiciale dictum non parum debilitetur.

Quæres decimò. Qualiter publicanda sint dicta testium?

R. Peracto testium examine, postquam ulteriori testium productioni renuntiatum est, eorum publicantur depositiones: cujus publicationis tres sunt effectus. *Primò*. Testimonia in una causa & coram uno Judice publicata semper & ubique inter easdem personas plenam fidem faciunt. *Secundò*. Facta publicatione pars, contra quam testificatum est, contra personam testis amplius excipere nequit. *cap. presentium. 31. h. t.* quia timetur, ne adverso sibi testimonio irritatus causam fingat suspicionis. Hic tres excipiuntur casus: 1. Si reo post publicationem causa suspicionis primùm innotescat. 2. Si juramentum præster, quod testem malitiosè non reprobet. 3. Si ante examen vel publicationem contra testem exceptionem sibi reservavit. *Tertius effectus*. Post attestationum publicationem alios vel eosdem testes super iisdem vel contrariis articulis producere non licet, ob renuntiatio-

nem & subornationis periculum. *cap. fraternitatis 17. cap. cum venisset. 25. h. t.*

Quæres undecimò. Qualiter exceptio contra testes opponi potest?

R. Tripliciter contra testes fit exceptio: *primò* contra personas testium, quod vel omnino, vel in hac causa testimonium ferre nequeant: & quidem si notorius objiciatur defectus, vel tale quid, quod in continenti probati possit, testium receptio impeditur. *cap. ex parte. 7. h. t.* Aliàs in Judicis plerumque arbitrio est, an exceptiones contra personas testium oppositas in finem litis reservare velit. Defectus autem, qui testibus objiciuntur, specificè exprimi, probari, ac juramentum malitiæ præstari debet. *cap. presentium. 2. h. t. in 6. 2da.* Contra examen testium excipi potest, quod ob defectum jurisdictionis non sit legitime factum: quod testes recepti ante litis contestationem: parte adversâ non citatâ: post ulterioris productionis renuntiationem &c. *31a.* Valet exceptio contra dicta & depositiones testium, ut quod sint singulares, variantes etc.

Quæres duodecimò. Qui vocantur testes Synodales?

R. Juxta *can. Episcopus 7. caus. 35. q. 6.* In Synodo septem ex plebe, vel eò amplius, prout viderit expedire, maturiores, honestiores, atque veraciores viros constituere debet, qui juramento sese adstringant, quod quacunque in Diocesi contri DEI voluntatem & rectam Christianitatem fieri intellexerint, nec propter amorem, nec propter timorem, nec propter pretium, nec propter parentelam celare, sed Episcopo fide-

liter

liter denuntiare velint : & sunt potius publici denuntiatores , seu ex publico officio denuntiare obligati, quam testes, ac hodie Scabini Synodales appellantur. Hi testes synodales, si in aliqua causa coram Ordinario testimonium ferant, super eadem causa in iudicio jurati testari non tenentur. *cap. praeterea. 7. de testib. cogend.* nisi fortè articulus novæ quæstionis emergat, aut veritas aliter haberi non possit: quia officium aliquod jurans exercere, ejus juramentum ad totum tempus, quo durat officium, sese extendit.

Quæres *ultimò.* Quis modus in praxi probandi per testes ?

R. Hæc praxis consistit in sequentibus : *Primò.* Postquam reus ad petitionem actoris negativè respondit , aut e contra actor exceptionem rei negavit , & dilatio probatoria à Judice data , ante omnia actor articulos formare debet , quos per testes se probare confidit : & quidem ipsæ positiones ab Adversario pro articulis assumuntur : ideòque articuli positionales appellantur , quibus si alios addere placet, additionales dicuntur. His articulis in ordinem redactis certi præfiguntur numeri, & personæ denominantur testium ; per quos horum articulorum probationem facere intendit , & quia ordinariè non omnes & singuli testes super omnibus articulis respondere possunt , hinc articuli specificantur, super quibus unumquemque testem audiri cupit, quæ specificatio, denominatio testium cum directorio nuncupatur, eò quod Judicem in instituyendo testium examine dirigat.

Secundò. Articulos, nomina testium, R. D. Schmorrenberg *Instit.* J. Can.

& directorium Judex eum in finem reo communicat, ut si aliquas exceptiones, sive contra articulos tanquam irrelevantes, sive contra testium personas habeat, easdem opponere possit.

Tertiò. Si reus, sive is, contra quem testes producuntur, nullam habeat exceptionem, circa articulos ab Actore propositos interrogatoria formantur, ut : Unde testis sciat articulum ? quo loco & tempore sit factum, quod in articulo proponitur &c. super quibus interrogatoriis non minùs, quam super articulis testis est diligenter examinandus. *cap. praesentium. 2. h. t. in 6.*

Quartò. Interrogatoria rei actori non communicantur, ne testes subornare, & circa responsiones instruere valeat. cum interrogatoria ponantur, ut fraus & falsitas detegatur, si testes discrepent in temporis, loci &c. circumstantiis.

Quintò. Judex receptis cum directorio & interrogatoriis articulis testes ab actore nominatos citat, & si venire renuant, coram se certo die, si jurisdictionem in illos habeat, comparere compelliq; aliàs si testes alterius sint jurisdictionis, Judex causæ proprium eorum Judicem per literas, quas mutui consensùs appellant, requirit, quatenus vel testes ad locum motæ litis, si causa criminalis, venire cogat, vel ipse eos super articulis & interrogatoriis examiner, & depositiones eorum clausas ac sigillo suo munitas ad se remittat.

Sextò. Deinde utraque pars litigans eum in finem citatur, ut testes jurare videant ; priusquam autem jurent, prius avisari seu de perjurio moneri debent,

Y y

hoc

hoc est : demonstranda est illis obligatio veritatem, remotis omnibus affectibus, edicendi, gravitas juramenti, & pœna perjurii explicanda. Quo facto testes in præsentia partium jurant, quod ad interrogata dicere velint veritatem.

Septimò. Præstito juramento partes removentur, & singuli testes super articulis & interrogatoriis seorsim examinantur: eorum dicta & depositiones prothocollo inferuntur, & prælecto in fine examinis prothocollo silentium imponitur, sive monentur, ne quid de iis, de quibus sunt examinati, & quæ responderunt, antestium publicationem edicere præsumant.

Octavò. Examine absoluto ejus prothocollum, quod rotulus testium appellatur, sigillis Commissariorum, si examen per delegatos factum, clauditur, & Judici deleganti mittitur, qui partes citat, ut videant testimonia publicari.

Nondò. Denique antequam dicta testium publicentur, Judex partes interrogat, an in publicationem consentire velint? Si contentiant, rotulus examinis ipsis prælegitur, & utrique parti petenti copia conceditur: ut quod pro & contra se à testibus sit depositum, dignoscere possit.

T I T U L U S XXII.

D E

FIDE INSTRUMENTORUM, *tertia Probationum Specie.*

Quæres *primò.* Quid est Instrumentum?

R. Instrumentum generaliter sumptum est omne illud, quod causam instruit, sive quo Judici fit fides: & hoc modo propria confessio & testium testimonia probationis instrumenta dici possunt. Instrumentum strictius sumptum significat tertiam probationis speciem, videlicet, quamlibet scripturam, quæ fidem rei gestæ, quam continet, Judici facit, & causam instruit.

Quæres secundò. Quotuplex Instrumentum?

R. Publicum & privatum. Publicum est scriptura à persona publica facta & formata, de quo in *cap. scripta. 2.* & *cap. inter dilectos. 6. h. r.* Instrumentum privatum est scriptura ab homine privato nullâ autoritate publicâ pollente confecta. Privatum aliud est authenticum, quod testium subscriptione & sigillo, eoque recognito & approbato, vel alio legitimo modo est munitum: non authenticum est, quod his caret admiuiculis: ut sunt rationes privatæ, libri mercatorum, in quibus data & accepta, con-

ven-

ventiones & solutiones annotantur, qui in pluribus locis, si sint jurati, authentici instrumenti vim obtinent.

Quæres tertio. Quæ sunt species Instrumenti publici?

R. Instrumenta publica sunt primo. Scriptura, quæ à Notario publico solemniter & debita forma est confecta. *cap. scripta. cit. 2do.* Scriptura publico & authentico sigillo Principis, Episcopi, Civitatis, Capituli, Universitatis munita. *3to.* Acta judicialia per Notarium prothocollata. *4to.* Omnes scripturæ, quarum publicatio interveniente autoritate Magistratus facta: ut dum Testamenta, Codicilli, aut aliæ Tabulæ auctore Judice aperiuntur. *5to.* Scripturæ ex publico archivio seu Cancellaria depromptæ. *can. 1. caus. 30. q. 1.* Nomine publici archivii intelligitur locus auctoritate publicâ illius, qui eam habet potestatem, erectus ad hunc finem, ut ibidem scripturæ, acta, & monumenta rerum gestarum sub fida Archivistæ custodia asserventur. De quo in *L. fin. ff. de munerib. & honorib. 6to.* Libri censuales & Matriculæ, in quibus descripta æstimatio bonorum cujusvis subditi eo fine, ut à Superiore cum debita proportionem collectentur. *7to.* demum Libri Officialium publicorum illa continentem, quæ ad eorum pertinent officium: quo Libri Collegiorum, Tribuum, Parochiales &c. reducuntur.

Quæres quarto. Quæ ad formam Instrumenti publici per Notarium confecti requiruntur?

R. Sequentes requiruntur solemnitates; primo in principio Instrumenti

nomen Domini invocari debet. *2do* annus à nato vel incarnato Christo exprimendus. *3to* indictio inferenda. *can. in nomine Domini. 1. dist. 23. cap. interdilectos. 6. & sed contra. h. r.* ubi *Gloss. verb. indictmentis.* explicat, quid sit indictio: videlicet, est revolutio 15. annorum. Ortum habet ab indictione tributorum, quam faciebant Romani, dum rerum potitentur. In quolibet lustro seu quinque annis Romanis pendebatur tributum: in primo pro armis fabricandis in ferro: in secundo pro stipendiis militum in argento: in tertio pro defensione Reipublicæ in auro. Tria lustra faciunt 15. annos, quibus evolutis iterum à primo incipitur. Si igitur indictionem habere velis, annum Domini per 15. dividere debes, & illud, quod ex divisione superest, addito numero ternario, est præsens indictio. Ternarius numerus additur, quia Christus natus est indictione tertiâ. Pro memoria servantur sequentes versus:

Si per quindenos Christi divideris annos,

His tribus adjunctis indictio certa notatur.

4to addi potest nomen & annus Pontificis, Imperatoris, Regis, aut Principis regnantis, in cujus territorio instrumentum conficitur. *5to* mensis, dies, aut etiam hora confecti negotii exprimitur. *6to* locus tam generalis quàm specialis designatur, nempe in qua Civitate, pago, platea, domo, vel conclavi instrumentum sit erectum. *7to* enarratur rei series: videlicet, quis debeat, cui debeat, quid debeat, ex qua causa debeat. *8to* ponuntur nomina testium rogatorum & adhibitorum. *9to* demum in fine Notarius instrumentum

Y y 2

sub-

subscribit, addendo, cujus, an Pontificiâ an Cæsareâ autoritate sit Notarius.

Quæres quintò. Quid in Notario, ut instrumentum conficere valeat, requiritur?

R. Debet esse *1mò*. Legitimè creatus vel ab aliquo Supremo Principe, qui in temporalibus superiorem non agnoscit, vel ab alio speciale Notarios creandi privilegium habente. Ut autem in Notarium creari possit eum legitimo thoro natum, liberum, sui officii peritum, non excommunicatum esse oportet.

2dò. Notarius illius negotii, de quo instrumentum conficit, scientiam & cognitionem per se habere debet, nec aliud scribere potest, quam quod ipse vidit, vel audivit, adeò ut etsi per testes vel sufficientes alias probationes sciret verum esse, quod dicitur, instrumentum tamen conficere non posset, eò quod per se scire, & actui interesse debeat.

3tò. Notarius ad conficiendum instrumentum rogatus esse debet, irrequiritus enim suspectus est, dum spontaneo motu & affectu se ingerit.

4tò. Notarium per se ipsum instrumentum conficere necessè est: hoc enim munus, utpote personale, & personæ respiciens industriam alteri delegare nequit. Instrumentum tamen ab Amanuensi scribi potest, modò manu Notarii approbantis subfignetur.

Quæres sextò. Qualiter probat publicum instrumentum?

R. Instrumentum publicum plenè probat, plenamque de illis, quæ in illo dispositivè continentur, fidem facere noscitur. Ideò *1mò*, instrumentum à No-

tario definitâ formâ confectum non tantum pro proferente, sed etiam contra proferentem, imò in præjudicium tertii probat, si hujus factum incidenter instrumento fuerit insertum. Si autem aliqua generaliter non dispositivè, sed solum narrativè ponantur, instrumentum quoad illa fidem non facit.

2dò. Scripturæ sigillo publico & authentico munitæ plenam fidem faciunt. *Cir. cap. Scripta. 2. h. 1.*

3tò. Acta publica & judicialia rem, prout in actis reperitur, gestam esse plenè probant: acta tamen unius iudicii in alio fidem non faciunt, nisi inter easdem personas, & in ordine ad eundem finem producantur.

Quæres septimò. Qualiter probat instrumentum privatum?

R. Privatæ scripturæ plenam fidem non faciunt. Hinc *1mò*. Scriptura propriâ Scribentis manu scripta, nullâ testium subscriptione, Sigillo aut adminiculo munita nihil probat. *L. instrumenta. 5. C. de probat.* Imò nec Scripturæ à testibus subscriptæ, si hi mortui, in iudicio probant, nisi publicâ Notarii manu confectæ, aut authentico signatæ fuerint sigillo.

2dò. Apocha vulgò quitantia, quâ creditor debitum sibi à debitore solutum fatetur, similiter Antapocha, sive Scriptura, quâ debitor tantum censum, quantum debebat, se solvisse confitetur, contra Scribentem vel Subscribentem confessum plenè probati aliis tamen, nisi à testibus subscripta, nullum generat præjudicium, ne via fraudibus aperiatur. Dixi: *Confessum*. quia si quis Apo-

Apotham à se scriptam vel subscriptam neger, nihil probat, antequam ab eo scriptam esse demonstratur.

3^{id}. Chyrogaphum vel Syngrapha, sive scriptura, quâ quis se alteri obligatum esse vel promississe fatetur, contra Scribentem plenè regulariter probat, dummodo causa obligationis exprimitur, quâ non expressâ non probat. *cap. si cautio. 14. h. t.* Quia confessio debiti, quæ sine causa fit, erronea, & ex abrupto vel adversarii dolo facta præsumitur. Dixi: *Regulariter*: Quia causa mutui & dotis specialiter excipitur; nam Chyrogaphum, quo Mutuatarius sibi datam pecuniam, & Syngrapha, quâ maritus se dotem accepisse fatetur, nihil probat contra Scribentem propter exceptionem *non numerata pecunia vel dotis*, quæ probationem numerationis in adversarium transfert, juxta *plures LL. C. de non numerat. pecun.* Eodem modo creditor, qui in Apocha solutionem confessus, non numeratam pecuniam intra 30. Dies excipere potest.

4^{id}. Epistolæ seu literæ missivæ à Scribente recognitæ contra Scribentem plenè probant: quia scripturæ recognitio est illius, quod scriptum, confessio; nisi commendatiæ forent literæ, quæ regulariter contra Scribentem non probant.

5^{id}. Libri Mercatorum de rigore Juris non nisi contra Scribentem probant; quia sunt scripturæ privatae, & consequenter per se nullam habent auctoritatem, sed tota illorum vis in confessione & assertionem scribentis consistit; at tamen de consuetudine libri Mercato-

rum inter ipsos mercatores plenam fidem faciunt, imò etiam inter alios semiplenè probant, ita ut suppletorio juramento locus existat.

Quæres *octavo*. Qualiter Copia probat?

3°. Copiæ instrumenti regulariter non creditur, nisi producat Originali, *cap. 1. h. t.* vel detur ab eodem Notario, qui Originali conscripsit, aut auctoritate Judicis cum suo Originali collationata & concordans reperta fuerit. Copiæ vidimatæ, ut vocant, hoc est per Notarios publicos collationatæ cum subscriptione: quod collationatæ cum Originali concordent, magnam quidem faciunt præsumptionem, & iis tamdiu creditur, donec pars adversa excipiat, & ipsa Originalia exhiberi petat, nihilominus plenam fidem non faciunt.

Quæres *nondo*. Quando instrumenta producenda?

3°. Instrumenta ordinariè utraque pars non solum post litem contestatam, sed etiam post testium & attestatorum publicationem, donec in causa sit conclusum, producendi habet facultatem. *Cap. cum dilectus. 9. h. t.* Non tamen post causæ conclusionem: cum per hanc partes ulterioribus probationibus renuntiant. Praxis instrumenta producendi hæc est: Actor, qui intentionem suam in aliquo instrumento fundat, illud vel ab initio reo communicat, vel expectat, donec lite contestatâ ipsi probatio injuncta fuerit; quo facto reum petit citari ad inspiciendum & recognoscendum Originali, cujus copiam simul præsentat, quæ comparente reo

cum Originali confertur ; & si copia verbotenus cum Originali conveniat, id manu Notarii ad calcem illius ponitur, quod tali die Copia cum Originali in iudicio sit collationata : quo facto Actor Originale suum recipit, & Copiam ita collationatam apud acta relinquit, quæ tunc plenam fidem facit.

Quæres *decimo*. Qualiter instrumento falsitas opponi potest ?

R. Ex duplici causa contra instrumentum excipitur : ex causa falsitatis, & causa contrarietatis. Si falsitas objicitur, instrumentum in loco securo Judici intra tempus ab eodem præscriptum exhiberi debet, ut de falsitate cognoscat, quæ absque inspectione sciri non potest. *Cap. accepimus. 4. h. t.* Falsitas instrumenti per testes vel subscriptos vel inscriptos in instrumento probari potest : qui si contradicant, non esse ita actum, ut instrumentum asserit, illud falsum redditur, nisi testes convincantur. *Cap. tertio. 5. de probat. cap. tam literis. 33. de testib.* Sufficit autem pro valore instrumenti, quod duo testes omni exceptione majores pro illius stent validitate, licet alii inscripti contradicant. Probatum etiam falsitas instrumenti per testes non inscriptos, indirectè quidem si deponant, quod Notarius, aut pars contrahens, aut testis inscriptus tempore, quo instrumentum confectum, in loco non fuerit ; Directè autem, si contra contenta in instrumento deponant, quo casu est in iudicis arbitrio, an omnibus pensatis instrumento, vel duobus testibus contra illius contenta deponentibus credere ve-

lit. Colligitur ex *cap. cum Joann. 10. h. t.*

Quæres *undecimo*. Qualiter instrumento opponitur contrarietas ?

R. Ex causa contrarietatis contra instrumentum excipi potest : quia producens instrumenta contraria contra suum adversarium nihil probat, sive sint instrumenta publica, sive privata, sive unum publicum & alterum privatum. Produccens enim instrumentum ea omnia, quæ in eo contrariantur, fatetur, & consequenter sibi contraria facto asserit. *Cap. imputari. 13. h. t.* Si verò una pars instrumentum producat contrarium instrumento partis adversæ, digniori statum : quod si utrumque æque dignum, unum alterum elidit.

Quæres *duodecimo*. Quando instrumentum est suspectum ?

R. In suspicionem falsitatis inducitur instrumentum, 1mo. Si vetustate consumptum. 2do. Si cancellatum vel deletum, ut legi nequeat. *Cap. inter dilectos. 6. h. t. cap. licet. 5. de crimine falsi. 3to.* Si sigillum instrumento appositum enormiter fractum sit, ut dignosci non possit, 4to. Si rasura vel interlineatura in parte substantiali aut loco suspecto. *Cit. cap. inter dilectos. cap. cum Venerabilis. de Relig. domib. junct. Gloss.* Si tamen ex Scriptura clarè pateat, quod ipse Notarius suâ manu in loco tali aliquid raserit, aut superscripserit, & hujus ad finem instrumenti mentionem faciat ; aut si rasura vel deletio in parte non substantiali, aut loco non suspecto facta sit, utpote quia sine eo res tota subsistit : instrumentum non est vitiatum. *Cap. ex literis. 3. h. t. Arg. cap. fin. de crimine falsi.* Quæ-

Quæres *ultimò*. Quid si pars litigans amisit instrumentum?

R. Hoc tripliciter fieri potest. *1mò*. Casu fortuito, & tunc creditor per testes aut alia argumenta casum fortuitum tenorémque instrumenti vel debiti probare debet. *2dò*. Proprio facto, v. g. quia Chyrogaphum laceravit, quo casu id-

ipsum ei probandum; quia pro debitore stat præsumptio liberationis & debiti remissi. *3mò*. Facto Adversarii, ut qui obligationem ostensam laceravit, combussit &c. & tunc probatâ hac destructione plenè probatum est, quod instrumentum continebat, quia parti subtracta est probationis copia.

TITULUS XXIII.

DE

PRÆSUMPTIONIBUS

Quarta Probationum Specie.

PRæter testes & instrumenta in judicio alia indicia & conjecturæ, quæ præsumptiones dicuntur, loco probationum adducuntur, quæ quandòque plenè, quandòque semiplenè probant, quandòque alias probationes solum adjuvant. Est autem præsumptio conjectura ex aliquo signo verisimili proveniens, loco probationis allegata, aut à Judicè ad astruendam rei dubiæ fidem assumpta. Dividitur *1mò*, in præsumptionem violentam, quæ urgenti & valde probabili conjecturâ nititur: in probabilem vel discretam, quæ probabilem quidem, minus tamen urgentem habet rationem: & temerariam, quæ ex levibus & insufficientibus fundamentis, ac potius ex privato concipitur affectu.

2dò. In præsumptionem facti vel hominis, quæ est conjectura nullo jure expressa, quam Judex ex facti qualitate & circumstantiis concipit, donec aliud de-

monstretur: & præsumptionem Juris, quæ legibus est expressa. Hæc vel est tantum Juris, quando jus in dubio aliquid præsumit, quod tamdiu pro vero habetur, donec contrarium probetur, vel aliâ præsumptione elidatur: vel est præsumptio Juris & de Jure, quando canon aliquid ita præsumit, ut super tali præsumptione Jus firmum statuatur, atque illam præsumptionem pro vero haberi velit. His præmissis.

Quæres *primò*. Qualiter præsumptio Juris differt à fictione Juris?

R. In hoc, quod præsumptio Juris fit in rei dubiæ in certis circumstantiis facta à Jure conjectura: fictio verò Juris est certæ falsitatis pro veritate ex certa causa facta assumptio, ad inducendum aliquem Juris effectum. Ita Jus existentem in utero, quando de illius commodo agitur, natum esse: Religiosum, dum verè vivit, mortuum esse: Patrem & Filium unam Perso-

Personam: Canonicum, qui est in studiis, ad effectum percipiendi redditus, præsentem esse fingit. Præsumptio Juris est eum qui matrimonium sub conditione impossibili, vel turpi matrimonio non repugnanti contrahere voluit, absolutè contrahere voluisse: Sponfos, qui post sponsalia se carnaliter cognoverunt, id animo maritali fecisse, & matrimonium contraxisse, &c. Ex qua disparitate hæc oritur differentia: quod contra fictionem Juris non admittatur probatio, sicut admittitur contra præsumptionem Juris: quod leges in falsa præsumptione fundatæ in conscientia non obligent, benè tamen, si in juris fictione fundantur.

Quæres secundò. An, & quando ob solam præsumptionem ad sententiam definitivam procedi possit?

R. Judex interdum ex sola vehementi & violenta præsumptione, sive à parte adversa allegatâ, sive aliunde in judicio manifestatâ absque alia probatione ad sententiam definitivam vel condemnatoriam procedere potest: ut fecit Salomon. 3. Reg. 3. ex præsumptione, quod vera Mater pro vita prolis intercedebat, illi prolem adjudicavit. De quo in *cap. asserte. 2. de præsumpt.* aliud est exemplum in *cap. literis. 12. eod. tit.* Ubi ex præsumptione, quod mulier cum alio in lecto fuisset inventa, Judex propter adulterium divortii pronuntiavit sententiam. Si præsumptio non sit violenta, famâ tamen aliisque probationibus adjuvetur, sufficere potest, ut Judex sententiam ferat. *cap. tertio loco. 13. de præsumpt.*

Quæres tertio. Unde præsumptiones Juris desumuntur?

R. Tales præsumptiones per totum Jus vagantur. Ex principalioribus sunt imò. In delicto dolus intercessisse præsumitur. *cap. 1. h. t. 2. d.* Ex conversatione bona in adolescentia præsumitur aliquis esse bonus in ætate virili. *Cap. ex studiis. 3. cap. mandata. 6. cap. cum in juventute. 15. h. t. & e contra de eo, qui negligens fuit in præterito, etiam in futuro præsumitur, quod sit negligens futurus. cap. Scribam. 9. ibid. 3. tit.* Contra illum præsumitur, qui judicium declinat, & pro illo, qui se judicio offert. *Cap. nullus. 4. h. t. 4. d.* Si quis ex duobus propositis & objectis unum solùm neget, alterum facti præsumitur: ut est exemplum Christi, qui ex duobus à Judeis objectis, quod esset Samaritanus, & Dæmonium haberet, negando de se Dæmonium habere, secundùm sententiam Divi Greg. se Samaritanum esse confessisse præsumitur, ut refertur in *cap. 5. nonne. h. t. 5. d.* Vicinus præsumitur scire ea, quæ in vicinia palam sunt peracta. *cap. quosdam. 7. ibid. 6. d.* Notum in loco remoto notum quoque præsumitur in loco vicino. *cap. quanto. 8. eod. tit.*

Quæres quarto. An quis ad officium vel beneficium præsumatur idoneus?

R. Est Regula Generalis, quod quilibet bonus præsumatur & idoneus, nisi contrarium probetur. Desumitur hæc Regula ex *cap. fin. de præsumpt. & cap. unic. de Scrutinio in Ordine faciend.* Intelligitur autem cum hac distinctione: Qualitates intrinsecæ, ut quod aliquis sit bonus, pacificus, castus, &c. præsumuntur: qualitates extrinsecæ, quæ homini à natura non insunt, ut quod in Universitate Studuerit,

duerit, quod sit Doctus, graduatus &c. non præsumuntur, sed probari debent. In dubio actus ex legitima causa præsumitur factus: ex quo à Judice potius nocens est absolvendus, quàm innocens condemnandus. Actus ad licitum & illicitum referibilis in dubio semper ad licitum & jure permissum refertur. Factum, quod ad tempus permissum & sine delicto, & ad prohibitum refertur potest, tempore permissio contigisse præsumitur.

Quæres *quintò*. Quam vim habet præsumptio hominis?

R. Præsumptio hominis, si vehemens sit & violenta, plenam fidem facit. Attamen in causa criminali ad condemnationem rei solæ non sufficiunt præsumptiones, *Cap. Literas. 14. h. t.* In criminalibus enim indubitate & luce meridianâ clariores requiruntur probationes; nisi sunt præsumptiones urgentissimæ, ac ita evidentes, ut moralem pariant certitudinem, aut causa non sit tam gravis, ad quam juxta proportionem vehementiores & graviores probationes requiruntur colligitur ex *cap. afferte. 2. & cap. tertio loco. 13. h. t.* Si præsumptiones violentæ, sed non evidentes & indubitæ, in foro Ecclesiastico ad purgationem Canonica inducendam, & in foro civili ad toruram sufficiunt. Præsumptio violenta quandoque semiplenè, quandoque minus probat, prout prudentis Judicis arbitrio fortior vel levior fuerit.

Quæres *sextò*. Quam vim habet præsumptio Juris?

Præsumptio Juris eum, pro quo stat, ab onere probandi liberat, illudque in adversarium transfert; qui nisi contrari-

R, D, Schnorrenberg *Instit. J. Can.*

um probet, intentio illius, pro quo est præsumptio, pro veritate habetur. Nunquam tamen ad purgandam præsumptionem defertur juramentum. *Cap. fin. de jurejurand. cap. fin. qui matrimon. accusar. poss.*

Quæres *septimò*. Quam vim habet præsumptio Juris & de Jure?

R. Plenè probat, quia habetur pro veritate, & probationes in contrarium excludit, nisi in casibus exceptis, qui sunt *1. mò*. Si per indirectum aliquis probetur defectus, quo probato fundamentum præsumptionis corrumpit, v.g. Est præsumptio Juris & de jure, quod immemoriali tempore possidens bonam fidem & titulum habuerit; hæc præsumptio corrumpit. Si pars adversa possessionem immemorialem non intervenisse, vel possessorem semper in mala fide fuisse probet. *2. dò*. Tollitur præsumptio Juris & de jure per confessionem saltem judicialem ejus, pro quo stat præsumptio, si sit de facto, quod in confitentis est potestate. Ut in Exemplo: Est præsumptio Juris & de Jure pro eo, pro quo est lata sententia, quæ in rem transit judicatum: Si tamen ille rem se aliter habere fateatur, sententia revocatur. Item matrimonium contractum esse præsumitur, si inter sponso de futuro copula carnalis intercesserit. *Cap. is qui fidem. 30. de Sponsal.* Si autem vir & mulier copulam non maritali, sed fornicario animo intervenisse confiteantur, illorum statur confessioni, nisi aliqua fraudis subsit suspicio. *3. rìd*. Si contra præsumptionem Juris & de Jure sit notoreitas & evidentia facti; illa enim omnibus probationibus & præsumptionibus prævalere dig-

Z z z

dig-

dignoscitur. 4to. Si contra præsumptionem Juris & de jure parte adversariâ non opponente admilla sit probatio. 5to. Quando contraria probatio contra præsumptionis fundamentum adducitur. Ut mulier, quæ ex metu matrimonium contraxit, ex diuturna cohabitatione liberè in matrimonium postea consensisse præsumitur. Contra hanc præsumptionem indirecta admittitur probatio, quâ illam cohabitationis continuatione post contractum ex metu matrimonium quoque coactam fuisse demonstratur.

Quæres 6to. An quando lex in præsumptione fundatur, adhuc obliget in conscientia illum, qui falsam esse novit præsumptionem?

R. 1mo. Quando præsumptio v.g. fraudis solum est causa legis impulsiva, eo quod Legislator legem tulerit, non quod fraus semper intercedat, sed quod fraudis sit periculum: tunc quamvis in casu particulari fraudem cessare contingat, pro illo etiam casu particulari legis manet obligatio, Ut Trident. de Reform. matr. prohibuit & irritavit clandestinum matrimonium, ob fraudis præsumptionem: de Regular. Professionem ante 16. ætatis annum factam, ob præsumptionem, quod ante illum profitens sufficiente careat discretionem: & tamen matrimonium clandestinum est invalidum, esto constet nullam intercessisse fraudem; professio ante 16. Annum irrita est, quamvis in proficiente sufficiens fuerit discretio.

2do. Quando motivum formale & causa finalis est rei alicujus præsumptio; tunc si ille, contra quem est præsumptio Juris, aut Juris & de Jure, illam falsam

esse sciat, in conscientia non obligatur. Exemplum est in Cap. veniens. 15. de Sponsal. Ubi disponitur, quod Sponsalia de futuro transeant in matrimonium, quando inter sponfos copula carnalis intervenit: quia est præsumptio Juris & de Jure, copulam illam animo de facto matrimonium contrahendi, fuisse exercitam. Si tamen sponsus v. g. se reverentem animum non habuisse noverit, ideoque recedens cum alia matrimonium contraxerit, secundum matrimonium in foro poli verè validum, & ad primum sponsus non tenetur, imò nec redire potest. Aliud exemplum est in Trident. Sess. 25. de Regul. cap. 14. Ubi statuitur, quod Religiosus, qui intra quinquennium professionem non reclamavit, deinceps non sit audiendus, quia professio valida vel saltem ratificata fuisse præsumitur; si tamen talis Religiosus professionem nunquam ratificavit, sed post quinquennium discedens uxorem duxit, illud matrimonium coram DEO validum est, nec ab uxore recedere potest; quamvis in foro externo ob præsumptionem Juris & de Jure ad Monasterium redire sit compellendus.

Quæres nonò. Qualis contra præsumptionem Juris requiritur probatio?

R. Major & efficacior, quàm si præsumptio non staret in contrarium; patet ex cap. quia verisimile. 10. h. t. Ubi, quia præsumptio erat, quod permutatio beneficii pinguis cum tenui, beneficii honorifici & duplicis cum minus honorifico & simplici fraudulenta foret, mandat Pontifex, ut super hac re probationes non recipiantur, nisi communis fama loci

hoc

hoc vulgaret, vel tales personæ in testes producantur, quos verisimile non sit pejeraturos.

Quæres *decimò*. An præsumptio faciat probationem efficaciorē?

ꝛ. *Affirmative*. Colligitur ex *cap. literas*, 14. *h. t.* Licet enim cæteris paribus plus credendum sit assertioni juratæ, quam simplici non juratæ: attamen si pro simplici assertionē sit validior & vehementior præsumptio, illa juratæ assertioni prævalet.

Quæres *undecimò*. Quæ præsumptiones meliores?

ꝛ. *Sequentes*. Præsumptio, quæ favet animæ: quæ stat pro valore actus: quæ à substantiâ potius quàm à solemnitate petitur: quæ est benignior: juri communi conformior: quæ est specialis potius quàm generalis: quæ stat pro reo: quæ in

naturali potius quàm civili fundatur ratione: demum quæ à possessione deducitur: hæc præsumptiones prævalent, oppositisque sunt meliores.

Quæres *duodecimò*. An una præsumptio elidat aliam?

ꝛ. Una præsumptio tollit alteram, & fortior enervat debiliorem. *Cap. transmissæ*, 3. *qui filii sint legit.* Ubi aliquis à viro & muliere nutritus erat, qui à vicinia eorum filius naturalis aut spurius esse credebatur: ideòque præsumptio erat, quod talis esset; parentes tamen testati sunt, quod puer ille neque spurius suus, neque naturalis, neque legitimus filius, sed solum pietatis intuitu ab illis enutritus esset: unde mandat Pontifex, ut dicto steretur parentum, pro quibus quod verum dicerent, major erat præsumptio.

T I T U L U S XXIV.

D E

PRÆSCRIPTIONIBUS,

Quinta Probationum Specie.

INter exceptiones peremptorias frequentissima est præscriptio, & maxime probat, si requisita à Jure habere dignoscatur. De hac fufius Theologi & Civilistæ. Nos secundum institutum nostrum paucis eam perstringemus.

Quæres *primò*. Quid est præscriptio?

ꝛ. Est acquisitio Domini per possessionem rei vel Juris alieni continuatam

tempore à lege definito, Jure civili introducta ob bonum commune, à Jure Canonico approbata, ne rerum Domina manerent incerta, ut lites finirentur, & hominum, qui res suas & Jura in judicio prosequi negligunt, tolleretur desidia. *Cap. vigilantis*, 5. *de præscript.*

Quæres *secundò*. Quæ natura præscribi nequeunt?

ꝛ. Quæ veluti res propriæ possideri non possunt, ut res Sacra, Ecclesiæ, ornamen-

Z z z 2 namē-

namenta Sacra Reliquiæ &c. quæ specialiter ab injuria & violatione hominum defensæ sunt, v. g. mœnia, portæ Civitatis, Respublica, liber homo, &c. res meræ facultatis, quæ citra obligationem & conventionem cujusque libero arbitrio relinquuntur.

Quæres *tertio*. Quæ lege positivâ præscribi prohibentur?

R. Res Ecclesiæ non nisi 40. Annis præscribuntur. *Cap. de quarta. 4. cap. ad aures. 6. h. t.* Contra Ecclesiam Romanam non nisi 100. Annis præscribitur. *Cap. ad audientiam. 13. ibid. 2dd.* Limites Parochiarum & Diocesium. *Cap. super eo. 4. de Paroch. 3rd.* Res Fiscii. *4rd.* Jura Ecclesiastica & Spiritualia à Laicis præscribi nequeunt. *Cap. causam 7. h. t.* Item bona Principis, pupillorum, minorum, feuda, fidei commissa, res furtivæ, vel vi possessæ.

Quæres *quarto*. Quæ ad præscriptionem requiruntur?

R. Hæc quatuor: possessio, bona fides, titulus coloratus, & tempus à lege definitum, vel breve, ut triennium, quo res mobiles, vel longum, ut decennium quo inter præsentés res immobiles, & vicennium, quo immobiles inter absentes præscribuntur: vel longissimum, ut 40. 60. 100. Anni, quibus res aliàs præscribi prohibita præscribuntur: vel tandem immemorabile, cujus initii memoria non exstat; & id requiritur, quoties jus præscriptioni resistit, & positivè possessionem prohibet. *Cap. Episcopum. 1. h. t. in 6.*

Quæres *quinto*. An subditus à legitimi Superioris obedientia præscriptione sese eximere possit;

R. *Negativè ex cap. accedentes. 11. cap. cum non liceat. 12. h. t.* Subditi tamen hujus Episcopi præscriptione quadragenariâ alteri Episcopo subdi possunt. Prælati quoque inferiores præscribunt jura Episcopalia, quæ 40. Annis possiderunt. *cap. auditis. 15. cap. cum olim. 18. ibid.*

Quæres *sexto*. An bona vel mala fides ob: vel pro fit successor?

R. *1mo*. Bonæ fidei possessori succedens tempus antecessoris ad præscriptionem computare potest. *2dd.* Mala fides antecessoris non nocet successoris singulari, quamvis tempus antecessoris computare non valeat. *3rd.* Mala fides nocet successoris universali seu hæredi, ita, ut nunquam præscribere possit: quia talis defunctum repræsentat, & fictione juris est eadem cum illo persona.

Quæres *septimo*. Quando dormit præscriptio?

R. Dum propter superveniens impedimentum tempus præscriptionis v. g. durante hostilitatis incurfu, currere cessat. *Cap. ex transmissa. 10. h. t.* Sede vacante. *cap. 1. & cap. fin. ne sede vacante.* Impedimêto cessate iterum currit præscriptio.

Quæres *octavo*. Quando interrumpitur præscriptio?

R. Præscriptio semel inchoata interrumpitur, dum supervenit aliquid, ex quo de novo inchoari debet, deficiente v. g. aliquâ conditione: ut possessione bonâ fide, aut si lis super re possessa moveatur.

Quæres *nono*. An per Privilegium contrarium præscriptio interrumpatur?

R. Si completâ præscriptione Privilegium contrarium impetietur, juri per præ-

præscriptionem obtento renuntiat: si verò illâ nondum completâ impetratur, præscriptio interrumpitur, eò quod bona fides abesse dicatur in *cap. veniens, 19. h. t.*

Quæres *decimò*. Quo tempore servitutes præscribuntur?

R. Tam reales quàm personales, tam rustica quàm urbana cum titulo inter præsentés 10, inter absentes 20, sine titulo 30. annis præscribuntur. *L. fin. C. de long. temp. præscript.*

Quæres *undecimò*. Quo tempore obligationes & debita præscribuntur.

R. Regulariter 30. annis. *L. si. t. 3. C. de præscript. 30. vel 40. annor.*

Quæres *duodecimò*. Quodnam remedium superest contra completam præscriptionem?

R. Beneficium restitutionis in integrum, quæ Majoribus datur ex justa causa, ob quam currente præscriptione res & jura sua prosequi fuerunt impediti.

T I T U L U S XXV.

De Jurejurando, sexta probationum specie.

Quæres *primò*. Quid & quotuplex est juramentum?

R. Juramentum sive Jusjurandum est invocatio divini nominis in testimonium veritatis. Dividitur in assertorium, quod est invocatio divini nominis in testimonium veritatis rei, quam dicimus. Tale juramentum faciunt testes in judicio: *ap. nuper 5. de testib.* & in promissorium, quod est invocatio divini nominis ad confirmandam promissionem factam. Notabilis differentia inter utrumque est, quod in violatione juramenti assertorii materiz parvitas nulla detur.

Quæres *secundò*. An Juramentum sit licitum?

R. Non solum licitum est in judicio jurare, ut constat ex Jure tam civili quàm Canonico, in quibus Jusjurandum tanquam res licita, & in foro omninò necessaria supponitur: sed etiam extra judi-

cium jurare peccaminosum non est; uti patet ex variis S. Scripturæ locis, scilicet *Deuterom. 6. Rom. 1. 1. Thessal. 2.* Ratio est: quia jurans DEUM tanquam testem infallibilem, qui nec falli, nec fallere potest, advocando exercet actum religionis, DEO debitum deferendo honorem, dum illum primam veritatem esse profiteretur. Vocatur autem DEUS in testem ad faciendam fidem dictis vel promissis aut expressè aut tacitè. Invocatur expressè, dum dicitur: Juro per DEUM: DEUM in testem invoco: testor DEUM: per DEUM ita est: juratò assero: juratò promitto &c. tacitè invocatur: Juro per fidem Catholicam, per Sanctos, per Evangelium, per animam, per salutem meam, per cælum & terram, aliàsque creaturas cum ordine & relatione ad Creatorem, quatenus ejus virtus & sapientia in eis relucet. Asserere aliquid interponendo fidem su-

am: ut per fidem Sacerdotalem, per fidem Principis hoc assero vel promitto, non est juramentum.

Quæres *tertio*. Quid ad valorem juramenti requiritur?

Re. primo. Extra Judicium quælibet persona usûs rationis cadax jurare potest. *arg. cap. 1. de delictis pueror.* ubi pueri ante 14. ætatis annum pejerare posse dicuntur. *2do* requiritur intentio jurandi. Ideo qui fingit se jurare absque animo jurandi, vi juramenti non obligatur: quia intentio & voluntas ad omnem actum humanum concurrere debet. *arg. can. humana aures. 11. caus. 22. q. 5.* Attamen ratione scandali vel damni tertiæ personæ per juramentum obvenientis sapius quis indirectè juramento ficto obligatur: quia & is, qui juravit promittendo non habens animum sese obligandi est perjurus, cum DEUM in testem invocet, quod alteri se obstringere velit, quam tamen voluntarem actu non habet. *3to*. Materiam juramenti capacem intervenire necesse est: in juramento siquidem promissorio res jurata licita & honesta esse debet. Unde invalidum est juramentum in primis de facienda re indifferente, quæ nec cedit in honorem DEI, nec in propriam nec in proximi utilitatem: deinde invalidum est juramentum de re etiam venialiter illicita. Exempla sunt: juramentum Principis de monera conservanda, quam viciatam esse novit. *cap. quanto. 18. h. t.* Juramentum Religiosi se in Monasterio non permanfurum. *cap. sicut. 13. h. t.* Juramentum Prælati se res, quas malè alienatas novit, non petiturum. *cap. pervenit. 2. h. t.*

Juramentum Regis se bona & jura ad Coronam pertinentia non recuperaturum. *cap. si vero. 8. h. t.* Juramentum filii se parentibus debita obsequia non præstiturum. *cap. cum quidam. 12. §. illi vero. h. t.* Juramentum conjugum officiis matrimonialibus se non satisfacturos. *cap. tuanos. 24. h. t.* Juramentum Beneficiari Dignitati, Ecclesiæ aut redditibus beneficialibus præjudicans. *cap. tuanos. 11. cap. sicut nostris. 27. h. t. cap. prohibemus. 7. de censibus.* Juramentum subditi tertio obedientiam vel fidelitatem in Domini vel Superioris sui præjudicium jurantis. *cap. venientes. 19. cap. ea re. 22. h. t.* Ratio generalis est: quia juramentum non est institutum, ut sit vinculum iniquitatis. *cap. quanto. 18. cit.* & injuriam facit Deo, qui illum in testem invocat malitiæ, & velut patronum facit iniquitatis. Demum invalidum est juramentum de re propter publicam auctoritatem principaliter prohibita: sic invalidum est juramentum Judicis jurantis se crimina manifesta non puniturum. *cap. ad nostram. 21. h. t.* Juramentum mariti promittentis uxori se eam de nullo crimine committendo accusaturum. *cap. quemadmodum. 25. §. illud autem. h. t.* Item juramentum testis jurantis se non dicturum testimonium in judicio. Dixi: principaliter *pro publicam utilitatem*: quia si quid principaliter ob privatam utilitatem prohibeatur, juramentum præstitum super tali actu à lege principaliter in favorem jurantis infirmato validum est & observandum. *cap. cum contingat. 28. h. t.* Juri enim principaliter pro se introducto quilibet renuntiandi habet facultatem.

Quæ-

Quæres *quarto*. Quid requiritur, ut licitum sit juramentum?

1°. Tres debet habere comites, veritatem, justitiam & judicium. *can. animadvertendum. 2. caus. 22. q. 2.* *Primo* requiritur veritas; ne in confirmationem falsi vel mendacii DEUS adducatur; ideo in juramento assertorio factum, de quo juratur, juranti pro conditione & qualitate ejusdem certum esse oportet, ita, ut major requiratur certitudo, dum de proprio actu, de quo evidens potest haberi cognitio, quam dum de facto alieno fit juramentum, ad quod moralis sufficit certitudo. In juramento promissorio duplex requiritur veritas; una de præfenti, videlicet, quod jurans illud, quod promittit, adimplendi habeat intentionem: altera de futuro, ut jurans id, quod juramento promissit, faciat esse verum, promissionem exequendo; ex quo perjurium committitur, non tantum si non servetur, quod est promissum, sed etiam si ab initio promissum servandi habita non fuerit intentio, quamvis promissum ex post servetur; quia DEUS in testem illius rei, quæ secundum intentionem jurantis falsa erat, fuit invocatus.

2°. Justitia exigit, ut res jurata licita justa sit & honesta, sive ne in testem dicti aut facti injusti, iniqui, & peccaminosi DEUS adducatur.

3^{io}. Judicium requirit, ne temerè, inconsultò, irreverenter, sine justa causa & reverentia adducatur divinæ testimonium Majestatis, ad quem finem certæ solemnitates adhiberi solent: ut quod masculi jurent erectis primis digitis, videlicet pollice cum duobus manûs dex-

teræ sequentibus: fœmina dexteram manum ponat ad sinistram pectoris partem: pectus tangat Sacerdos: hoc juramentum corporale vocatur. Si juramentum solemniter fiat, jurans sacra, scilicet crucem, reliquias vel Evangelia tangere debet dicendo: *Sis me DEUS adjuvet, & hac sancta DEI Evangelia: In principio erat verbum &c.* qui ritus adhibentur, ut cum majori deliberatione, reverentia, & timore juramentum præstetur.

Quæres *quinto*. Quos juramentum habet effectus?

1°. Sequentes. *Primo*. Juramentum assertorium jurantem perjurum & perjuræ pœnis reddit obnoxium, si falsum juret, aut veritatem non fateatur.

2do. Juramentum contractui valido adjectum obligationi justitiæ, quam inducebat contractus, religionis superaddit obligationem, ut si contrahens à violatione contractus turpitudine injustitiæ non abstrahatur, saltem turpitudine perjurii deterreatur. Porro contractus ille juratus in quantum obligat ex virtute religionis, tantum astringit jurantem, nec vinculum religionis ad successores, hæredes, vel alios, qui non jurarunt, transit, quantumvis jurans suo & successorum nomine aliquid promiserit. Ratio est: quia obligatio juramenti, quæ ex virtute religionis oritur, non nisi propria voluntate suscipitur, cum sit merè personalis, licet obligatio justitiæ, quæ ex jurato pacto nascitur, ad hæredes vel successores paciscentis transire noscatur.

3^{io}. Juramentum pacto additum nudo præter obligationem religionis obligationem etiam civilem justitiæ, sive in foro externo actionem parit. *4to*.

4to. Juramentum contractui de jure civili infirmo vel irrito adjectum præter obligationem religionis obligationem justitiæ inducit : quia juramentum contractui solo jure positivo irritum vel irritando accedens ex utriusque juris privilegio vitium purgat nullitatis, & contractum confirmat, ut non tantum ex virtute religionis ratione juramenti, sed etiam ex virtute justitiæ ratione contractus obliget confirmati. Probatum ex *cap. cum contingat. 28. de h. t. & cap. quamvis. 2. de pactis in 6.* Fiunt sequentes exceptiones.

1ma. Juramentum non confirmat contractum jure positivo irritum, si lex vel consuetudo pactum illud velut turpe prohibeat : ut prohibetur jurata promissio matrimonii facta scæminæ, uxore vivente, sub conditione, si uxor moriatur. 2da. Si leges non solum contractum, sed etiam adjectum irritent juramentum. 3ta. Si pactum turpitudinem contineat ex parte Creditoris, in cujus favorem est juramentum : ut juramentum solvendi usuras. Ratio est : quia quod contractus alioquin humano jure invalidus per juramentum confirmetur, non præcisè ex virtute juramenti, sed ex lege provenit, quæ in favorem juramenti valorem suum contractui restituit, quod non facit, quando contractus bono publico nocivus, vel in favorem malè agentis est, ne malitiæ Patrocinari videatur.

5to. Juramentum in contractu jure naturæ irritum vel irritabili, si ex parte jurantis turpitudinem habeat, nullam obligationem nec justitiæ nec religionis inducit : si ex parte jurantis turpitudinem non contineat, ex sola religionis obligat virtute, ut juramentum solvendi usuras. *cap.*

debitores. 6. h. t., promissio jurata metu vel dolo extorta. *Cap. cum contingat. 28. de jurejur. cap. quamvis. 2. de pactis. in 6.* Ideo sublato religionis vinculo non est contractus obligatio : ut si debitor juramenti obtinuerit remissionem, ex contractu non tenetur, & si, ut satisfaceret juramento, solverit, solum repetere potest. Ratio est : quia in his casibus juramentum tantum ob reverentiam divini nominis obligat, nullumque jus vel actio juramentum recipienti acquiritur.

6to. Juramentum de actu aliquo non ponendo illum reddit illicitum, si juramento non obstante ponatur, invalidum tamen non facit, si alias secluso juramento de se licitus fuerit. Ut : quis jurato sponsalia promittit, contra quæ cum alia de præsentem matrimonium contrahit. Matrimonium contra sponsalia jurata contractum validum est ; e contra si actus, qui contra prius fit juramentum, per se & secluso juramento invalidus sit, per juramentum posterius non confirmatur.

Quæres 6to. Quando & quomodo cessat juramenti obligatio ?

1°. Modis sequentibus : 1. Mutatione materiæ, si materia juramenti propter supervenientem circumstantiam illicita reddatur, *cap. quando. 18. cap. venientes. 19. h. t.* vel impossibilis fiat, cum ad impossibile nemo teneatur, *Reg. Jur. 6. de reg. Jur. in 6.* vel materia ita difficilis evadat, ut si jurans id prævidisset, non jurasset, quia juramento hæc tacita inest conditio : Rebus sic stantibus. *cap. quarelam. 10. cap. brevi. 17. cap. quemadmod. 25. h. t.*

2do. Condonatione ; si is in cujus favorem & gratiam præstitum est juramentum, expressè vel tacitè juranti obligationem

nem

nem remittat : quia in omni promissione jurata tacita intervenit conditio : nisi is, in cujus favorem est juratum, favori renuntiet. *Arg. cap. praterèa. 2. de Sponsal.*

3to. Violatione juramenti : violatâ videlicet fide juratò datâ ab una parte, ab altera parte, quæ fidem servavit, cesset juramenti obligatio : quia in contractu reciproco hæc conditio subintelligitur : si promissis suis alter steterit ; non enim fides debetur, ei qui fidem frangit. *Cap. pervenit. 3. cap. sicut. 29. §. jurament. h. t.*

4to. Dispensatione. Juramentum homini præstitum, si ex parte recipientis turpitudò, dolus, metus, aut vis non intercessit, invito eo cui præstitum est, solâ S. Pontificis dispensatione relaxari potest. Per tale enim juramentum jus tertio quæsitum est, ideòque non sine injuriâ, nisi à suprema in Spiritualibus potestate, idque ex causa gravissima relaxari potest. Aliàs tale juramentum Episcopus ei, à quo vi, dolo & injuria extortum fuit, remittendi potestatem habet ; imò Magistratus politicus indirectè juramentum relaxat, si res per juramentum promissa ad sæculare forum pertineat : tunc enim loco illius, qui juramentum per injuriam extorsit, illud remittere potest.

Quæres septimò. Quot sunt juramentorum judicialium genera ?

R. 1mo. Aliqua sunt judiciî præparatoria, ut juramentum calumniæ, juramentum malitiæ, juramentum dandorum & respondendorum : alia in judicio probatoria, ut juramenta testium ; alia litis decisoria, quæ partes vel à se invicem exigunt, vel à Judice deferuntur, ut mediante tali juramento litis fiat decisio.

R. Juramentum litis decisorium divi
R. D. Schnorrenberg Instit. J. Can.

ditur in voluntarium & necessarium ; voluntarium subdividitur in extrajudiciale & voluntarium judiciale : juramentum necessarium subdividitur in suppletorium purgatorium, & juramentum in litem.

Quæres octavò. Quid est juramentum voluntarium.

R. 1mo. Voluntarium extrajudiciale est, quod pars parti extrajudicium defert, vel præstari petit, sub ea conditione, quod ab ulteriori processu desistere, & juramento stare velit. Absolutè voluntarium dicitur, quia pars, cui hoc juramentum delatum, illud invita præstare, aut deferenti referte non tenetur, hoc est : petere, ut pars, quæ illud præstari petit, simile dicat juramentum ; nam juramentum illud à parte una delatum, & ab altera acceptatum transactionis species est : nemo autem invitus transigere cogitur. Imò si is, cui hoc juramentum primitus delatum, illud delatori referat, etiam hic recusare potest, cum ab utraque parte sit liberum : semel tamen acceptatum recusari nequit.

2do. Juramentum voluntarium judiciale est, quod autoritate Judicis à parte parti in judicio eâ defertur lege, ut si jurare ausit, absque ulteriori processu victoriam obtineat. *Cap. fin. h. t.* Vocatur hoc juramentum voluntarium, sed cum addito ; judiciale, quia à parte parti delatum, etiam illud non referendo, liberè recusari potest ; attamen pars, quæ à principio deferendo per juramentum litis decisionem elegit, illud sibi relatum sine justa causa recusare non potest. Si juramentum relatum adversarius non præstat, ex juris dispositione in causa principali amplius non auditur. Eodem modo

A a a a

fi

fin, Judice approbante, reo juramentum deferatur, si illud absque causa neque præstare, neque adversario referre velit, pro confesso habetur; quod verum, si Actor ab initio statim nihil probare conatus, reo juramentum deferat, tunc reus aut jurare, aut juramentum Actori referre cogitur: Si neutrum absque causa faciat, pro convicto habetur, secus si Actor probare inceperit, & in probatione defecerit, tunc reus est absolvendus. Dixi: *Absque causa*. Nam justa causa decisorium recusandi juramentum sunt: 1mo. Si deferens juramentum de calumnia jurare nolit, 2do. Si quis semel delatum juramentum revocaverit, & revocatum iterum deferat. 3to. Si is, cui defertur juramentum, ante intentionem suam plenè probavit, vel alio modo intentionem suam legitimè probare velit. 4to. Si juramentum super facto alieno ignoto deferatur, ut quando hæredi super facto testatoris defertur juramentum 5to. Demum si in actione famosa sive infamante reo ab Actore delatum sit juramentum, illudque reus referat Actori, hic juramentum relatū jurare non obligatur. Ut: Titio infamato de furto commisso juramentum defertur, quod ille Actori refert; hic juramentum relatū suscipere non tenetur. *Cap. fin. h. t.*

Quæres *nond*. Quodnam juramentum necessarium suppletorium?

R. Hoc Judex defert parti, quæ semiplenè probavit, ut ejus adminiculo probatio compleatur. Ut hoc juramentum suppletorium imponi valeat, requiritur, ut is, cui defertur, semiplenè probaverit intentionem suam, & semiplena probatio per contrariam præsumptionem non fuerit elisa vel diminuta.

Quæres *decimò*. In quibus casibus juramento suppletorio locus non est?

R. In sequentibus. 1mo. Si is, cui deferendum esset, non sit fide dignus, sed vilis, infamis, perjurus, &c. ob perjurii periculum. 2do. In causis civilibus arduis: quia in his ob periculum perjurii juramentum non plenam probationem, sed tantum indicium facit & præsumptionem. 3to. In causis matrimonialibus, quando de impediendo vel dissolvendo agitur matrimonio. 4to. Demum in causis criminalibus, in quibus juramentum suppletorium ad probationis complementum Actori deferri non potest: eo quod plenissimæ & luce meridianâ clariores in his requirantur probationes.

Quæres *undecimò*. A quibus juramentum voluntarium decisivum litis præstari potest?

R. Illud solum deferre potest, qui de re controversa liberam habet dispositionem: quia hoc juramentum ex conventionione defertur, & habet se per modum transactionis. Ideo pupillus, minor, prodigus declaratus, Filiusfamilias, Religiosus juramentum litis decisivum offerre non possunt, deferri tamen potest omnibus, qui ex conventionione sibi vel aliis actionem aut exceptionem querere possunt, sine sexûs ætatis vel conditionis differentia.

Quæres *duodecimò*. Quid est juramentum purgatorium?

R. Quod Judex imponit ei, qui suspicionibus oneratus, ut ad ostendendam innocentiam se purget. Hoc defertur, quando contra reum Actor minus quam semiplenè probavit, & tales suspensiones contra ipsum militant, quæ probabiliter redd-

reddant suspectum. Quænam autem tales suspiciones sint, Judicis relinquatur arbitrio.

Quæres *ultimò*. Quid est juramentum ad litem?

R. Est, quo lis aut res, de qua in judicio agitur, æstimatur. Dividitur in juramentum affectionis, & veritatis. Juramentum affectionis est, quo res in judicium deducta, quia in individuo haberi non potest, juxta Domini æstimatur affectionem. Ut: probavi, quod Titius meum equum abstulerit, quem ille, ne reddere teneretur, Gallis vendidit: in

hoc casu Judex juramentum in litem mihi defert, quo talem equum non tantum secundum se, sed etiam secundum affectum meum æstimem, sicque juro, quod ipsum equum quam 100. Imperiales habere mallet, et si secundum communem æstimationem equus ultra 100. Florenis non valuerit. Hoc juramentum à Judice in pœnam fraudis solum deferri potest. Juramentum veritatis est, quo lis vel res litigiosa æstimatur, quanti est, vel quanti Actoris reverà interest, secundum verum rei valorem.

TITULUS XXVI.

De Sententia & re Judicata.

Post probationes, exceptiones, & replicationes factas, per quas de meritis causæ Judici constat, in causa fit conclusio, quam sententia subsequitur; à qua si appellatum non fuerit, ea transit in rem judicatam.

Quæres *primò*. Quid est conclusio in causa?

R. Et submissio controversiæ ad decisionem à partibus Judici facta. Ut enim dicit Pontifex in *Can. judicantem. 1. caus. 30. q. 5.* Judicantem oportet cuncta rimari, & ordinem rerum plenam inquisitione discutere: interrogandi, respondendi, objiciendique præbita patientia ab eo, ut ibi actio ambarum partium illuminata sit pleniter: nec litigantibus Judex prius velit suam sententiã obviare, nisi quando ipsi jam peractis omnibus nihil habeant in questione, quod proponant, & tamdiu actio ventiletur, quousque ad rei veritatem perveniatur.

Quæres *secundò*. Quot modis fit conclusio?

R. Hæc conclusio fieri potest vel expressè, quando explicitis & expressis verbis omnibus probationibus & exceptionibus juris & facti renuntiatur: vel simpliciter, aut conditionatè cum protestatione & reservatione: si etiam pars adversa concludat: si nihil novi emergat, &c. vel tacitè fit conclusio, quando partes nullam interpositam protestatione de amplius deducendo jure suo, simpliciter causam referunt ad sententiam. Quod si partes litem nimium protrahant, Judex terminum præfigit, quo elapso non amplius expectans causam habet pro conclusa, & ad sententiam procedit; quod in Judice Ecclesiastico maxime verum, qui partibus vel alteram ipsarum invitam, ex quo sufficientes datæ dilationes, in causa conclusum pronuntiat. *Gloss. in Clement. sepe contingit. 2. de V. S. Verb. conclusione.*

A a a a 2

Quæ-

Quæres tertio. Quanta conclusionis necessitas ?

R. In processu ordinario est de substantia iudicii conclusio in causa ad acta referenda. *Cap. auditis. 8. de Procurat. cap. Pastoralis. 5. de caus. poss. & propriet. cap. quoniam. 11. de probat. cap. cum dilectus. 9. de fide instrum. Clem. unic. de caus. poss. & propr.* In causis Summariis omitti potest conclusio.

Quæres quarto. Quis conclusionis in causa effectus ?

R. Factâ conclusione nulla amplius admittitur probatio: quia de causa plenè constat. *Gloss. in cap. significaverunt. 36. de testib. V. liquere.* Excipiuntur casus sequentes: *1mus.* Judex ex causa legitima, postquam in causa conclusum, probationes admittere potest. Constat ex *cap. cum Joannes. 10. de fide instrum.* Conclusio enim in causa Judicem non arctet, qui usque ad sententiam universa rimari debet, & de facto interrogare potest, quoties aliqua occurrit dubitatio. *2dus.* Post conclusionem in causa juris allegationes exhibere, & aliquod iudicum facultatis iudicæ consilium offerre licet: quia per exhibitionem talium conclusioni in causa non contravenitur, cum nihil facti adferatur. *3tius.* Postquam in causa conclusum, noviter inventa recipiuntur instrumenta: tempus enim ad producenda instrumenta concessum à die notitiæ currit. *Cap. Pastoralis. 4. de Except. 4tus.* In causa criminali, quantumvis in causa conclusum, donec sententia pronuntietur, instrumenta, testes, aliæque probationes à reo oblatae admittuntur; idem est in causa matrimoniali.

Quæres quinto. Quid & quotuplex est sententia ?

R. Sententia est Judicis super causa in iudicio controversa pronuntiatio. Alia est definitiva: alia interlocutoria. Definitiva est, quæ totam causam principalem dirimit, litemque finit: & hæc vel est absolutoria, vel condemnatoria: Absolutoria reum ab intenta actione absolvit: condemnatoria reum condemnat; quod in criminalibus dupliciter fieri potest, vel declarando crimen, & non damnando reum, neque ei pœnam infligendo, sed commissum crimen, & pœnam à lege inflictam esse incursum solum declarando: & tunc sententia quoad effectum pœnæ ad momentum, quo crimen est patratum, retrahitur. E. g. Hæreticus beneficiis eorumque fructibus ipso facto privatus; quamvis is se iis ante sententiam criminis declaratoriam privare non teneatur, postquam tamen sententia probata, omnes fructus à die commissi delicti restituere debet. Vel sententia condemnat reum pœnamque infligit, quæ antea inflicta non erat, quamvis forsitan lex eandem infligi iusserit. Sententia interlocutoria est, quæ super certo articulo controverso fertur, causâ principali in litis pendencia manente, & hæc est vel merè interlocutoria vel definitivæ vim habet sententiæ: merè interlocutoria præiudicium quidem parit, quod tamen per sententiam definitivam reparabile, & ab eodem Iudice revocari potest, ut si Judex per Decretum certâ die partes adesse jubeat: si exceptionem aliquam admittat, vel non admittat.

Quæres sexto. Quæ interlocutoria vim habet definitivæ ?

R. Quæ

32. Quæ parit præjudicium per sententiam definitivam irreparabile. Talis est, quæ causâ pronuntiatur defertâ: item mandatum de solvendo, & generaliter omnis sententia, quæ definit unum principalis negotii articulum, à cujus definitione solutio quoque alterius dependet: ut si Judex minorem, qui in integrum restitui petit non esse minorem pronuntiet.

Quæres septimò. Quæ forma in sententiæ pronuntiatione observanda?

32. 1mò. Judex probationibus, exceptionibus, &c. maturè discussis utramque partem litigantem ad certum diem pro sententiâ per se vel Procuratorem audienda citare debet. *Cap. cum Bertholdus. 18. h. t. cap. causam. 3. de dolo & contum. 2. d. d.* Utraque parte præsentem sedentem pro tribunali Judicem sententiam in scriptis ferre oportet. *Cap. fin. h. t. in 6.* Ubi dicitur, quod sententia definitiva in scriptum redacta ab ipso Judice (nisi sit persona illustris vel Episcopus) recitari debeat, idque sedendo, non stâdo vel obambulando: & sententia, quam scriptam edi à Judice litigatoribus, non recitari: vel quam ab ipso stâdo, non sedenda proferri contingit, nullius penitus est momenti. In causis summaris hoc non observatur. *Clem. sepe contingit. 2. de V. S. 3. d. d.* Tempore congruo, h. e. die non feriata, sed juridicâ ferri debet. *Cap. fin. de feriis.* Diurno non nocturno tempore. *Cap. consului. 24. de Offic. deleg.*

Quæres octavò. Quæ inter sententiam invalidam & injustam differentia?

32. Vel sententia contra ordinem juris, sive contra jus constitutionis lata

est; & jam ipso jure nulla est, nec nomen meretur sententiæ. *Cap. 1. h. t.* Vel contra jus partis lata est, ut pronuntiendo testamentum esse validum, quod reverà invalidum est: & tunc sententia de jure subsistit, & nisi ab illa appelletur, in rem transit judicatam. *Cap. cum inter. 13. h. t.*

Quæres nonò. Quid est res judicata?

32. Res judicata est ipsa causa, quæ per pronuntiationem sententiæ à Judice factam controversiæ finem accepit, & pro veritate habetur: sententia enim postquam intra 10. Dies ab illa non fuerit appellatum, transit in rem judicatam, & pro veritate habetur. *L. res judicata. 207. ff. de Reg. Juris.*

Quæres decimò. Quis rei judicatæ effectus?

32. Res judicata ulterius impugnari vel iniquitatis argui non potest, sed pro re judicata stat præsumptio juris & de jure: inter partes jus facit, adeo, ut id quod antecedenter ex solo debebatur contractu, nunc ex re judicata solvendum sit; nec res judicata per instrumenta vel Privilegia noviter reperta rescinditur. *Cap. inter Monasterium. 20. Cap. suborta. 21. h. t.*

Quæres undecimò. In quibus casibus res judicata non præjudicat?

32. In sequentibus. 1mò. In causa matrimoniali, quamvis Judex Ecclesiasticus secundum allegata & probata divortii tulit sententiam, si ramen postea non subesse impedimentum appareat, sententia rescinditur. *Cap. lator. 7. cap. tenor. 10. cap. consanguinei. 11. h. t.* Ratio est: quia animæ adest periculum, & matrimonium semel validum nec per sententiam,

tiam, nec ullâ ratione dissolvi potest. 2do. Quando Judex actori non plenè probanti juramentum suppletorium detulit, & propterea ei causam adjudicavit. *L. admonendi, 31. ff. de jurejur. 3^{id}*. Sententia pretio empta, licet appellatum non sit, infirma manet, nec transit in rem judicatam. *L. venales, 7. C. quando provocat. non est necess. 4to*. Si Judex errorem falsamve causam, quæ ipsum ad pronuntiandum movit, sententiæ inseruit. *L. 1. ff. quæ sentent. sine appell. rescind.*

Quæres duodecimò. Qualiter sententia executioni mandanda?

3° primò. Postquam sententia in rem judicatam transit, sit executio à Judice, qui illam tulit, vel ejus delegato, nisi fuerit Judex appellationis, qui si sententiam, à qua appellatum, confirmet, causæ executionem ad priorem Judicem, ut eam faciat, remittere debet.

2do. Merus executor, cui nulla omnino cognitio causæ commissa, contra sententiæ executionem exceptiones admittit

tere non potest. Executor mixtus, cui cognitio de facienda executione committitur, exceptiones illas cognoscere potest, quæ non ad impugnandam sententiam, sed solum ad retardandam vel impediendam tendunt executionem. *cap. de cetero, 5. h. r.*

3^{id}. Tertius quoque, qui Judicio ab initio non interfuit, cujus tamen interest, neque infra 10. dies appellavit, quia nescivit, sententiæ executionem impedire potest: cum juxta constitutiones canonicas & civiles res inter alios acta non noceat regulariter alii. *cap. cum super, 17. h. r.*

Quæres ultimò. Quæ pœna Judicis malè judicantis?

3°. De jure civili litem facit suam, id est, periculo litis se obstringit, & litem damnique partis læsæ in se transfert. De jure canonico per annum ab officii suspenditur executione, ad estimationem litis parti quam læserit, nihilominus condemnandus. *cap. cum aterni, 1. h. t. in 6.*

TITULUS XXVII.

De Appellationibus.

Hucusque explicavimus, qualiter juris litigium in prima instantia sive primo judicio sit deducendum & definiendum; quia verò partes per Judicum sententias aliquando gravari contingit, ideo jurium Conditores eis secundam instantiam, sive remedium appellationis ad Judicem superiorem, per quem prioris sententiæ reformetur iniquitas, non minus pru-

denter quàm salubriter constituerunt. De hac

Quæres primò. Quid est appellatio? *3°.* Est à gravamine inferioris ad superiorem provocatio. Dupliciter enim pars per sententiam Judicis gravari potest. *Primò.* Quia sententia contra se lata ob defectum alicujus ad sententiæ valorem requisiri nulla est, ut quia ab incompetentre Judice, aut post recusatorem

nem Judicis suspecti, aut ad instantiam Procuratoris falsi, aut contra reum indefensum, aut contra priorem, quæ in rem judicatam transit, lata fuit sententia; & tunc gravatus de nullitate vel apud eundem Judicem, qui sententiam tulit, *L. 1. ff. qua sentent. sine appell. rescind.* vel coram Judice superiore opponere potest, maximè si non ex errore, sed ex Judicis inferioris malitia sententiæ nullitas provenisse noscatur. In Judice delegato hoc speciale est, quod is sententiam à se nulliter prolatam reformare nequeat, sed delegans sit adeundus. Cujus ratio est: quia delegatus postquam sententiam sive bene, sive malè pronuntiavit, officio suo functus est, & jurisdictio expirat. *cap. in literis. 9. de offic. deleg.*

2dò, gravari potest; quia licet processus & sententia contra gravatum lata valida sit, cum omnes juris solemnitates observatæ sint, ideoque sententia non sit contra jus constitutionis, attamen est contra jus litigatoris, ut loquitur *cap. cum inter. 13. h. t.* & tunc locum habet remedium appellationis, quæ est à minore & inferiore Judice ad majorem & superiorem ratione gravaminis vel illati vel inferendi facta provocatio.

Quæres *secundò*. Quotuplex est appellatio?

R. Alia judicialis, alia extrajudicialis. Colligitur ex *cap. cordi. 1. cap. concertationi. 8. h. t. in 6. Clement. sicut. 3. eod. tit.* Judicialis est, quæ ab actu fit judiciali, videlicet sententia definitiva vel interlocutoria. Extrajudicialis est, quæ ab actu vel decreto extrajudiciali, ut ab electione vel beneficii collatione interponitur; improprie autem est appellatio, quia Ju-

dicem, à quo fiat, non necessariò requirit, cum etiam à parte litigante, quæ gravamen infert, appellari possit: ideoque non proprie appellatio, sed potius ad causam est provocatio, quia ad causam pertinet inchoandam.

Quæres *tertiò*. Qui appellare possunt?

R. Regulariter omnibus, qui per iniquitatem vel imperitiam Judicis gravati sunt, appellare permissum est. *can. Omnis oppressus. 3. & seqq. caus. 2. q. 6.* appellatio enim defensionem continet, quam natura omnibus indoluit. Unde

Primò. Non solum ille, qui per sententiam definitivam condemnatus fuit, sed etiam quorum interest, appellare possunt. *L. 1. ff. de appell. recip.* sic fidejussor pro eo, qui fidem interposuit; Procurator mandatum habens pro Principali; Tutor & Curator pro pupillo & minore; Dominus pro subdito; Pater pro filio; & persona conjuncta cum cautione de rato pro conjuncto ritè appellant; imò humanitatis ratione receptum est, ut pro reo ad supplicium damnato quilibet provocare valeat. *L. non tantum. 6. ff. de app.*

2dò. Excommunicato appellationis datur beneficium. *cap. cum inter. 5. cap. dilecti. 10. cap. significaverunt. 11. de ex-cept.* Excommunicato enim in Judicio omnis conceditur defensio: Attamen appellatio extrajudicialis, cum potius sit quædam ad causam provocatio, quam appellatio, ideo sicut excommunicato non licet aliquem ad judicium provocare; *cap. intelleximus. 7. de judiciis.* ita quæque extrajudicialiter appellare eidem denegatur.

3tiò. Consors ejusdem litis appellare potest, & ceteris consortibus hæc prodest appel-

appellatio. *cap. una sententia. 72. de appell.* si enim unus solus ad appellationis beneficium convolaverit, illius victoria jure communi suffragatur, si communi jure juventur, idemque negotium & eadem causa defensionis existit.

4to. Qui se mandatis Ecclesiæ pariturum juravit, hoc juramento non obstante à sententia vel præcepto, quo se injustè gravari arbitratur, appellandi habet facultatem. *cap. ad hæc. 20. de appell.* nam juramentum generaliter præstitum juxta & justitiæ limites explicandum, nec ad mandatum injustum extendendum est. Si tamen frivolè & solùm subterfugii causâ facta appellatio, illa nulla foret. *cap. questioni. 21. h. t.*

Quæres quartò. Quibus appellationis denegatur remedium?

R. Sequentibus: Primò, qui appellationis beneficio voluntariè vel tacitè vel expressè renuntiavit: ut si appellans Apostolos non petat, aut intra tempus præfixum appellationem non prosequatur. *cap. personas. 4. cap. cum sit. 5. h. t.* vel si condemnatus post appellationem adhuc coram Judice à quo litiget. *cap. gratum. 20. de offic. delegat.* aut ad solvendum judicatum petat dilationem. 2do contumaces, in pœnam contumaciæ condemnati, appellare non possunt. 3to nec qui sententiam contra se latam tacitè vel expressè approbaverunt. 4to nec qui legitimæ adversarii appellationi non detulerunt, si postea in eadem causa appellare vellent: ut in illo puniantur, in qua deliquerunt. *cap. constitutis. 23. cap. an sit. 42. h. t.* 5to demum appellare nequeunt, qui in Judicio sponte confessi & plenè convicti, si confessi non tamen

convicti, & appellatio interposita, illa non suspensivum, sed devolutivum tantùm habet effectum.

Quæres quintò. A qua sententia appellandum?

R. A quacunque sententia, nisi in Jure prohibeatur, appellare licet. Appellatio enim est defensio, quæ nemini facilè deneganda est. Appellatio autem vel quoad omnem effectum tam judicii ad Superiorem Judicem devolutivum, quàm sententiæ Judicis gravantis suspensivum, vel quoad effectum sententiæ à Judice à quo lata suspensivum tantùm in sequentibus denegatur casibus. 1mo, frivola, hoc est: quæ sine legitima causa est interposita. *cap. cum appellatibus. 5. h. t. in 6.* ideo ob frivolam appellationem interpositam subditus ab obedientia sui Superioris non excusatur. 2do. De jure civili solùm à sententia definitiva vel interlocutoria vim definitivæ habente, hoc est: gravamen per definitionem irreparabile imponente appellatur: Jus autem canonicum super quolibet gravamine etiam ab interlocutoria appellare permittit. *cap. super eo. 12. h. t.* quod limitatum videtur per Trident. sess. 13. *cap. 1. de reform.* ubi statuitur non licere appellare ab Ordinariis locorum ante sententiam definitivam ratione gravaminis per interlocutoriam impositi, nisi interlocutoria talis esset, à qua etiam de jure civili daretur appellatio.

3to. De jure communi etiam in causis minimis appellationi locus est. *cap. de appellationibus. 11. h. t.* vetuntamen de jure particulari certa summa, infra quam in minoris valoris causis appellatio non admititur, in quolibet Dicasterio est determinata. 4to.

4to. De jure communi tam in criminalibus quam civilibus datur appellatio. *can. liceat. 20. caus. 2. q. 6. cap. cum sit. 5. §. praterea. h. t.* ast de consuetudine in nostra Germania in causis criminalibus capitalibus reprobatur appellationis beneficium.

5to. A legitima correctione, quæ fit regularis disciplinæ gratiâ, non datur appellatio: quia remedium appellationis non ideo est inventum, ut alicui à religionis & ordinis observantia exorbitanti debeat in sua nequitia patrocinium exhibere. *cap. ad nostram. 3. h. t.* ita nec Clericus sæcularis à disciplina ecclesiastica appellare potest. *cap. reprehensibilis. 26. h. t. & Trident. sess. 13. de reform. cap. 1.* in causa visitationis & correctionis prohibet appellationem. Si tamen Superior in corrigendo excedat, gravatus appellare non prohibetur. *cap. de Priore 31. h. t. cap. irrefragabili. 13. de offic. Ordinar.* quæ ordinariè non impedit, aut executionem sententiæ suspendit, *Trident. sess. 22. de reform. cap. 1. & sess. 24. de reform. cap. 10.* sed solum devolutivum habet effectum; excessus autem ille, ob quem appellatum in libello appellationis non solum exprimens, sed etiam cum non præsumatur, probandus incumbit appellanti.

6to. A sententia excommunicationis, aut interdicti post latam sententiam non datur appellatio effectum habens suspensivum. *cap. ad hac. 37. h. t. junct. Gloss. V. interdictum. cap. is cui. 20. de sent. excom. in 6.* Quapropter Judex, qui excommunicavit appellatione non obstante ad denuntiationem procedere potest. *cap. pastoralis. 53. §. verum. h. t.* appellatio tamen
R. D. Schnorrenberg Instit. J. Can.

à censurato interposita devolutivum obtinet effectum.

7^{imo}. In causis notoriis non admittitur appellatio. *cap. pervenit. 13. cap. consuluit. 14. h. t.* attamen à declaratione notorii bene appellatur. Est autem aliquid notorium 1mo, per facti evidentiam. *cap. cum olim. 24. de V. S.* 2do per judicialem rei confessionem. *cap. Romana. 3. §. si autem. h. t. in 6.* 3° per sententiam condemnatoriam, quæ in rem judicatam transit. *cap. sin. de cohabit. Cleric. & mulier.*

8vo. Contra executionem juris non datur appellatio. *cap. consuluit. 29. h. t.* Unde Religiosi à suis statutis & legibus appellandi non habent facultatem. *cap. quia nos 32. de probation. nec reus à pœna per legem definita. Gloss. in cit. cap. quia nos. V. in communi capitulo.*

9no. A sententia Judicis causam jurejurando decidentis appellare nequit is, qui juramentum detulit, bene tamen ille, cui juramentum delatum, quod ex rationabili causa admittere noluit, & ideo condemnatus fuit. *L. generaliter. 12. §. sin autem. C. de reb. cred.* cum enim sponte viam illam ad causæ elegerit decisionem, meritò illi appellationis negatur refugium.

10mo. De jure à sententia in possessorio laxa non datur appellatio, jus tamen canonicum in possessorio appellare concedit. *cap. ad sedem. 15. de restit. spol. cap. significaverunt. 36. de test. Clem. unic. de sequest. possess. & fruct.* Aliqui distinguunt inter possessorium in summarissimo, in quo appellatio non admittitur, & possessoriu, ordinariu, in quo locus est appellationi.

11mo. Tertio ab una eademque sententia sive definitiva sive interlocutoria

appellare non licet. *cap. sua nobis. 65. h. r.* quia Judices toties gravasse non est verisimile.

Quæres sextò. An à Judice delegato, cui facta commissio cum hac clausula: *Appellatione remota*; valeat appellatio?

32. De hac clausula agitur in *cap. pastoralis. 55. h. r.* & sequentes obtinet effectus. Primò. Judex, à quo appellatur, hujusmodi appellationi deferre non tenetur: quia talis appellatio Judicis à quo jurisdictionem non suspendit, sed sententiam suam, antequam appellatio à Judice ad quem recepta fuerit, executioni mandare potest. *cap. pastoralis. 28. §. præterea. de offic. delegat.*

2dò. Huic non deferens appellationi non punitur, nec incidit in pœnam. *can. decreto. 11. caus. 2. q. 6.* cum non peccet, qui legis aliquid facit autoritate. *can. qui peccat 40. caus. 23. q. 4.*

3tid. Illa, quæ à Judice à quo interposita, & nondum recepta fiunt appellatione, attentata non sunt, ideoque per viam attentati & nullitatis non sunt revocanda; quia ex quo per talem appellationem jurisdictio suspensa non erat, gesta tenuerunt, quamvis à Superiore per viam querelæ valeant revocari. Econtra non obstante hac clausula: *appellatione remota*: datur appellatio 1mò, in omni casu, in quo factum aliquod pro gravamine à Jure agnoscitur. Sunrque exempla in *cap. postremo. 36. cap. ex parte. 47. h. r.* ac plura referuntur à *Gloss. in cap. pastoral. 53. h. r. V. expressè.* 2dò, à sententia interlocutoria licitè adpellatur, 3tid. Tertius quoque, cujus interest, appellare potest, 4tid. Clausula hæc supplicationem

ad Superiorem, aut restitutionis in integrum petitionem non impedit. Porrò in causis Ecclesiasticis solus Summus Pontifex, & in profanis solus Imperator aut Princeps Superiorem non agnoscens causam cum hac clausula: *appellatione remota*: committere potest. *cap. Super questionum. 27. §. si verò. de offic. deleg.*

Quæres septimò. A quo Superiore appellandum?

32. Regulariter ab omni Judice, qui sententiam tulit, appellari potest, sive sit ordinarius sive delegatus, sive communi partium consensu electus, sive de mutua voluntate illius prorogaverint jurisdictionem. *cap. causam. 14. de sent. & rejudic.* licet enim partes approbaverint Judicem, non tamen approbaverunt sententiam, contra cujus gravamen sibi appellationis reservârunt remedium. Excipiuntur casus sequentes: 1mò à Judice Superiorem non agnoscente appellare non licet. *can. ipsi sunt. 16. can. cuncta. 17. caus. 9. q. 3.* quia de essentia appellationis est, ut sit ad Superiorem, ergo ubi non est Superior, non est appellatio. 2dò. Ab eo, qui non Judex, sed merus sine causæ cognitione executor est, nisi fines mandati excedat, appellari nequit. *cit. cap. super questionum. 27. §. verum. de offic. deleg.* non enim ille, sed Principalis, qui executionem mandavit, gravate dignoscitur. 3tid. A sententia Arbitri compromissarii à partibus electi non appellatur: aliud est de Arbitro Juris. *cap. ab Arbitris 11. de offic. deleg. in 6.*

Quæres octavò. Ad quem Superiorem appellandum?

32. Appellatio ad immediatum Judicis

cis prioris Instantiæ Superiorem est faci-
enda; sic à Sententia Archidiaconi ad
Episcopum, ab Episcopo ad Archi- Epi-
scopum fit appellatio. *cap. dilecti. 66. h. r.*
Excipiuntur casus sequentes: *Primò*, In
causis ecclesiasticis immediatè ad Sum-
mum Pontificem appellare licet. *can. ideo*
10. can. si quis putaverit. 15. caus. 2. q. 6.
propter Sedis Apostolicæ reverentiam,
quæ cum quolibet inferiore Judice con-
currit Aliud est in foro sæculari, in quo
ordo & gradus appellationis indistinctè
est observandus. *L. Imperatores. 21. ff. de*
appellat. 2dò, Ab Officiali vel Vicario
Episcopi non ad ipsum Episcopum, sed
ad ejus Superiorem est appellandum. *cap.*
Romana. 3. h. r. in 6. quia tribunal Epi-
scopi & ejus Vicarii Generalis idem est.
cap. non putamus. 2. de consuet. in 6. & uni-
versim ab eo, cui quis jurisdictionem su-
am mandavit, ut Judex vel Præfectus,
quem Princeps territorium habens suo
tribunali præfecit, non ad ipsum man-
dantem, sed ad ejus Superiorem est pro-
vocandum. *L. 1. ff. quis & à quo appelletur.*
3rdò, Ad Legatum Papæ in Provincia
omissis Judicibus intermediis appellari
potest: ille enim, cum Papæ vices in
Provincia gerat, cum omnibus Provincia
suæ Ordinariis concurrat. *cap. Legatos. 2.*
de officio Legati in 6. *4rdò*, Pupilli & aliæ
personæ miserabiles à quovis inferiore
Judice ad summum Principem immediatè
recurrere possunt. *L. unic. C. quan-*
do imperator. inter pupill. 5rdò, Si Judex
intermedius palam denegat justitiam,
vel apertè sit inhabilis, aut absit, ad me-
diatum Superiorem provocare licet. *6to*.
Demum de Jure canonico de appellatio-

nis non est substantia, ut fiat ad imme-
diatum Judicis à quo Superiorem, sed
ad mediatum valet appellatio, si pars ad-
versa vel appellata nihil opponat, hoc
ipso enim quo non excipit, in jurisdic-
tionem consentire censetur.

Quæres nonò. Quâ formâ appellan-
dum?

R. Forma appellationis consistit in
duobus. *Primò* in observantia fatalium,
2dò in modo appellandi. Fatalia sunt
tempus, quo elapso appellandi expirat
facultas. Hoc quadruplex est: 1. Pri-
mum tempus interponendæ appellatio-
nis tam de Jure canonico quàm civili sunt
10. dies à die latæ sententiæ vel facti gra-
vaminis computandi. *cap. quod ad con-*
sultationem. 15. de sentent. & re judicat. cap.
significaverunt. 36. de testib. junct. Gloss. V.
decem dies. Hoc decem dierum tempus
utile est, ideoque à die scientiæ latam esse
sententiam currit.

2dum Tempus est petendi & recipien-
di Apostolos. A Jure vocantur Apostoli
literæ dimissoriæ, quas Judex à quo ad
Judicem ad quem dirigit in testimonium
interpositæque appellationis fidem. Hoc
tempus utroque Jure 30. dies complecti-
tur à notitia latæ sententiæ numerandos,
infra quos si Apostoli non petantur, ap-
pellationi renuntiatum, & causa cen-
setur esse deserta. Apostoli ab appellante
ejusque expensis instanter, instantius, in-
stantissimè sunt postulandi. *Clementin.*
quamvis. 2. h. r. & Judex à quo petenti
Apostolos extradere tenetur; adeo ut si
debitè requisitus non tradat, sed in causa
ulterius procedat, processus sit nullus.
cap. ut super. 4. h. r. in 6. Hodie in Ca-

Bbbb 2 mera

mera Imperiali non est in usu hæc Apostolorum petitio, sed quando condemnatus suam appellationem per libellum Judici à quo proponit, is appellationem vel admittit, vel rejicit; si admittit, acta primæ petuntur instantiæ, quæ ad superiorem Judicem deferuntur, in quorum petitione etiam tempus 30. dierum observatur; si appellationem rejicit, appellans Superiorem simpliciter adit, & coram eo per libellum appellationem non esse admissam conquireritur: Judex superior ab inferiore petit informationem, quare appellationem non admiserit, & simul inhibet, ne sententiam exequatur.

3^{ium} Tempus introducendæ appellationis, hoc est: Apostolos Judici ad quem præsentandi continet lex menses, qui non à die latæ sententiæ, sed interpositæ appellationis currunt. *L. tempora. 2. C. de temporib. appellat.* quod tamen tempus à Judice ex causa justa restringi potest.

4um Tempus appellationis prosequendæ de Jure communi annus est, ex causa rationabili biennium, ita tamen, ut à Judice à quo brevius tempus ad appellationem prosequendam præfigi possit. *cap. cum sit. 5. cap. ad aures. 33. h. t.* Si intra illud tempus appellans appellationem non prosequatur, eam deseruisse censetur. *Clement. sicut. 3. h. t.* Annus vel biennium non currit legitimè impedito. *cap. ex ratione. 8. h. t.* Modus appellandi duplex est: primus fit vivâ voce, stante pede, coram Judice à quo adhuc pro tribunali sedente, & sententiam promulgante. Hic modus servatur, quando à definitiva sententia appellatur.

cap. 1. h. t. in 6. nec tunc causam gravaminis specificare, nec nomen Adversarii aut Judicis exprimere necesse est, sed sufficit dicere: *Appello.* Secundus modus fit per scripturam, aut appellationis libellum Judici à quo porrectum, de cujus substantia est, ut contineat, quis, à quo Judice ad quem, in qua causa appellet, & si appellatio ab interlocutoria fiat sententia, requiritur, ut in libello appellatorio causa gravaminis exprimatur, & quidem talis, quæ si foret probata, legitima reputari deberet. *cap. ut debitus. 59. h. t.*

Quæres decimò. Qui appellationis effectus?

1us. Appellationis effectus sunt, *primò.* Appellatio interposita, sive illa à Judice superiore recepta, sive à Judice inferiore approbata sit sive non, officium & jurisdictionem Judicis à quo suspendit, ita, ut ab eo in causa ulterius procedi nequeat, & si Judex, appellatione non attentâ, ulterius procedere præsumserit, id ante omnia per Judicem superiorem revocandum est ac rescindendum, cum hac inter appellationem ab interlocutoria & definitiva differentia, quòd appellatio à definitiva manus Judicis à quo statim liget, ejusque jurisdictionem suspendat, ut ad executionem procedere non valeat: appellatio verò ab interlocutoria etiam quidem jurisdictionem à quo suspendit, ut in causa principali nihil agere possit; attentata tamen medio tempore non aliter revocantur, nec priùs inhibitio concedenda, quàm si appellans causam gravaminis in appellatione expressam probaverit. *cap. non solum. 7. h. t. in 6.* Deinde

inde post interpositam à sententia interlocutoria appellationem Judex à quo gravamen emendare potest, quo facto Judex ad quem ulterius in causa procedere impeditur, quia gravamen jam sublatum; sententia definitiva revocari nequit, cum Judex jam suo functus sit officio.

2da. Appellatio devolutivum habet effectum, eo quod causam, in qua appellatum, cum suis accessoriis ad superiorem devolvat, eique in ea cognoscendi & procedendi tribuat potestatem. *Cap. dilectis. 55. h. r.* Appellatio ab interlocutoria quandoque etiam ipsam causam principalem ad Judicem ad quem devolvit, videlicet, si bene appellatum esse constiterit: ne gravatus remittatur ad gravantem. *Cap. ut debitus. 59. h. r.* Si verò malè appellatum constiterit, tunc causa principalis devolvitur eo tantum casu, quo Judex inferior appellationi detulerit, cum per talem delationem à se abdicaverit jurisdictionem. *Cap. cum Appellationibus. 5. h. r. in 6.*

3ta. Appellatione pendente nihil est innovandum, sed omnia in eo statu, in quo tempore introducendæ vel introductæ erant appellationis, quamdiu illa cognoscitur, manere debent, & Judex appellationis omnia, quæ medio tempore inter sententiam latam & appellationem interpositam facta fuerant, revocet, necesse est, cum ab incompetente facta sint Judice; si autem partes pendente appellatione quid tentent, distinguendum est: si pars appellans aliquid, quod immediate sit contra appellationem, agere præ-

sumat, ut si appellatione pendente adversarium possessione, de qua lis est, spoliare ausa fuerit, appellationem deseruisse censetur, & sententia Judicis, à quo appellatum, transit in rem judicatam: si attentata appellationi non sunt contraria, vel pars appellata pendente appellatione aliquid innovavit, ea per Judicem appellationis cassanda, & attentans in expensas est condemnandus.

Quæres undecimò. Quod negato vel cessante appellationis medio superest remedium?

2. Superfunt tria. 1mo. Supplicatio, per quam allegatà læsione sive gravamine à Principe petitur, ut sententia contra supplicantem lata ex mera gratia & benignitate Principis retractetur. Cum enim quandoque ordinarium appellationis remedium gravato non competat, æquum est, ut extraordinario supplicationis medio eidem succurratur. 2da. Beneficium revisionis, à supplicatione differens, quod supplicatio sententiæ non suspendat executionem, revisio verò suspendat, donec causà cognitâ constare possit, an rescindenda & reformanda, an confirmanda sententia. 3ta. Remedium restitutionis in integrum. De hoc titulo sequenti plenius agemus.

Quæres duodecimò. Quid est confirmatio?

2. Est sententiæ ab inferiore Judice latæ approbatio. Sententiam enim, à qua appellatum, Judex appellationis vel reformat dicendo: *Bene appellatum, & male judicatum*, vel confirmat pronuntians: *Bene judicatum, & male appellatum*.

TITULUS XXVIII.

De in Integrum Restitutione.

Restitutio in integrum est extraordinarium Juris remedium, quo læsi aut decepti in, vel extra judicium in eum statum, in quo ante læsionem fuerant, ex justa causa per officium Judicis reponuntur. Causa efficiens remota est edictum prætorium, ex quo omnis restitutio in integrum descendit. *L. utilitas. 1. & L. omnes. 3. ff. de in integr. restitut.* Causa proxima est Judex restituens. Subjectum, persona læsa, cui hoc Juris remedio subvenitur. Materia & objectum restitutionis est actus sive negotium civile validum, sed rescindibile, in, & ex quo læsus restituitur. Forma est: ut petatur à Judice competente illius, contra quem petitur, & detur cognitâ causâ. Finis est, ut læso subveniatur. Effectus restitutionis postulatae est, quod eâ pendente omnia in eodem statu permaneant; effectus impetratae est, quod cuilibet jus suum salvum maneat, tam illi, qui restituitur, quàm illi, contra quem impetrata est restitutio.

Quæres *primò*. Quanam requiruntur, ut restitutioni in integrum locus sit?
Re. Tria. Requiritur *1mò*. ut actus vel contractus, in quo quis restitui petit, validus sit. Si enim actus jure sit invalidus, ordinarium competit medium: non est autem locus medio extraordinario, in subsidium medii ordinarii invento, quâdiu per medium ordinarium subveniri potest. Si dubium, an actus validus sit aut

invalidus, vel ut in integrum restituatur, vel ut declaretur, quod actus sit nullus, alternativè petendum est. Exemplum est in *cap. constitutus. 8. de in integr. restitut. 2dò*. Læsiio probanda est, damnnum scilicet emergens & lucrum cessans, nec sufficit hoc per ipsius læsi probari juramentum, cum, quod actus fuerit validus, in contrarium sit præsumptio, *3tò*. Læsiio gravis sit, oportet: quia juxta commune proloquium, modicum non curat Prætor, qui per remedium restitutionis in integrum subvenire rogatur.

Quæres *secundò*. Quibus conceditur beneficium restitutionis in integrum?

Re. Sequentibus. 1mò. Minoribus 25. Annis. *Cit. cap. constitutus.* Quò imperiti & rudes, qui jura ignorant, quales sunt rustici, milites, mulieres, &c. reducuntur. *2dò*. Ecclesiis aliisque locis piis cum Episcopo Ecclesiæ conditionem deterio-rem facere non liceat, & illa jure minoris debeat semper illæsa servari. *Cap. 1. h. t. 3tò*. Reipublicæ: Respublica enim minorum jure uti solet. *L. 4. C. quibus ex causis maj. restituant. 4tò*. Majoribus 25. Annis ex quadam justa causa, ut si Reipublicæ causa absentes, aut in captivitate fuerint, tempore pestis abfuerint, &c. Hæc est autem inter restitutionem qua conceditur Majoribus, differentia, quod illa solùm ad instantiam partis interveniente justâ causâ fiat: restitutio verò, quæ fit minoribus ex Judicis detur officio, quam

quamvis læsio ex culpa minoris, vel Rectoris Ecclesiæ facta fuerit. *L. 1. C. quibus ex causis maj. &c. cap. ex literis. 4. h. t.*

Quæres tertio. Quibus in causis datur restitutio in integrum?

ꝛ. Quandocunque minor vel Ecclesia est enormiter læsa, sive in contractu, sive alio actu judiciali vel extrajudiciali, & quidem si læsio ex Procuratoris, Curatoris, Tutoris, vel Administratoris facta negligentia, in optione læsi est vel agere ad interessè contra Procuratorem, aut in integrum petere restitutionem contra tertium. *Cap. cum venissent. 2. h. t.* Ubi in causa electionis, postquam in causa conclusum, Ecclesia in integrum restituitur ob negligentiam Procuratoris, qui ante conclusionem omnia probationum instrumenta non produxerat.

Quæres quarto. An contra sententiam definitivam in integrum detur restitutio?

ꝛ. Si sententia valida, nec propter lapsum fatalium amplius sit locus appellationi, etiam contra Papæ aut Supremi Principis sententiam datur restitutio. *cap. tum ex literis. 5. h. t.* Ac tunc petita restitutione sententiæ executio suspenditur, nisi de malitia fuerit præsumptio, quod videlicet differendæ executionis causa restitutio petatur; quo casu sententiæ executio fit præstita prius cautione de restituendo, si petens restitutionem obtinuerit. *Cap. suscitata. 6. h. t.* Hoc notandum, quod per solum supremum Principem restitutio, de qua hic sermo est, concedi possit.

Quæres quinto. An, si petita restitutio per sententiam denegata, iterum peti possit?

ꝛ. Si restitutio semel per sententiam

denegata, secundo in judicio peti non potest, nisi defensiones novæ emergant; attamen si à sententia condemnatoria non sit legitimè appellatum, Ecclesia vel minor læsus restitutionem in integrum ad appellationem instituendam petere potest. *Cap. fin. h. t.*

Quæres sexto. An ob lucrum cessans detur restitutio?

ꝛ. Affirmativè. Dummodo res adhuc sit integra. *L. ait Prætor. 7. ff. de minorib.* Ut quando Administrator vel Tutor Ecclesiæ aut minoris hæreditatem lucrosam Ecclesiæ vel minori obvenientem repudiavit.

Quæres septimo. An Privilegiatus contra Privilegiatum restituendus?

ꝛ. Sicut minor contra minorem, ita Ecclesia restituitur contra Ecclesiam: imò si utraque pars Privilegiata fuerit læsa, utraque restituitur. Exemplum est in *cap. auditis. 3. h. t.* Ubi utraque Ecclesia, postquam in causa conclusum esset, ob probationum omissionem restituitur. Si tamen minor temerè credidit pecuniam minori, & minor debitor creditam pecuniam inutiliter consumpsit, in hoc casu minor creditor læsus contra minorem debitorem læsum non restituitur: quia in pari causa melior est conditio possidentis. *L. verum. 11. §. item queritur. & L. si minor. 34. ff. de minor.*

Quæres octavo. Intra quod tempus petenda restitutio?

ꝛ. Sicut minor, ita quoque Ecclesia quadriennium continuum ad petendam habet restitutionem. *Cap. 1. h. t. in 6.* Hoc quadriennio elapso Ecclesia ad restitutionis beneficium non admittitur, nisi

nisi prævaricationis vel fraudis manifestæ probetur super hoc intervenisse commentum, aut alia rationabilis causa subsit, quæ Superiorem movere debeat ad idem beneficium concedendum. *Cir. cap.*

1. Tempus quadriennii à minore ab accepta majorenitate, ab Ecclesia à facta læsione computandum est. *Cap. si adversus, 2. h. t. Clement. unic. eod.*

Quæres nonò. Coram quo Judice petenda restitutio?

R. Ordinariè, ut supra dictum, restitutio coram illo Judice fieri debet, qui est proprius illius, contra quem petitur, ex Regula Generali: Actor sequitur forum rei. Ecclesia à Laico læsa contra illum coram Judice Ecclesiastico ex speciali favore restitutionem petit. *Cap. ad nostram, 11. de rebus Eccl. non alienand.* Aliàs Judex Ordinarius administrationem sive imperium merum & mixtum habens, Hoc est, qui punire potest, & ab eo delegatus, dant restitutionem, sive principaliter, sive incidenter petatur; qui autem simplicem habent jurisdictionem, nec ab aliis delegatis, uti nec arbiter restituere possunt, nisi incidenter petatur restitutio. *Cap. causa, 9. h. t.*

Quæres decimò. An in restitutione integrum res cum fructibus restituenda?

R. *Negativa.* Ex *cap. ad nostram, 11. de reb. Eccl. non alienand.* Probari videtur, at cum communiore facienda est distinctio: vel res per gratuitum contractum alienata est, & tunc cum fructibus est restituenda: vel per onerosum contractum in alium translata, & in pretio facta est læsio, tunc fructus cum proportionem ad pretii injuriam restituendi sunt; vel per contractum onerosum facta est læ-

sio, & non in pretio, sed quia Privilegiato non conducit alienatio, & tunc fructus non sunt restituendi: quia res fructificat suo Domino, qualis est possessor rei ante restitutionem.

Quæres undecimò. In quibus casibus minor non restituitur?

R. In sequentibus minori negatur restitutio. 1mò. Si minor major factus acta in minorennitate ratificat. *L. 1. C. si major fact. rat. habuer, 2dò.* Si minor simul, vel dolo in contractum inducat, quali major esset. *L. si alterius, 3. C. si minor, se major, dixerit, 3tò.* Si minor veniam ætatis vel dispensationem à Principe obtinuerit. *L. 1. C. de his qui veniam ætat. &c, 4tò.* Non restituitur adversus casum omnino gratuitum, *L. verum, 10. §. 4. ff. de minor, 5tò.* Si minor pubes absque vi vel dolo se contractui statutum juravit, restitutionem petere nequit. *Authent. Sacram. puber, C. si adversus venditionem, &c.* Ubi notabilis est differentia inter Prælatum Ecclesiæ, qui quamvis se contractui nomine Ecclesiæ inuito statutum juravit, Ecclesia tamen læsa restitui potest. *Gloss. in cap. 1. h. t. in 6. V. contractuum, 6tò.* Minor in delictis, quæ dolo commisit, non restituitur. *L. 1. cum Gloss. V. extravenit, C. si adversus delicta, &c.*

Quæres duodecimò. An à restituto expensæ necessariæ & utiles unà cum laboris æstimatione restituenti refundendæ?

R. *Affirmativè.* Estque expressus textus in *cap. 1. h. t.* Indecens enim foret, ut Ecclesia vel minor suum recuperaret, & restituens pretio, quod solvit, aut labore vel sumptibus, quibus rem restitutam fecit meliorem, defraudaretur.

FINIS LIBRI TERTII.

LIBER IV.